

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
İNANÇ TURİZMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TARİH BOYUNCA İNANÇ KAVRAMININ,
TAPINIMLARIN VE İNANÇ TURİZMİNİN GELİŞİMİ:
KALİTATİF BİR ARAŞTIRMA

Kemal TÜRKEK

Danışman

Prof. Dr. Burcu Selin YILMAZ

İZMİR – 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Tarih Boyunca İnanç Kavramının, Tapınımların ve İnanç Turizminin Gelişimi: Kalitatif Bir Araştırma” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

Kemal TÜRKEK

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Boyunca İnanç Kavramının, Tapınımların ve İnanç Turizminin Gelişimi:

Kalitatif Bir Araştırma

Kemal TÜRKEK

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı

İnanç Turizmi Programı

Dini tapınımlar bilinen insanlık tarihi boyunca süregelen ibadet biçimleridir. İnsanlar bazen yakınlarında bulunan bir ibadet merkezine giderlerken, bazen de binlerce kilometre kat ederek hac diye adlandırılan ibadetlerini gerçekleştirirler. Yapılan ilk seyahatler düşünüldüğünde, dinin öncül motiflerden biri olduğu, inanç turizminin, turizmin ilk çeşitlerinden biri olduğu görülmektedir. Kişiler ayrıca, inandıkları dinin kutsal kitaplarında bahsi geçen yerleri görmek için yaşadıkları çevreden çıkıp bu yerleri görmek üzere seyahat etmişlerdir. Bu görenek günümüzde de aynı şekilde devam ettirilmektedir. Bir diğer yandan ise destinasyonlar dinden dine çeşitlilik göstermektedir.

Bu araştırmada, insanların geçmişten günümüze aktarmış oldukları ve günümüzde hâlâ sürdürdükleri tapınım ve ritüellerin zaman içerisinde geçirdikleri değişim ve gelişimlerin insanlar tarafından nasıl algılandığı farklı çevrelerde yaşayan insanlarla görüşülerek incelenmektedir. Bu kişilerle yapılan görüşmelerin bulguları, nitel araştırma yöntemine uygun olarak betimsel analiz yöntemi ile yorumlanmış ve kapsamlı literatür araştırmasının bulguları ile karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dini Tapınım, Ritüel, Hac, Kutsal Mekânlar, İlk Tapınım Mekânları, İnanç Turizmi.

ABSTRACT

Master's Thesis

Development of the Faith Concept, Worships and Religious Tourism Throughout

History: A Qualitative Research

Kemal Türkel

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Tourism Management

Faith Tourism Program

Religious adoration is a form of worship which has been known throughout human history. While people go to nearby worshipping center, others travel thousands of kilometers in order to practice their worship called as pilgrimage. Considering the first travels, it is seen that religion is one of the first motives and belief tourism is one of the first types of tourism. People also travelled leaving their everyday environment to see the places mentioned in the holy books of their beliefs. This custom is maintained in the same way today. On the other hand, the destinations vary from religion to religion.

In this study, the change and development of the worship and rituals in time that people have passed from the past to the present and how people perceived them have been examined by asking people living in different environments.. The findings of the interviews with these individuals were interpreted by descriptive analysis method in accordance with the qualitative research method and compared with the findings of the comprehensive literature survey.

Keywords: Religious Worship, Ritual, Pilgrimage, Sacred Places, First Worship Venues, Faith Tourism.

**TARİH BOYUNCA İNANÇ KAVRAMININ, TAPINIMLARIN VE İNANÇ
TURİZMİNİN GELİŞİMİ: KALİTATİF BİR ARAŞTIRMA
İÇİNDEKİLER**

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ	x
EKLER LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

**BİRİNCİ BÖLÜM
DİN VE İNANÇ TURİZMİ**

1.1. DİN	4
1.2. İNANÇ TURİZMİ	7
1.2.1. Kutsal Yerler ve Tapınım Merkezleri	12
1.2.2. Başlıca Hac Merkezleri	12

**İKİNCİ BÖLÜM
HAC, TAPINIM VE İNANÇ SİSTEMİ**

2.1. ÇAĞLAR BOYU DEĞİŞMEYEN İNANÇ, RİTÜEL VE KÜLTLER	15
2.1.1. Ana Tanrıça Kybele	18
2.1.2. Hac Kavramı	21
2.1.3 Haccın Şifa Etkisi	23
2.2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HAC VE TAPINIM VE İNANÇ KAVRAMI	24
2.2.1. Göbeklitepe	25

2.2.2. Sümerler	27
2.2.2.1. Sümerler'de İbadet ve Ritüeller	29
2.2.3. Hititler	30
2.2.3.1. Hitit Yaşamında Tanrı ve Din İnancının Yeri	31
2.2.3.2. Hitit Tanrıları, Dini Törenleri Ve Ritüelleri	32
2.2.3.3. Hitit Tapınakları ve Kutsal Mekânlar	34
2.2.3.4. Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı	35
2.2.4. Eski Mısır'da Hac	36
2.2.5. Helenistik Dönem'de Hac	36
2.2.6. Antik Dönem'de Hac	37
2.2.7. Klasik Yunan'da Hac	38
2.2.8. Roma İmparatorluğu'nda Hac	39
2.2.9. Yahudilik'te Hac	40
2.2.10. Hristiyanlık'ta Hac	42
2.2.10.1. Meryem Ana Evi	45
2.2.10.2. Hatay St. Pierre (Aziz Petrus) Kilisesi	45
2.2.10.3. Tarsus St. Paul (Aziz Pavlus) Evi	46
2.2.10.4. Hristiyanlık'ta Haccın Uygulanış Biçimi	46
2.2.10.5. Geçmiş Dini Ritüellerin Hristiyanlığa Aktarılması	48
2.2.11. İslam'da Hac	50
2.2.11.1. İslam Haccının Diğer Dinlerden Farkı	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİH BOYUNCA İNANÇ KAVRAMININ, TAPINIMLARIN VE İNANÇ TURİZMİNİN GELİŞİMİ: KALİTATİF BİR ARAŞTIRMA

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	53
3.2. ARAŞTIRMANIN KISITLARI	54
3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	55
3.4. ARAŞTIRMA SORULARININ BELİRLENMESİ	57
3.5. VERİ TOPLAMA SÜRECİ	59
3.6. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	59

SONUÇ

66

KAYNAKÇA

70

EKLER

KISALTMALAR

Ç.Ç.N.D.	Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem
Hız.	Hazreti
km	Kilometre
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
Öğr. Görevlisi	Öğretim Görevlisi
Öğr. Üyesi	Öğretim Üyesi
Prof. Dr.	Profesör Doktor
St.	Saint(Aziz)
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	ve benzeri
vs.	vesaire
Y. Lisans	Yüksek Lisans
Y.Lisans Öğrencisi	Yüksek Lisans Öğrencisi

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Bazı Bilim İnsanlarının Din Tanımları	s. 4
Tablo 2: Yıllar İtibariyle Türkiye’yi Dini Amaçlı Ziyaret Eden Turist Sayısı ile Toplam Turist Sayısı	s. 9
Tablo 3: Araştırma Sorularını Cevaplayan Katılımcıların Profili	s. 60

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Görüşme Soru Formu

ek s. 1

Ek 2: Görüşme Notları

ek s. 2

GİRİŞ

Din, insanlığın bilinen tarihinden günümüze kadar gündelik hayatı yoğun bir şekilde etkilemiş olan bir olgudur. İnsanoğlu bilinmeyen ve kutsal olana karşı bir saygı duymuştur. Aslına bakılırsa bu saygı her zaman biraz da korku içermiştir. Günümüzde de insanların sosyal yaşamını önemli ölçüde belirlemekte ve etkilemektedir. İnsanların içsel rahatlamasından toplum içerisinde yer edinip, sosyal statüsünü kazanmasına kadar her alanda, geçmişten günümüze varlığını sürdürmüş ve sürdürmeye devam edecektir. Yirminci yüzyılın başlarında bilim alanında öne çıkan ciddi gelişmeler sonucunda dinin önemini yitireceğine dair birtakım söylemler bugün bunun pek de beklenildiği gibi olmadığını göstermektedir. Özellikle insanların kıtalar arası yapmış olduğu seyahatlerin büyük bir bölümünün aslında hâlâ dinsel ve içsel sebeplerle olduğu görülmektedir. Antik dönemde yapılan birçok seyahatin de nedeni dini motiflerdir ki bunlar hac yolculukları olarak adlandırılabilir. Özellikle Anadolu, bu konuda çok önemli merkezlerden biridir.

Tarih aynı kalmaz, değişir, yenilenir. Bunun en güzel örneği ilk tapınım yerlerinden biri olan Göbeklitepe’de görülmektedir. İnsanlık tarihinin bilinen en eski yapılarından ve birçok bilim insanı tarafından en eski tapınım merkezlerinden biri olarak bilinen yer Stonehenge’ken, bugün bu yapıdan daha eskisi bulunmuş ve Göbeklitepe ismiyle tarihte yerini almıştır. Yapılan araştırmalar buranın en eski tapınım merkezlerinden biri olduğunu göstermektedir. Ancak, daha sonraki yıllarda keşfedilebilecek başka bir yer bu bilginin güncellenmesini gerektirebilir.

İnsanlar tarih boyunca kendilerine kutsal yapılar ve merkezler inşa etmişlerdir. Bunlardan kimileri devasa büyüklükte iken, kimileri daha mütevazı yapılar olarak kalmışlardır. Mekânsal bağlılık ve insanın kendini o mekana ait hissetmesi de içsel rahatlama için önemli etkenlerdir. Bazen bu mekânların kullanım şekli değişmiştir fakat yerleri aynı kalmıştır; Ayasofya buna en güzel örneklerden biri olarak gösterilebilir. Bugün bulunduğu yerde eski bir pagan tapınağı olmasına karşın, zaman içerisinde burada Hristiyanlar için en önemli kutsal mekânlardan biri olan bir kilise inşa edilmiştir. Daha sonraları ise bu görkemli yapı çeşitli eklemeler yapılarak bir camiye dönüştürülmüştür. Günümüzde ise bir müze olarak varlığını sürdürmektedir.

Bu çalışmada tapınım ve hac merkezlerinin fiziksel değişimi; tapınım ve ibadet şekillerinin uygulanış yöntemlerinin gelişimi, değişimi ve günümüz insanının bu konuya bakış açıları ele alınmaktadır. Bu konuyu alınırken geçmişten bugüne dini turizmin gelişim ve değişimi de incelenmektedir, çünkü insanların sistematik bir biçimde hac ibadetlerini yerine getirmeleri özellikle günümüzde dini turizm ile ilişkilendirebilmektedir. İnsanlar seyahate dini amaçlarla çıkabilirler, fakat bu amaçlarının sadece dini merkez ziyareti olacağı anlamına gelmez. Bu özellikle büyük kruvaziyer gemilerinin düzenlemiş olduğu daha kapsamlı seyahatlerde görülebilmektedir; hem kültürel bir gezi hem de hac turizminin bir arada uygulanması gibi. Aslına bakılırsa günümüzde dini turizm ve hac seyahatleri de yavaş yavaş evrilip bu hale gelmeye başlamıştır. Programlarına dini tapınım ve hac merkezlerini öncelikli koyan tur firmaları hem rekabeti daha da arttırmak hem de daha çekici bir paket sunabilmek için bu güzergâhlara popüler turizm merkezlerini de eklemektedir. Örneğin, programında Kuşadası olan gemi firmasına ait bir kruvaziyerle seyahate çıkan turistler, ilk olarak kutsal bir mekân olan Meryem Ana Evi'ni ziyaret etmekte, ardından bir sonraki gün gece hayatının ve eğlencenin ön planda olduğu bir Yunan adası olan Santorini'ye de uğrayarak rotalarına oradan devam etmektedirler.

Günümüzde hâlâ popülerliğini koruyan dini turizm, ilk turizm çeşitlerinden biridir ve Anadolu'da turizmin bu denli gelişmesine sebep olmuştur. Özellikle Hristiyanlığın Anadolu'da yayılmasından sonra, Hristiyanlar için Anadolu'nun bir çok noktası birer hac merkezi haline gelmiştir.

Din insanlar için ne kadar vazgeçilmez bir olguysa, dinin önemli bir parçası olan dini ritüeller, yapılan kutsal yolculuklar ve hac ibadeti de bir o kadar önemli ve vazgeçilmezdir. Çünkü insana sadece inanıyor olmak yetmez, her inancın kendine göre belirli kuralları ve yerine getirilmesi gereken vazifeleri vardır. Bu vazifeleri yerine getirmek insanda içsel bir rahatlama yarattığından insanlar inandıkları dinlerin kurallarını yerine getirmek için günlük yaşam kaygılarını bir kenara bırakıp, bulundukları ortamdan hem fiziki hem de ruhani olarak uzaklaşırlar ve kutsal yolculuklarına başlarlar.

Çalışmada önce dini turizm, hac ibadeti, antik dönemde hac ve günümüzdeki hac destinasyonları gibi kavramlar açıklanmış, son bölümde 20 kişiyle yapılan

görüşmeler ile insanların bu gelişim ve değişimi günümüzde nasıl algıladığı incelenmiştir. Görüşme gerçekleştirilen kişilerin görüşleri, literatürdeki çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında değerlendirilmiştir. Farklı meslek gruplarından insanlara yöneltilen sorulara verilen cevaplar sonuç kısmında değerlendirilmiştir.

Bu kapsamda, yüksek lisans tez yazım aşamasında değerli zaman ve fikirlerini esirgemeyen ve her konuda bana yol gösteren danışmanım Sayın Prof. Dr. Burcu Selin YILMAZ'a teşekkürlerimi sunarım.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN VE İNANÇ TURİZMİ

1.1. DİN

Yeryüzünde tek bir din olmadığı gibi, tek bir din tanımı da yoktur. Din tanımı, dinden dine farklılık gösterse de kutsallık ve ilahilik hemen her dinde mevcuttur. Aşağıdaki tabloda bazı Bilim insanlarının din tanımları yer almaktadır.

Tablo 1: Bazı Bilim İnsanlarının Din Tanımları

Bilim İnsanı	Tanım
Henry Hubert	“Kutsal nesnelerin idaresi.”
James Martineau	“ Din, daima yaşayan bir tanrıya yani bir ilahi şuur ve iradenin kâinatı yönettiğine ve insanlıkla ahlaki bağlantıları elinde tuttuğuna inanıştır.”
Herbert Spencer	“ Din, her şeyin bizim bilgimizin üstünde çıkan bir kudretin tezahürleri olduğunun kabulüdür. “
James George Frazer	“Dinden ben netice olarak tabiat nizamını ve beşer hayatını yönettiğine ve kontrol ettiğine inanılan insanüstü kuvvetlerin bir yatıştırma ve uzlaştırmasını anlarım.”
Francis Herbert Bradley	“Din daha çok varlığımızın her yönüyle iyiliğin tam gerçeğini anlatmak çabasıdır.”

Kaynak: (Yılmaz F., 2011).

Saussaye'ye göre dinin konusu tanrıdır bu sebepten teolojik bir kategoride ele alınır. Ona göre dinin en önemli konusu dini ritüellerdir. Çünkü insanlar dini birlikteliği bu ritüeller sayesinde bir araya gelerek sağlamaktadır. Dinin gerçek konusu Tanrı'dır. Saussaye dini tanımlarken onun süje-obje ayrımına ve insan-tanrı arasındaki farka vurgu yapmakta ve dini kültün içinde tezahür eden ve şekillenen bir olgu olarak değerlendirmektedir. Ritüel eylemini de dinin en önemli unsuru olarak ele almaktadır. Tanrı kimi dinde az bilinir ve hatta kimi dinlerde hiç bilinmez olsa da sonuçta yapılan ibadetlerin hepsi tanrı içindir (Alıcı, 2007).

Din her toplumu tarih boyunca ilgilendirmiş bir olgudur ve insanı düşünmeye itmiştir. Bu düşünceler içinde insanların yaradılışı, nereden geldiği ve nereye gideceği gibi konular yer almaktadır. Bu da insanın varlık yapısıyla ilgilidir. Dinlerdeki en önemli kavramlar, insanın da her zaman ilgisini çekmiş, sürekli öğrenmeye ve ulaşmaya çalıştığı bir bilinmeyen ve bu bilinmeyenin yarattığı korku ve kutsal olmuştur. Dinin tarihi insanlık tarihinin başlangıcına kadar uzanmaktadır (Yılmaz F., 2011).

Amerikalı Sosyolog Peter Berger'e göre "Din, genetik miras gibi değiştirilemeyecek bir olgu değil artık, daha ziyade bireyin dünyasını ve benliğini kurup yapılandığı sürecin ürünüdür" (Schüle, 2008).

İnsanlar her zaman kendisinden daha güçlü, kudretli bir varlığa inanma ve ondan yardım isteme ihtiyacı içerisinde olmuş ve bu ihtiyaç din olgusunu doğurmuştur. İnsan etrafında olup bitenleri, evreni anlamlandırma çabası içerisine girdiğinden, bu düzenin bir yaratıcı tarafından idare edildiğini düşünmüş ve bir yaratıcıya inanmıştır. Din insanlara hayata bakış açısı kazandırmakta, hatta kendisini mimari yapılar ve sanat eserlerinde bile göstermektedir (Yılmaz S., 2006).

Oxford Sözlüğü'ne göre din, "insanüstü bir kontrol gücüne, özellikle de itaat ve ibadet isteyen kişisel bir tanrıya ya da tanrılara duyulan inanç" şeklinde tanımlanmıştır. "Tanrıya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet ve bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen" de TDK'nin tanımıdır. TDK'nin tanımı da Oxford Sözlüğü'nün tanımına yakın bir tanımdır. Bu iki tanıma göre insanın karşısında baş edemeyeceği ve tam olarak ne olduğunu bilmediği bir güç vardır. İnsan bu güce karşı itaat yolunu seçmiş ve

tapınımı sistemleştirmiştir. Kutsal kitaplarda geçen ya da daha önceki nesillerden aktararak gelmiş kutsal mekânları belli dönemlerde belli kurallar çerçevesinde ve genellikle toplu olarak ziyaret etmişlerdir. Bu ziyaretler esnasında çeşitli kutsal törenler düzenlemişlerdir. Yerine göre uygulanış biçimleri farklılık gösterse de genelde kutsal törenler arasında bir bağlantı görülebilmektedir.

İnsanoğlu yaradılışından beri doğaya ve doğanın getirdiklerine karşı koymaya çalışmış fakat doğa karşısında daima yenilmiştir. Büyük yangınlar, tsunamiler, çaresi bulunamayan salgın hastalıklar, insanın çaresiz kaldığı, tüm teknolojisini kullanmasına rağmen kontrol altına alamadığı ve insanı korkmaya yönlendiren felaketlerdir. İnsanın bu durumlar karşısında yapabildiği tek şey tanrı ya da yaratıcı diye adlandırılan doğaüstü güçten yardım istemesi ve inanmasıdır (Schüle, 2008).

Din sayesinde çeşitli ilim dalları doğmuş ve gelişmiştir. İnsanın hayata bakışı birçok alanda din ile bağlantılı olmuştur. Arapça’da din, üstün gelme, hükmetme, hizmet etme, boyun eğme gibi anlamlara gelmektedir. Eski Yunanca’da din, korku ile karışık saygı anlamına gelen “Thrioheya” kelimesiyle ifade edilmekteydi. Hristiyanlık dininde ise din, “Religio” kelimesinden gelmektedir. Bu da vazife edinmek, tekrar tekrar okumak, tekrar tekrar yapmak anlamına gelen “Relegere” kelimesinden türemiştir. Genel olarak din kavramını ifade eden kelimelerin anlamlarının genelde yol, adet, inanç, bağ ve kulluk gibi kavramları içerdiği görülmektedir. Din, görülebilen bir nesne değildir. Fakat din insanoğlunun yeryüzündeki varlığının gerçek anlamıdır. Yani her din bir felsefe denilebilmekte, fakat her felsefe için din denilememektedir. Din olgusu insanın kendi benliğiyle ortaya çıkmakta ve insanın kendi dünyasında şekillenmektedir (Tümer, 1987).

Din, insanoğlu için bir ihtiyaçtır ve birbirinden farklı dinler vardır. Fakat tanrı inancı tıpkı dil gibi tüm kültürlerde mevcuttur. Çünkü insanın kafasında kendinden çok daha yüce, her şeye hükmeden doğaüstü bir güç vardır, bu da tanrıdır. Bu bağlamda inancın evrensel bir kavram olduğu söylenebilmektedir. Din ve maneviyat arasında önemli bir fark vardır. Din, daha toplumsal ve geleneksel iken, maneviyat ise daha çok bireyin kendi ruhsal deneyimidir. Din aynı zamanda insanın bencilliğini de azaltan toplumsal bir olgudur. İnanan biri hayatın karşısına çıkardığı zorlukların üstesinden daha kolay bir biçimde gelebilmektedir, çünkü içsel rahatlığı daha fazladır (Schüle, 2008).

Din için, bir yaratıcıya inanma ve bu inancı sistemleştiren ibadetler bütünüdür denilebilir. Dinin içerisinde doğaüstü güçler ve kutsallık mevcuttur. Din içerisinde teslimiyet söz konusu olduğundan bazı olgular sorgulanamaz. Din, insanın yaşam şeklinin nasıl olması gerektiğini anlatan kurallar bütünüdür (Sevindik, 2015).

Dinler kutsal metinlere sahiptirler ve bu metinlerde dinlerin uygulanış biçimleri ve kuralları anlatılmaktadır. O dine mensup kişiler dini vecibelerini yerine getirmek için bu metinlere başvururlar. İslam dini gibi bazı dinlerin kutsal kitapları o dinin başlangıç dönemlerinde yazılmasına karşın, Yahudilik gibi bazı dinlerinkinin ise sadece bir bölümü başlangıç döneminde yazılmış, diğer bölümleri daha sonra yazılmıştır (Turan ve Battal, 2015).

1.2. İNANÇ TURİZMİ

İnanç, Taş Devri'nde de vardı. 35 bin yıl öncesine bakıldığında, insanların mağaralara resimler çizdiği ve bu resimlerdeki ruh ve şaman tasvirleriyle aslında içlerindeki inançları dışarıya vurdukları görülmektedir (Paetsch, 2008).

“İnanç turizmi; dinlerce kutsal sayılan beldeleri ziyaret etmek, dinsel toplantı ve törenlere katılmak ya da bunları izlemek, hac gibi dinsel görevleri yerine getirmek kutsal ve ünlü mabetleri görmek amacıyla yapılan ve zaman zaman çok önemli boyutlara ulaşan seyahatlerin ve konaklamaların oluşturduğu turizm olayıdır.” (Avcı, 2011:22)

İnanç turizminin diğer turizm türlerinden daha farklıdır. İnanç turizminin temel kaynağı dini yerlerin bulunması ve ziyaret edilmesidir. Genellikle ikamet yeri dışında bulunan alanların ziyaret edildiği bir turizm dalıdır. Bu seyahatler de belirli bir zaman dilimi içerisinde ve belirli kurallar çerçevesinde katılımcılar tarafından gerçekleştirilir. (Avcı, 2011).

Günümüz insanı bilgiye çok basit bir şekilde ulaşabilirken ve bilgi çağında yaşarken bile inanç kavramı bilim kavramının üzerinde yer almaktadır. Bilgi ve inanç ihtiyacı birbirine paralel olarak artmakta, bilgi arttıkça inanç ihtiyacı da artmaktadır (Schüle, 2008).

Kutsal mekânların o dine mensup kişiler tarafından ziyaret edilmesi inanç turizmi olarak tanımlanmaktadır. Çoğu dinde o din için kutsal mekânlar, o dine inanan kişiler tarafından belirli kurallar çerçevesinde ziyaret edilmektedir. Bu ziyaretler sonucu, ziyaret edilen şehir de bundan ekonomik olarak faydalanmakta ve

turizm hareketi gerçekleşmektedir. İslamiyet için Mekke ve Medine, Hristiyanlık için Kudüs, Roma ve Efes, Musevilik için yine Kudüs, dini amaçla en çok ziyaret edilen kutsal yerlerin başında gelmektedir. Özellikle bu dinler için, kutsal olarak atfedilmiş zamanlarda yoğun olarak ziyaretler gerçekleşmekte ve bu dönemlerde orada yaşayan halk büyük bir kazanç sağlamaktadır. İnanç ticari bir mal değildir, yani alınıp satılamaz. Fakat insanlar hacı olmak için çeşitli seyahatler gerçekleştirirler ve bu seyahatler için para ödemeleri gerekir. Sonuçta din ve inanç kapsamında bir seyahat gerçekleşmiş olur. Anadolu’da üç semavi din için kutsal mekânlar bulunmaktadır. Bu da Anadolu’nun inanç turizmi için önemli bir destinasyon olduğunu göstermektedir (Sargın, 2006).

“İnanç turizmi bazı dinler açısından önemli olan yerlerin başka ülke toprakları içinde bulunması nedeniyle politik bir cepheye sahiptir. Örneğin, tüm Yahudiler için Kudüs kutsaldır, tüm Müslümanlar için Mekke ve Medine kutsaldır ve tüm Hristiyanlar için Meryem Ana Evi kutsaldır.” (Avcı, 2011).

Thomas Cook 1860 yılında ilk dini turizm organizasyonunu Hristiyan ve Yahudi turistlere yönelik olarak kutsal şehir Kudüs’e gerçekleştirmiştir. 1800’lerin sonlarına gelindiğinde ise bu tarz turizm hareketlerine katılanların sayısı bir hayli artmıştır (Collins-Kreiner, 2010). Vatikan ve İstanbul da Kudüs gibi dini turizm faaliyetlerine katılan turistlerin tercih ettikleri destinasyonlardır.

İnsanoğlu daima dünyadaki diğer kültürleri anlamak ve bu kültürleri deneyimleme isteği içerisinde olmuştur. Genellikle gelenekler, kültürel değerler ve inanç sistemleri de insanların en çok ilgisini çeken kısımlar olmuştur. Bu yüzden turizm destinasyonlarında dini mekânlar öncelikle dikkat çeken çekim merkezleridir. Bunların arasında hem pagan tapınakları hem de semavi dinlere hizmet etmiş kutsal mekânlar mevcuttur. Örneğin İstanbul’a gelen bir turist muhtemel ziyaret noktalarından biri Sultan Ahmet Camii olacaktır, çünkü burası Müslümanların nasıl ibadet ettiklerini gösteren en iyi noktalardan biridir. Ama bunun yanında Aya Sofya Müzesi’ni, Mısır Çarşısı’nı, Kapalı Çarşı’yı ve yakınlardaki diğer tarihi eserleri de görmek isteyecektir (Kasım, 2011).

Anadolu binlerce yıldır, birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Günümüzde Türkiye’de 10 bine yakın dini yapı bulunmaktadır. Bu amaçla her yıl milyonlarca turist Türkiye’yi ziyaret etmektedir (Olçay ve Albuz, 2016).

Tablo 2: Yıllar İtibariyle Türkiye’yi Dini Amaçlı Ziyaret Eden Turist Sayısı ile Toplam Turist Sayısı

Yıl	Dini Amaçlı Gelen Turist Sayısı	Toplam Turist Sayısı
2013	59.076	32.430.775
2014	83.180	35.031.297
2015	75.908	35.844.486
2016	47.329	27.154.438
2017	27.005	33.036.774
2018	29.072	38.710.099

Kaynak: (TUİK, 2019)

Tablo 2’de 2013-2018 yılları arasında Türkiye’yi ziyaret eden toplam turist sayısı ve dini amaçla gelen turist sayıları verilmektedir. Dini amaçlarla gelen turist sayısında en yüksek rakama 2014 yılında ulaşılmıştır, 2017 yılında ise en düşük rakama inilmiştir.

İnanç turizmi genelde gruplar şeklinde yapılan seyahatleri kapsamaktadır. Kutsal alana giden insanlar burada birbirleriyle etkileşime girmektedir. Yani aynı dine mensup kişilerle birlikte olup onlarla vakit geçirmektedirler. İnanç turizmini gerçekleştiren kişiler manevi yönden bir rahatlama yaşadıklarından iç huzuruna erişebilmektedirler. Din çoğu insan için bir var olma sebebidir. Bundan dolayı her sene dini amaçlarla seyahate çıkan kişi sayısı artmakta ve turizm için önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır (Avcı, 2011).

İnanç turizmi kapsamında yapılan seyahatlerde insanlar gittikleri yerlerin ekonomisine de büyük katkılar sağlamakta ve yerel halk ile kültürel bir etkileşim içerisine girmektedir. İnanç turizmine katılan insanların yaptıkları harcamalarda da oldukça rahat davrandıkları gözlenmiştir. Bazı gelişmiş ülkelerde inanç turizminin devlet tarafından da desteklenmesi bu sektörün hızlı büyümesini sağlamıştır. Pew Araştırma Merkezi’nin yapmış olduğu araştırmaya göre, 2010 yılında dünya çapında

İslam, Hristiyan, Budizm, Hinduzim ve Yahudi dinine mensup yaklaşık 5,5 milyar insan inanç turizmi faaliyetinde bulunmuştur. Bu oldukça büyük bir rakamdır ve inanç turizmi pazarının ne denli büyük olduğunu göstermektedir (Olca ve Albuz, 2016).

Dini turizm son yıllarda büyük bir popülerite kazanmıştır. Dünyada bulunan hemen her kültürde inanca dayalı seyahatler yapılmaktadır. Dinler farklı olsa bile ortak amaç hemen hepsinde aynı denebilir. Günümüzde en çok hac turizmi yapanlar Müslümanlar, Hristiyanlar, Budistler, Yahudiler ve Hindular'dır. Hac ibadetinin uygulanışı dinden dine farklılık göstermektedir. Örneğin bir Müslümanın ekonomik durumu elverdiğinde hac kesinlikle yerine getirilmesi gereken bir görevdir (Papathanassis, 2011). Bu durum aslında yeni bir olgu değildir. Antik dönemden beri süre gelen bir gelenek olarak görmekteyiz. Milet antik kentine gemiyle gelen paganlar yaklaşık on yedi kilometrelik bir yolu yürüyerek inşasına M.Ö. 300 yılına doğru başlanmış ve hiçbir zaman bitirilememiş, antik dünyanın en büyük kutsal alanlarından biri olan yanında kutsal bir kuyu ve bir defne ormanı yer alan Apollon Tapınağı'na ulaşır ve hac ibadetini yerine getirmiş olurdu (Atalay, 2010).

Cami, kilise, sinagog, çeşitli dini önderlerin bulunduğu evler ya da anıtlar ve dini açıdan önemli şahsiyetlerin geçmiş oldukları güzergâhlar gibi kutsal alanların ve destinasyonların, hem yerli hem de yabancı turistler tarafından ziyaret edilmesi inanç turizmi olarak tanımlanmaktadır. İnanç turizmi önemli alternatif turizm kollarından biridir, çünkü doğaya zarar vermez ve çeşitli değerlerin korunup aktarılmasını sağlar. İnsanlar bu seyahatlerini yerine getirmek için bulundukları çevreden uzaklaşırlar ve dini inançlarını tatmin etmek için inanç çekim merkezlerine giderler. Buralarda belirli süreler konaklarlar ve bir turizm faaliyeti gerçekleştirirler (Avcı, 2011).

İnsanlığın varoluşundan beri, din de var olmuştur ve günümüze kadar gelmiştir. Dini amaçlarla yapılan seyahatler de insanoğlu için vazgeçilmez bir eylem olmuştur. Çünkü insanlar inandıkları dinin peygamberleri ya da önde gelen din adamlarının bulunduğu yerleri ya da onların mezarlarını ziyaret edip onların anılarını yaşatmak istemiştir. Bu tarz geziler sonucunda dini duygular canlanmış ve kültürel ticari ilişkiler ortaya çıkmıştır. Medeniyetlerin kurulmasında da dinin çok önemli bir etkisi vardır. Geçmişte şehirler kurulurken genelde merkezine dini yapılar ve tapınaklar yerleştirilirdi. Dini merkezler paganizm döneminde de semavi dinler

döneminde de sürekli inanç turizmi kapsamında ziyaret edilmiştir. Günümüzde de başı sıkışan ya da dara düşen insanlar ilahlardan yardım isterler. Bunun için de o din için önemli kişilerin mezar veya türbelerini ziyaret ederler (Kaynak ve Sezgin, 2008).

İnanç turizmi kapsamında yapılan seyahatler ekonomik kaygı içermeyen seyahatlerdir. Çünkü bir ihtiyaç olmasının yanı sıra yerine getirilmesi gereken bir görev gibi de algılanmaktadır. Din amaçlı seyahatler daima en popüler turizm çeşidi olmuştur. Özellikle de tek tanrılı dinlerin ortaya çıkmasıyla birlikte din amaçlı gerçekleştirilen seyahat sayısında gözle görülür bir artış yaşanmıştır. İnsanların dini görevlerini yerine getirmek için yapmış oldukları seyahatler de inanç turizmi kapsamında değerlendirilmiştir. İnanç turizmi bugün popülerliğini sürdüren ve hızla büyüyen bir pazar haline gelmiştir (Olca ve Albuz, 2016).

Din kavramı turizm ile çeşitli konularda bağlantılıdır. Fakat turizm ve hac ibadeti için yapılan yolculuklar birbiriyle daha sıkı bağlara sahiptir. Örneğin, Hz. İsa'nın Eski ve Yeni Ahit'e göre gezdiği yerler Hristiyanlar için bugün birer dini turizm destinasyonudur (Poria vd., 2003).

Din, yüzyıllardır insanların seyahat etmesi için en güçlü motivasyon faktörlerinden biri olmuştur. Bazı kaynaklar insanların 30 bin yıldır seyahat ettiğini öne sürmektedir. Birçok dinde, o dine ait kutsal alanların ziyaretinin, kişilerin sağlıkları el verdiği sürece yapıldığı görülmektedir. Bunun en açık ifade edildiği dinlerden bir tanesi de İslam dinidir. Hac yolculuğu, insan ve tanrı arasında yaşanan dini bir deneyim içermektedir. İnsanlar, cami, kilise, tapınak gibi belirli dini alanlara gidip buralarda dini ritüellerini gerçekleştirirler. Din, kültürün bir parçası olarak ele alınmaya başlandığından beri birçok bilim insanı dini turizmi kültürel turizmin bir parçası olarak değerlendirmektedir. Dini alanları ziyaretin yanı sıra dini turizm, kült objelerinin gösterildiği bir sergiye veya dini bir konferansa katılım için yapılan ziyaretleri de kapsamaktadır (Egresi vd., 2012).

Kutsal kişiliklerinin türbelerine ve mezarlarına yapılan ziyaretler sadece ziyareti yapan kişiler için değil orada yaşayan yerel halk için de oldukça önemlidir. Şehirler, kasabalar ve kutsal alanlara sahip bölgeler orada yaşayan insanlara büyük bir fayda sağlamaktadır. Sadece turizm sektörünün değil, diğer iş alanlarının da gelişmesine olanak vermektedir. Burada bulunan otel, hediyelik eşya dükkânları,

kitapçılar ve dini objeler satan dükkânlar da kazanç elde etmektedir. Bu sayede yerel halk kalkınmaktadır (Vukonic, 2002).

1.2.1. Kutsal Yerler ve Tapınım Merkezleri

İnsan, tarih boyunca her zaman kutsal yerlere ihtiyaç duymuş ve bu ihtiyacı doğrultusunda birtakım dini mabet, mekân ve tapınaklar inşa etmiştir. Dini ne olursa olsun kutsal yerler insanların yaşamlarına yön vermiş ve anlam katmıştır. Toplumda, dini hayatın her zaman merkezinde olan kutsal mekânlar insanların her dönem gidip ziyaret ettiği yerler olmuşlardır. Birçok kutsal kitapta bu yerlerin tanrı tarafından gösterildiği ifade edilmektedir. Buna en güzel örnek Kudüs'te bina edilmiş Süleyman Mabedi'dir. Hz. Davud'a mabedin yeri melek vasıtasıyla Yahve tarafından gösterilmiştir. Buna benzer bir diğer örnek Kabe'nin yerinin de Hz. İbrahim'e işaret edilmiş olmasıdır. Kutsal yerlerle ilgili bir diğer inanç ise oraların tanrının evi olduğu ve de tanrının orada tüm kudretiyle hazır bir şekilde bulunduğu olan inançtır. Bir diğer örnek ise Sina Dağı'nın kutsal olmasının sebebi tanrı Yahve'nin orada Hz. Musa ile konuşmuş olmasıdır. İnsanlar da bir dini önderin ya da şehitlerin olduğu yerleri kutsal yer olarak nitelendirmişlerdir. Mekke, Medine ve Kudüs'ün Müslümanlar tarafından ziyaret edilmesi buna verilecek en güzel örneklerdir (Erbaş, 2002).

Antropolog Bruce Kapferer'e göre dinî törenler "daha gerçekleştirilmeden düzenleri bilinen, zamansal ve mekânsal olarak günlük hayatın rutininden ayrılan, kültürel olarak tanımlanan ve ayrılabilen olaylar serisidir" (Çakmak, 2006).

1.2.2. Başlıca Hac Merkezleri

İsrail dininin kökleri sayılan Sichem veya Hebron en eski hac yerlerindendir. Hristiyanlıkta ise Kudüs, Roma ve Compostelle bu din için en önemli hac merkezlerindendir. Bunun yanı sıra Anadolu'da da Hristiyanlar için birçok hac güzergâhı bulunmaktadır. Meryem Ana Evi, Ege Bölgesi'nde bulunan Yedi Kilise (Efes-Ephesos, İzmir-Smyrna, Bergama-Pergamon, Salihli-Sardes, Alaşehir-Philadelphia, Denizli-Laodikeia, Akhisar-Thyateira), Kapadokya, İstanbul ve

Antakya Hristiyanların en önemli hac güzergâhlarından biridir. Hemen hemen tüm dinlerde ortak olan şey ise, belirli hac merkezlerine sahip olmalarıdır. (Erbaş, 2002). Bunlar arasında Yedi Kiliseler ayrı bir önem taşır. M.S. 53-56 yıllarında misyoner Aziz Pavlus Efes'e gelir ve bir süre burada yaşar. Misyonerlik faaliyetleri sonucunda Hristiyanlığın yayılması için çeşitli çalışmalarda bulunur. Bu çalışmalar sonucunda Anadolu'da Hristiyanlık dininin ilk Yedi Kilisesi kurulur (Olcay ve Albuz, 2016).

Bir ülkede birden fazla dine mensup topluluklar olabilir örneğin Nijerya'da yaşayan insanların çoğu Müslümandır. Bunun yanında Hristiyan bir topluluk ve nüfusun %10'u gibi de yerel dine inanan insanlar da vardır. Halkın %50'sinin Müslüman %40'ının da Hristiyan olduğu ülkede yaşayan insanların dini turizm destinasyonlarının başında Roma, Kudüs ve Mekke bulunmaktadır. Müslümanlar için Mekke ve Medine dışında bulunan kutsal alanlar arasında Al Masjid Al Nabani (Muhammed'in Camisi) ve İstanbul Eyüp'te bulunan Eyüp Sultan Camisi yer almaktadır. Her yıl yaklaşık 2 milyon Müslüman Mekke'ye hacı olmaya gelmektedir. 600 bin kadar Amerikalı da dini turizme katılmaktadır (Okonkwo ve Nzeh, 2009).

Günümüzde Avrupa'da en çok ziyaret edilen hac merkezlerinden biri yılda yaklaşık 5 milyon ziyaretçisi ile Lourdes, bir diğeri yılda yaklaşık 4 milyon ziyaretçi ile Fatima'dır. Paris'te bulunan Rue de Bac 1 milyon ziyaretçisi ile Avrupa'daki bir diğer hac merkezidir (Erbaş, 2002).

Her yıl 200 milyondan fazla Hristiyan gemiyle dünyadaki Hristiyanlar için kutsal olan St. John'ın Kilisesi, Musa'nın 10 emri aldığı yer gibi mekânları ziyaret etmektedir (Stamenkovic, 2009). 2008 yılına kadar, en kalabalık hac yolculuğu, 70 milyon Hindu tarafından yapılmıştır. Kumbh Mela bayramı için Allahabad'a hac yolculuğuna çıkan Hindular, Ganj nehri kıyısında bulunan bu kentte bir araya gelmişlerdir. Bu büyük kalabalık buraya yaya olarak ya da at arabaları, otobüs ve kendi araçlarıyla gelip hac ibadetlerini yerine getirmişlerdir (Schüle, 2008).

Anadolu'da Hristiyanlık dini için kutsal sayılan birçok hac mekanı bulunmaktadır. Bu yerler bazı önemli kişilerle bağlantılıdır. Örneğin Aziz Pavlus, Aziz Petrus, Aziz Yuhanna, Hz. Meryem bu şahsiyetlerden en önemlileridir ve bu kişilerle ilişkilendirilen yerler Hristiyanlar için birer hac mekânı olarak benimsenmiştir. Bu yerler arasında Efes ve Antakya en önemli kutsal mekânlardandır. Havari Aziz Pavlus Efes'e gelmiş ve bir süre burada yaşamıştır. Bu

süreç içerisinde ise Hristiyanlığı yaymaya çalışmıştır. Bir diğer havari Aziz Yuhanna da uzunca bir süre Efes'te yaşamış ve hatta burada ölmüştür. Mezarı günümüzde İzmir-Selçuk sınırları içerisinde kalan, Ayasuluk Kalesi'nin ön tarafında bulunan, St. John Kilisesi'nin kalıntılarının içerisinde. Hz. Meryem'in, Aziz John tarafından bu bölgeye getirildiği ve burada yaşadığına inanılmaktadır. Bunun düşük bir ihtimal olduğu bilinmekle birlikte, yine de Meryem Ana Evi bir hac yeri olarak kabul edilmektedir (Erbaş, 2002).

İKİNCİ BÖLÜM

HAC, TAPINIM VE İNANÇ SİSTEMİ

2.1. ÇAĞLAR BOYU DEĞİŞMEYEN İNANÇ, RİTÜEL VE KÜLTÜRLER

Ritüel kelimesinin kökeni Latince'deki rit kelimesine dayanmaktadır ve bir şey yapmak anlamına gelmektedir. Bu yapılan uygulamalar geleneksel uygulamalardır. Ritüeller yerine getirilirken semboller kullanılır ve bu uygulamalar belirli dönemlerde tekrar edilir (Olgun, 2016). Bu tanımda ritüelin uygulandığının hac sırasında yerine getirilen uygulamalara benzerliğini açık bir şekilde görüyoruz.

“Toplumsal, geleneksel ve inanç bağlamlarında yapılan davranışlar ve alışkanlıklar Latince ritus sözcüğü ile tanımlanır” (Ökse, 2018). Ritüeller bireysel olarak yapılabildiği gibi toplu olarak yapılan ritüeller de vardır ve toplu olarak yapılanların etkileri daha farklıdır. Çünkü toplu ritüeller birer iletişim ağına dönmekte ve bu tarz ritüellerde semboller kullanılmaktadır. Toplu ritüellerin iki amacı vardır: İlki bireyler arasındaki sosyal çatışmaları yok edip toplumda daha eşitlikçi bir yapı oluşturmak, ikincisi de sınıf farklılıkları olan toplumlarda hiyerarşiyi koruyup yönetimi meşrulaştırmaktır (Aydoğan, 2018). Gelenekler de bu ritüellerin sürekli olarak tekrar edilmesi ve nesilden nesile aktarılmasıyla oluşur. Günümüzdeki birçok âdetin kökeni tarih öncesi dönemlere dayanmaktadır.

Trevor Bryce'a göre ritüel, “özel bir sonuç elde etmek, bir şeyi anmak veya münferit bir etkinliği uzatmak için ortaya konan simgesel bir edim ya da performansı kapsar.” (Gavaz, 2018).

Radyolog Andrew Newberg tinsel tecrübelerin biyolojik bir kaynağı olduğu görüşündedir. Aynı şekilde psikiyatri profesörü Eugene d'Aquili de Newberg ile aynı görüşü paylaşmaktadır. Bu yaklaşımda tüm dinlerin mitlere dayandığını savunmaktadırlar. İnançlar ve kültürler farklı olsa bile beyinde dindarlar için ortak bir bölgenin bulunduğu ve yan kafa lobunun beyinde mit merkezini oluşturan bölümün önemli bir parçası olduğunu savundukları bir yaklaşım öne sürmektedirler. Ritüellerin de hipotalamusa etki ederek beynin nörolojik bir sürece girdiğini ifade etmektedirler. Dini deneyimler beyin kabuğunun altında daha eski beyin bölgelerini aktif hale getirdiği için kişiye yoğun bir duygusallık yaşatmaktadır (Schüle, 2008).

Ritüelin gerçekleşmesi için en önemli etken insandır. İnsanın ritüel esnasında bedensel olarak orada bulunması gerekir. Çünkü ritüel insan tarafından gerçekleştirilen bir eylemdir. Sadece zihinsel bir davranış ritüel sayılamaz. İnsanın bedeniyle de orada hazır bulunuyor olması ritüelin temel koşullarındandır. Sergilenen davranış dışarıdan bakılınca olağan bir davranış gibi görülebilir; fakat bu tamamen olağan dışı bir davranıştır. Ritüel esnasında insanlar yoğun ve farklı bir bilinç durumuna girerler. Ritüelin gerçekleşmesi üç aşamada olur ve bu aşamalar katı kurallarla belirlenmiştir. Bu kurallar değiştirilemez ve bozulamaz. Eğer olması gerektiği gibi uygulanmazsa ritüel bozulur ve tüm süreç baştan alınmak zorunda kalınır (Olgun, 2016).

Ritüeller esnasında birtakım sözler dile getirilmekte ve bunların çoğu anlaşılabilir ve korkutucu sözler olmaktadır. Ritüeller oluşturulurken tekrarlanabilir şekillerde tasarlanmışlardır ve belirli dönemlerde tekrarlanırlar. Örnek olarak Eski Yunan ve Roma döneminde uygulanan kurban verme ritüeli gösterilebilir. Buradaki ritüeller pagan geleneklerine göre gerçekleştirilmiştir. Kurban sunumu, Yunan mitolojisine göre Yunan ordusunun danışmanı Nester tarafından, Tanrıça Athena'ya yapılmak istenir. Bu olay Homer'in *Odysseia* Destanı'nda, ritüelin üç aşamada gerçekleştiği şeklinde anlatılır. Hazırlık aşamasında uygun kurban seçimi, icra aşamasında kurbanın boynunun kesilmesi ki bu esnada dualar okunur, son aşaması da kesilen hayvanın etlerinin yenmesidir. Böylelikle ritüel kurallara uygun bir şekilde gerçekleştirilmiş olur (Olgun, 2016).

İnsanoğlunun varoluşunu sorgulamasıyla ortaya çıkan sorunlar ile yüzleşme deneyimini ritüel olarak adlandırabiliriz. Bu deneyimler daha önceki nesillerden aktararak geldiği için insanı deneyimlemeye teşvik eder ve kendini güvende hissettirir (Schüle, 2008).

Daha geniş kapsamlı olarak ritüel, bir toplumda yaşayan bireylerin belirli bir kısmından kabul görerek toplumsal birlik ve beraberliğin sürdürülebilmesi veya pekiştirilebilmesi amacıyla hizmet edebilecek biçimde belirli semboller çerçevesinde düzenli olarak tekrarlanan dini veya seküler kökenli tören veya davranış olarak tanımlanır (Acı, 2016). Ritüeller genellikle özel dini günlerde görülmektedir. Fakat ritüellerin günlük hayatın içine girdikleri durumlar da vardır. Genelde ritüeller

eyleme hâkim ve yaşça büyük, toplumda saygın ve sözü geçen bireyler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Anadolu'da binlerce yıldır değişmeden kalmış kült uygulamalar isimleri değişmiş ya da dilleri farklı olsa da içeriği hiç değişmemiş şekilde dualar ve ritüellerde hâlâ görülmektedir. Örneğin, Phrygia'da bereket tanrısı olarak bilinen Zeus, Bronton bağları koruyan tanrıdır. Hititler'e bakıldığında Tarhunt adıyla ortaya çıkan tanrı, Luviler'in Tarhunza, Hurriler'in ise Teşub olarak taptığı fırtına tanrısı da bağları koruyan tanrıdır. Farklı isimlerle tapınımlar yapılmış olsa da bu tanrıların hepsinin görevi bağları korumaktı (Aytaçlar, 2018).

Mevlevi dervişlerin de Hz. Mevlana'nın öğretileri doğrultusunda yapmış oldukları sema ibadeti, onları bir tür transa geçirmektedir. Bu hareketler belirli bir koreografiye göre gerçekleşmektedir. Tinsel deneyim sözcüklere sığacak bir şey değildir, bireyler bunu sadece yaşayarak tecrübe edebilirler. Örneğin Sufi dervişler dönme eylemini benlikleri vücutlarını terk edinceye kadar sürdürmektedir. Budistler, hiçlik üzerine meditasyon yapıp transa geçmekte ya da Şamanlar su, taş ve ağaçla bütünleşip ruhları çağırmaktadır. Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür, ancak tüm örneklerde görülebilecek ortak nokta, hepsinde yaşanan şeyin bilinç değişikliği olduğudur. Dünyevi benlik bir kenara bırakılmakta ve ilahi bir boyuta geçilmektedir. İnsanlar bu gibi eylemlerle ilahi bir deneyim yaşamaktadır (Schüle, 2008).

Müslümanlık'ta da uygulanan bir çok ritüel görmek mümkündür. Bunlardan en önemlisi namazdır (Turan ve Battal, 2015:242).

Günah çıkarma ya da itiraf metinleri olarak bilinen kefarete yazıları, bir suçun bir günahın itirafı ve bunun tanrı tarafından affedilmesi için yazılmış adak metinleridir. Roma döneminde Lydia'da insanlar başlarına gelen bir talihsizliği ya da hastalığı tanrının ona bir ceza olarak verdiğini düşünmekte ve bunlardan kurtulmak için belli ritüeller gerçekleştirmekteydiler. Kefarete metinleri, tanrılara karşı işlenen günahlar nedeniyle yazılmışlardır ve tanrıya adanmışlardır. "Tanrıyı kızdıran günah, ister bilinçli olarak ister kazara işlenmiş olsun, kişide bir kirlilik, murdarlık haline neden olur, bu nedenle, suçun gerektirdiği yasal cezalandırmaya ek olarak arınmak için gereken dinsel ritüeller de yapılmalıdır." (Aytaçlar, 2018).

Urartu Krallığı döneminde kutsal alanlarda çeşitli ritüeller gerçekleştirilmiştir. Bunlar Ölü Gömme Ritüelleri, Bereket Ritüelleri ve İnşa

Ritüelleri şeklinde çeşitlenmektedir. Ölüm ile ilgili ritüellerde, özellikle tapınaklarda portatif hayat ağaçları kullanılmıştır. Tarımsal üretim güçlerine dayanan toplumlarda, tüm dini süreçlerde tohum en vazgeçilmez öğelerden biridir. Bu yüzden bereket ile ilgili ayinlerde daima tohum kullanılmıştır. Tohum toprağa gömülür yani yeraltına iner, buradan bir kısmını bitki üretilip yeryüzüne çıkarır, bir kısmını da yerin altında kendini tekrar üretmek için muhafaza eder. “Ölümler tohumlar gibi gömülürler, yalnızca onların erişebildikleri bir boyuta geçerler. Yeryüzünün rahmine gömülen tohumlar gibi ölümler de yeni bir suret içinde yaşama dönecikleri anı beklerler”. Her türlü inşa faaliyeti sırasında da ritüeller gerçekleştirilir. “Urartu dininde inşa faaliyetlerinin de kutsanmasının gerekçesi Urartu krallarının kendi evrenlerini oluşturması çabasıdır” (Baştürk ve Aras, 2018).

İnsanoğlu var olduğundan beri doğa karşısında aciz olmuştur. Doğal felaketlere ya da ölüme karşı çaresiz kaldığı için bunların üstesinden tanrıların ya da doğaüstü varlıkların yardımıyla gelmeye çalışmıştır. Eski Ön Asya’da tanrıların antropomorfolojik özellikleri bulunurdu. Onlar aynı insanlar gibi yer içer, kızar, sevinir, hüzünlenirlerdi. İnsanlar onlarla iyi geçinmek ve kızdırmamak için ziyafet ve eğlencelere tanrıları da davet edip onlara güzel yiyecek ve içecekler sunmuşlar ve giderlerken arkalarından hoş kokulu tütsüler yakmışlardır (Ökse, 2018).

İlk ölü gömme uygulamalarının, ritüeller eşliğinde yapıldığına kuşku yoktur ve sebebi gömütlerin birbirine benziyor olmasıdır. Bu gömüt ritüellerinin ardında yatan sebep, ölümden sonra yaşamın varlığına olan inançtır (Watkins, 2013:76).

2.1.1. Ana Tanrıça Kybele

“Anadolu’nun matriyarkal toplumunun bu büyük ana tanrıçasının adı, yerine göre değişir. Frigya dilinde Kubele ve Kubebe’dir. Bazen Dindymene (asıl tapıldığı yer, Murat Dağı’nın adı Dindymos’tur ve Gediz Irmağı buradan akar), Sipylene (Sipylos denilen Manisa Dağı’ndan), Karadeniz’de, Pontos’ta Ma, Ermenistan’da, Açilsena’da Anaitis. Arabistan ve Hicaz’da Hubel ve Kible, Yunanistan ve Girit’te Rhea, Themis, Ops, Ge, Maia, Urania, Urinome, Idea (İdadağlı olduğu için), İtalya’da Vesta, Anna, Marianna, Suriye’de Atargatis (bu ad Athar ile Ateh’in birleştirildikten sonra Greklerce fena telaffuz edilmesinden doğmuştur), Diktinna (Girit’in Dikte Dağı’ndan demektir); bir adı da Plastene’dir. Kybele, bütün tanrıların ve tanrıçaların anasıdır.” (Gökovalı, 2010:99).

Kybele ismini Kybelon Dağı'ndan almıştır (Pekman, 2015:65). Diodoros'un anlatımına göre Kybele, Kybelon Dağı'nda doğmuş ve vahşi hayvanlar tarafından beslenip mucizevi bir şekilde hayatta kalmıştır (Albayrak, 2007).

Romalılar ve Helenler tarafından Kybele olarak bilinen Ana Tanrıça'nın en eski biçimi, Matar Kubilen olarak Prymnessos yakınlarındaki bir altar üzerinde ortaya çıkmaktadır (Çapar, 1978).

Tarihin en erken dönemlerinden beri insanoğlu farklı dini inanışlar için çeşitli kült kavramlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ana Tanrıça kültü ile ilgili yapılan somut çalışmalar en önemlilerinden biridir. Anadolu'da bulunan Çatalhöyük, Beycesultan ve Hacılar, Ana Tanrıça ile ilgili en çok bulgulara rastlanılan yerlerdendir. Çatalhöyük'te bulunan "Vahşi Hayvanların Egemeni" (Potnia Theron) olarak adlandırılan leoparlı tahtında oturan kadın heykelciğinin bir benzerini Yazılıkaya'da Hurrilerin Baş Tanrıçası Hepat tasvirinde de görmek mümkündür. Çatalhöyük ve Hacılar'da ele geçen Ana Tanrıça heykelciklerinin bir kısmında Ana Tanrıça'nın bir tahtta oturduğu ve bu tahtın kedigillerden bir hayvanla desteklendiği görülmektedir. Ana Tanrıça ile birlikte en çok betimlenen tasvirlerden bir diğeryse avcı kuşu tasvirleridir. Anadolu'nun birçok yerinde ele geçirilen Ana Tanrıça heykellerinin birbirleriyle benzerlik gösterdiği saptanmıştır (Oral, 2014).

İnsanların kurdukları ilk topluluklarda kadının rolü erkeğe göre bir hayli fazlaydı. Kadın daha üstün bir varlık olarak algılanıyordu. Bundaki en önemli etmenin kadının doğurganlık özelliği olduğu ve erkeğin doğumdaki etkisinin farkında olmaması olduğu düşünülmektedir. Daha önceleri Anadolu'da Matriyarkal bir toplum yapısı mevcuttu. Bu sadece Anadolu'da değil Uzak Doğu'da da bu şekildeydi. Ana Tanrıça Kybele, Anadolu'da genelde Attis ya da Athis ile sevgili olurdu ve daha sonra evlenirdi. Bu evlenme merasimini Boğazköy'deki Yazılıkaya anıtında açık bir şekilde betimlenmektedir. Bu kabartmalardaki görüntüler Hierogamos diye adlandırılan ve ilkbaharda gerçekleştirilen çiftleşme sahneleridir. Bu kabartmalardaki çiftleşme sahnelerini gören insanlar da sihir ya da taklit yöntemlerini kullanarak aynı şeyleri yapmaya çalışırlardı (Gökovalı, 2010).

"Kybele, yeryüzünün bütün bitkilerinin, yaban hayvanlarının, insanların, tanrıçaların ve tanrıların büyük anası idi." (Gökovalı, 2010:100). Kybele, genelde büyük kedigillerle tasvir edilir ve onlara egemen bir pozda gösterilir. Kybele, aslanları,

panterleri ve benzer vahşi hayvanları ile vahşi dünyayı kontrol ediyordu. Buradaki kedigiller, vahşilikten çok cinselliği temsil ediyordu. Günümüzde, kedigiller ile kadın arasında bir benzerlik kurulması hala bu mitosa dayandırılır (Gezgin, 2014).

“Ana Tanrıça Kybele’nin, Pergamon Krallığı’nın kuruluşundan itibaren, gerek dinsel yaşamda gerekse kralların politikasında önemli bir rol oynadığını bilmekteyiz. Eski bir Pergamon efsanesine göre, yerel ismiyle Ana Tanrıça Meter Basileia (krallığın anası), Tanrı Zeus’u Kabirler’in yardımıyla kentin akropolünün en üst kısmında bir yerde doğurmuştur.” (Ateş, 2013:140).

Anadolu’nun en eski mitoslarından birisi olan Kybele mitosları, Venüslerin devamı olarak ele alınabilir. Neolitik Dönem’de ele geçirilen ana tanrıça heykelcikleri de, Kybele mitoslarının devamı olarak görülebilir (Gezgin, 2014). M.Ö. 205 ya da 204 yıllarında Pesinus’da bulunan Ana Tanrıça tapınağının taşı Pergamon’dan götürülmüştür. Aslında bu, kahverengi ve piramit şeklinde olan bir taştır. Pergamon’da tek tapınım gören Tanrıça Kybele değildi fakat en yoğun tapınımın Kybele’ye yapıldığı, burada çokça ele geçirilen pişmiş topraktan yapılmış Kybele heykelciklerinden anlaşılmaktadır (Ateş, 2013).

Orfik anlatımda Kybele denizler, gökler ve yer birbirinden ayrılırken, yani yeni bir evren doğarken ortaya çıkmıştır. Sembolü ay olan tanrıça, bomboş ve ıssız dünyada yapayalnız kalmıştı. Avuçlarının arasından ortaya çıkan Ofiyon isimli büyük yılan ile ilişkiye girmiş ve bu ilişkiden dağlar, sular, göller, yaratıklar meydana gelmiştir. Yaptığına pişman olan Kybele Ofiyon isimli yılanı ve kendini cezalandırmak için, bir kısmını yeraltına göndermiştir. Ölü yılanın dişlerinden çoban gibi insanlar oluşmuş ve bu insanlar üzüm, ceviz, incir gibi meyveleri yiyerek hayatta kalmayı başarmışlar. Bu dönem taş devri diye adlandırılmıştır. Kybele, yalnızlıktan sıkıldığı için Kronos’u yaratmış ve her yıl İda Dağı’nda bir güneş oğul doğurmuştur. Fakat Kronos, Kybele ile olan ilişkisinden doğan çocuklarını yuttuğu için Kybele bu duruma çok kızıyordu. Mitolojiye göre Kybele, toprak ve göğün kızıydı. Sonradan Kronos’un karısı oldu. Aynı zamanda Zeus, Poseidon, Hades ve Hera’nın da annesiydi. Kybele’nin ormanla olan ilişkisi, doğduğu zaman ormana bırakılması ve vahşi hayvanlar tarafından büyütülmesidir (Gökovalı, 2010).

Kybele Festivali Pesinus’ta 22 Mart’ta kutlanmaya başlanırdı. Bir çam ağacı kefene sarıldıktan sonra bir nehir kıyısına götürülür ve sonrasında bir mezara konulurdu. Bu törenlerin ilerleyen günlerinde Attis’in başpapazı damarlarından kan çıkartarak tanrıçaya sunardı. O andan itibaren çığlıklar ve ürpertici müzikler

eşliğinde rahipler giydikleri kadın etekleriyle birlikte başlarını sallayarak dönerlerdi. Kendinden geçen rahipler bıçaklarla kendi kanlarını akıttırlardı. Bu anın coşkusuna kapılan bazı izleyiciler de papazların bıçaklarından birini alıp erkeklik organlarını kökünden keserlerdi. Bu bir nevi Kybele'ye yapılan bir sunuydu. Böyle yapmalarının sebebi toprağı gebe bırakıp ilkbaharı getirmektir. Erkeklerini kaybeden bu kişiler papaz olmaya aday oluyorlardı. En erken çağlarda insanlar tanrılara kurban edilirdi. İlk çağ döneminde insan kurban etmek yerine erkekler erkeklik cinsel organının tümünü kesip tanrıya kurban ederdi. Bu seremoni daha da yumuşatılarak günümüzdeki sünnet merasimi olarak değişmiştir (Gökovalı, 2010).

2.1.2. Hac Kavramı

Hac, uzun zamandır dini tarihin en önemli parçalarından biri olmuştur. Hac, kutsal amaçlı ritüel bir yolculuktur. Yol boyunca atılan her adımın bir anlamı vardır. Hac, yolculuğunu yapacak kişi yolculuğun zor olacağını önceden bilir. Hac, sıradan bir yolculuk değil, sonrasında önemli bir değişimin yaşandığı bir yolculuktur. İnsanın, içerisinde var olan ve hep gitmek istediği eski ve yeni yerler ziyaret edilir ve kişi kendisini tanrı tarafından kutsanmış hissedir. Manevi bir iyileşme hissedilir. Hac ibadeti gerçekleştirildikten sonra hiçbir şey eskisi gibi olmaz (Raj ve Morpeth, 2007).

Barber'e göre hac, dini sebeplerden dolayı, kutsal bir alana yapılan seyahatlere denir (Kreiner, 2010). Hemen hemen her dinde kutsal ritüeller, kutsal objeler ve kutsal seyahatler bulunmaktadır. Hac yolculuğu dinlerin olmazsa olmazlarından ve bu zorlu bir süreçtir. Günümüzde milyonlarca insan bu kutsal görevi yerine getirebilmek için binlerce kilometre yol katetmekte ve birçok ritüeli gerçekleştirmektedir. Bu seyahatler yalnızca günümüzde bu kadar yoğun ve popüler değildir; bu yolculuklar antik dönemden günümüze süregelen bir gelenektir.

Dindar ve inançlı bir kişi, herhangi bir kültürde, bazen yerel bir tapınak, kilise ya da mabedin geçmişine bakıp mucizelerle ünlü uzak kutsal bir yerin çağrısını ve inancın yeniden canlandığını hissedebilir ve yolculuğa orada karar verebilir. Bu, hac yolculuğunun ve orada yapılacak ritüellerin insanı nasıl heyecanlandığını ve harekete geçirdiğinin göstergesidir (Eliade, 1987).

Hac maksadıyla gerçekleştirilen seyahatlerin hepsi bireysel olarak kendi içinde özel olmasına karşın, tümü de birbirinden çok farklı sosyal mecra ve formasyonlarda gerçekleşmektedir. Bu bağlamda hac, bireyleri mevcut sosyal yapı içerisindeki sabit noktalarından belirli bir zaman diliminde uzaklaştırması bakımından söz konusu sosyal formların bir tipolojisini oluşturulabilmesinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca kutsal bir yolculuk olarak hac, toplumların karmaşık veya örnek yönelimlerini daha anlaşılır kılarken, bir dinin kendi inananları için hangi sembolik dili hac özelinde tercih ettiğinin tartışmasını yapabilmeye imkân vermesi açısından da oldukça dikkat çekicidir. Nitekim hac bir kutsallık arayışıdır (Çakmak, 2015).

Britannica Ansiklopedisine göre hac, “bir azizin mabedine ya da kutsal bir yere, çeşitli gerekçelerle yapılan, doğaüstü güçlere sahip olan yaratıcıya sunulan bir minnettarlık göstergesidir.” (Encyclopaedia Britannica, 1970:1076).

Hac, dini antropolojinin ana uğraşlarından biri olarak görülen küresel bir kutsallaştırma faaliyeti olarak ele alınmakta ve haccın insanın içerisindeki inancı yansıttığı düşünülmektedir. Aslında hac için gidilen kutsal mekânların diğer mekânlardan pek bir farkı yoktur, fakat insanların oralara yükledikleri anlamlar farklıdır. İnananlar oraya gittiklerinde farklı duygu ve hislere kapılır. Bunun temelinde yatan şey ise inançtır. Bir mekânın inançla bağdaştırılması veya oranın dini bir şahsiyetle anılması, mekânı diğer yerlerden farklı bir hale getirip orayı kutsallaştırmaktadır (Erbaş, 2002).

Morinis’e göre hac, bireyin kutsal olgusunu somutlaştırdığını düşündüğü bir yeri arayışı esnasında yaptığı yolculuktur. Fakat bu tanım çok genel kalmıştır yani şöyle ki her ne kadar hac ibadetini yerine getirmede bir yolculuğun zorunluluğundan bahsetmiş olsa da kutsal bir mekânın gerekliliğini bir amaç olarak göstermediğinden bu noktada eleştiri almıştır. Fakat Morinis tanımında hac yolculuğunun mitoloji, ritüel, inanç, psikoloji, mimarlık, coğrafya, edebiyat, sanat ve manevi duygular gibi çeşitli karmaşık öğeleri içerdiği şeklinde önemli olarak şöyle bir vurguda bulunmuştur; Hacılar yolculukları esnasında çok farklı duyguları yaşarlar (Elsner ve Rutherford, 2005).

Hac, izole edilmiş bir grup tarafından yerine getirilmesi gereken bir eylem değildir. Hacılar genelde uzun yolculuklar yaparlar ve bu yolculuklarını kalabalık

gruplar halinde gerçekleştirirler. Bunun sebepleri arasında, kalabalık olmanın daha güvenli olacağı düşüncesi vardır. Bu durum, çeşitli grupların ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Kimi zaman birbirini tanımayan insanlardan oluşan bu topluluklar, kimi zaman ise aile ya da yakın arkadaş gibi birbirini tanıyan kişilerden oluşturulmuştur (Webb, 2002).

12.000 yıldır çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu'ya gelen topluluklar, kültürlerinin yanında inançlarını da getirmişlerdir. Bu durum özellikle üç büyük semavi din olan, Müslümanlık, Hristiyanlık ve Yahudiliğe ait birçok ziyaret merkezinin oluşmasını sağlamıştır. Toplam 316 eserden, 167'si İslam, 129'u Hristiyanlık ve 20'si de Musevi dinine aittir (Olca ve Albuz, 2016).

İnsanın karşısındaki bilinmeyeni kutsallaştırması ve onun için ibadet etmesi birçok dinde görülmektedir. Hac ibadeti de onlardan bir tanesi ve en önemlilerinden biridir. Aslına bakılırsa haccın bir nevi kendini tamamlama süreci olarak algılanması gayet normaldir. Çünkü hac ibadetini yerine getiren birey kendini hem içsel, hem de toplum içerisinde artık daha farklı bir konumda hissetmektedir. Bu bir nevi kendini tamamlamışlık olarak düşünülebilir. Dinleri insanın isteklerinin, yani olmak istediklerinin bir dışavurumu olarak gören Maslow, yaşayan dinlerin varlığının da insanın kendini gerçekleştirme eğiliminin bir göstergesi olarak değerlendirir. Ona göre kendini gerçekleştiren insanların özellikleri ile dinlerin ortaya koyduğu idealler aynı doğrultudadır. Benliğin aşkınlığı, gerçek, iyi ve güzelin bir potada eritilmesi, diğer insanlara katkı, bilgelik, dürüstlük ve doğruluk, bencilliği ve kişisel güdülerini aşma, daha alt düzeydeki tutkuların daha yüce olan için terk edilmesi, düşmanlık ve acımasızlık duygularının bırakılması gibi özellikler hem kendini gerçekleştiren insanın özelliği, hem de dinlerin ideal hedeflerindendir (Ayten, 2005). Kutsal mekân ziyareti insanlarda daima bir rahatlama hissiyatı yaratmaktadır. Bu da ilk seyahat destinasyonlarının kutsal mekânlar olması geleneğini başlatmıştır ve bu gelenek günümüzde de devam etmektedir.

2.1.3 Haccın Şifa Etkisi

Yunanlılar da aynı Mısırlılar gibi kendilerini iyileştirmek uğruna tapınak ve mabetlerini zenginleştirmişlerdir. Anadolu'da da olduğu gibi yukarı Mısır'da da Deir

El Bahiri, İmhotep ve Amenhotep Tapınağı'nda birer şifa alanı vardı. Deir El Bahiri tapınağının diğer kısımları ise Yeni Krallık döneminden kalma hac ibadeti alanlarıdır. Fakat bu hac ibadetleri şifa amaçlı yapılan hac ziyaretlerindendi. Ain El Labakha'da da Roma döneminden kalma şifa tanrısı Piuris'le ilişkili bir şifa tapınağı olduğu bilinmektedir (Elsner ve Rutherford, 2005).

Müslümanlar da, hac ibadetlerini yerine getirdikten sonra şifa özelliği taşıyan bir su içerler. Zemzem diye adlandırılan bu suyun hangi amaçla içilirse ona şifa olacağı inancı vardır (Kurt vd., 2015).

Eski Mısırlılar ölümlerini Osiris'in acı çekme yeri olan Bonsiris'e götürüyorlardı. Eski Yunan'da Apollon ve Şifa ya da Sağlık Tanrıçası olarak bilinen Asklepios adına yapılmış kutsal mekân ve tapınaklar ziyaret ediliyordu. Bunlardan en büyüğü Delos Tapınağı'dır. İnsanlar buraya gelip şifa buluyorlardı. En önemli tedavi yöntemi ise su ile yapılan tedaviydi (Erbaş, 2002).

Genelde hac merkezlerinde kutsal bir su kuyusu bulunur ve dere ya da pınar gibi su kaynağından beslenirdi. Su, yıkanma ve özellikle de içme suyu olarak kullanılırdı. Aristedes suyun göz hastalıklarına iyi geldiğini, bu suyla banyo yapıldığında insanların göğüs hastalıklardan kurtulduğunu, astımı olanların sudan içtikten sonra nasıl iyileştiğini, suyun o dönemde özellikle romatizmal hastalıklar ve eklem ağrıları, bunun yanında deri hastalıklarına da iyi geldiğini anlatmıştır. Delos gibi Ön Asya'da bulunan Pergamon'daki Asklepion'da da şifalı sulardan içen ve yıkanan kişiler hastalıklarından kurtulmayı ümit ediyorlardı (Arılan, 2003).

2.2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE HAC VE TAPINIM VE İNANÇ KAVRAMI

İlk tapınımlar, aile merkezlidir, daha sonra özelleşen ritüel etkinlikler sayesinde, tapınımlar anıtsallaşan boyutlarda ve kamusal alanlarda yapılmaya başlanmıştır. Kabile toplumlarında, kaynakların bölüşümünün bozulması sonucunda bir ekonomik eşitsizlik ortaya çıkmıştır ve güçlü bireyler bu eşitsizliği kendi lehine çevirmişlerdir. Yönetimin kontrolünü kendi ellerine almışlar ve diğer güçsüz bireyleri borçlar yaratarak kendilerine bağımlı hale getirmişlerdir. Bu şekilde yönetici bir sınıf ortaya çıkmıştır. Kendi otoritelerini daha da sağlamlaştırmak için atalarına dayanan bir inanç sistemi kurmuşlar ve bunu da tanrısal meşrutiye

bağlamışlardır. İnanç dünyası sayesinde, kendilerini ebedi kılmak istemiş ve inanç biçimlerini maddeleştirmişlerdir. Anadolu’da bulunan Göbeklitepe’de büyük tapınaklar inşa edilmiştir. Bu da bize yapı kültürünün varlığını göstermektedir. Bu tapınaklar içerisinde sistemli bir şekilde ritüeller ve tapınımlar gerçekleşir ve tanrıya adaklarda bulunulurdu (Türkcan, 2018).

Dinsel inanış ve uygulamalar ne kadar evrensel ve çeşitli olsa da tüm dinlerde ortak bazı noktalar vardır. Bunları şu şekilde açıklamak mümkündür: Dinsel anlayış kişiseldir fakat dini uygulamalar ve ritüeller toplumu birleştirir. Bir diğeri, tanrı ya da tanrılar gibi doğaüstü varlıkların tüm dinlerde olmasıdır. Son olarak, ortak dinsel inanış ve uygulamalar bu yargıyı desteklemektedir (Watkins, 2013).

2.2.1. Göbeklitepe

Yapılan arkeolojik kazılar, Göbeklitepe’nin olağandışı buluntuları ile dinsel-kutsal bir buluşma merkezi olduğu kanısını uyandırmaktadır. Göbeklitepe’deki tapınakların yapılış biçiminde ortak bir özellik göze çarpmaktadır. Duvarlarının kalınlığı 1,4 metre olan 12 metre boyundaki ‘T’ biçiminde sütunlar ile çevrilmiş bu tapınakların merkezinde iki ‘T’ biçiminde sütun karşılıklı olarak yer almaktadır. Arkeologlar boyları 3 ile 6 metre arasında değişen bu ‘T’ biçimindeki sütunların stilize edilmiş insan tasvirleri olduğunu düşünmektedirler. Bunun sebebi ‘T’ biçimindeki sütunlarda görülen kol ve el tasvirleridir. Ayrıca bu sütunlar üzerine işlenmiş hayvan tasvirleri ve soyut semboller bulunmaktadır (Vahapoğlu, 2013).

Tarih öncesi toplumların kutsalla olan ilişkilerinin nasıl tanımlanacağına dair hemfikir olunan belirli bir kavram yoktur. Bu ilişkiyi ifade etmek için, tinsel yaşam, dinsel inanış, ritüel, sembolizm, mit ve kült gibi kavramlar kullanılmaktadır. Ancak Göbeklitepe’nin şekli ve sembollerinin yapısı ritüel mitosları ile açıklanabilir. Dinin farklı tanımları olmakla birlikte genel olarak tanımı, “Mutlak Gerçeklik” (ultimate reality) tasavvuru etrafında şekillenmiş, bireysel ve toplumsal düzeyde tecrübe edilen ve birtakım ritüellerin gerçekleştiği sistemdir (Özalp, 2016).

Buluntulara göre, Taş Devri’nde yaşayan avcı ve toplayıcı insanlar hayatta kalmanın, günlük gereksinimlerini gidermenin yanı sıra doğayı anlamaya çalışma, doğaüstü güçlerin ya da tanrıların varlığına inanma, dinsel törenler için düzenli

aralıklarla bir araya gelme eylemlerini gerçekleştirmişlerdir. Bu dinsel törenlerde hep birlikte inançlarını simgeleyen hayvan ve insan kabartmalarıyla süslü tapınaklar, dev boyutlu dikilitaşlar inşa etmişlerdir (Vahapoğlu, 2013).

Günümüzde Türkiye, Lübnan, İsrail, Ürdün ve Mısır topraklarını kapsayan, şekil olarak da hilali andıran bölge “Bereketli Hilal” olarak adlandırılmakta ve kuzey ucunda Göbeklitepe yer almaktadır. İnsanların dini-ilahi amaçlarla buraya göç ettikleri ve buranın dünyanın ilk katedrali olabileceği düşünülmektedir (Karaarslan, 2012).

Göbeklitepe’de yaşamış insanların hangi inanca sahip olduklarına ve nasıl bir tanrıya inandıkları hakkında kesin bir bilgi olmasa da bir inanç sistemine sahip oldukları mutlaklıdır. Çünkü yapıların görünen durumu onların birer yerleşim yeri olarak planlanmadığını göstermektedir. Yapılar genel olarak merkezde büyük iki taş ve onu dairesel olarak çevreleyen 12 adet dikilitaştan oluşmaktadır. Bu şeklin etrafında ise insanların oturup izleme yapabileceği bir yapı bulunmaktadır. Bu yapıdan anlaşılan ortada bir eylemin olduğu ve bu eylemin başkaları tarafından izlendiğidir. Bir diğer dikkat edilmesi gereken detay ise yapının iç tarafında su kanallarının olmasıdır. Bu kanalların varoluşu da yapılan ritüellerde suyun kullanılmış olabileceğini göstermektedir (Özalp, 2016).

Göbeklitepe’de bulunan büyük, yuvarlak yapılar burada kalıcı toplumların ortaya çıktığını göstermektedir. Bu yerin tarihlendirmesini, 10-12 bin yıl öncesine dayandırabilir. Klaus Schmidt, yapıların ortalarında bulunan, monolitiklerin insan benzeri tanrı betimleri olduğunu ve bu nedenle bunların tapınak olduğunu öne sürmüştür. Schmidt, otorite ihtiyacı olan büyük toplumların, bir din sistemine ihtiyacı olduğunu öne sürer ve burada bahsedilen otorite, kutsal otorite olmalıdır. 10-12 bin yıl önce yapılmış olan, bu monolitiklerde bulunan özellikle hayvan figürlerini görmek için, dünyanın dört bir yanından gelen insanlar burayı bir hac yerine dönüştürmüştür (Watkins, 2013:81).

Göbeklitepe, dinin doğduğu yer olarak adlandırılır. Bu yerin ilk defa bulunuşu 1963 yılıdır. İlk kazı ise 1995 yılında yapılmıştır. National Geographic dergisinin dünya çapında tanıtımıyla 2011 yılından itibaren göz çarpmaya başlamıştır. Göbeklitepe kültürü Türkiye, Suriye ve Irak’ı kapsayan geniş bir coğrafyayı içine almaktadır. Göbeklitepe’de bulunan kutsal alanlar, inancın mekâna

yansımasını göstermektedir. İlk kült yapıları M.Ö. 16.000-12.000 yılları arasında görülmektedir. Göbeklitepe dinin doğduğu yer olarak kabul edilebilirse de inancın doğduğu yer değildir. Çünkü Göbeklitepe’den önce de bir inanç sistemi vardı. Göbeklitepe aslında bir yerleşim alanıdır. Tepelerin arasında bulunan bir yerleşim alanı diğer bölümde de 27 adet kült yapısı bulunmaktadır. Kült yapılarının bulunduğu bölüm, yaşam alanından uzaktadır. Çünkü ruhban sınıfı, hiğbir zaman halkla i içe olmak istememiştir. Göbeklitepe’deki yerleşim ..N.D.’den (anak mleksiz Neolitik Dönem) nce terk edilmiştir. Burada bulunan bütün yapılar yere gmktr ve zeminleri Terrazzo tekniği kullanılarak suya dayanıklı hale getirilmiştir. Göbeklitepe’de bulunan yapıların üzeri hafif bir tavan ile kaplıdır. Yapılan törenlerde, bira ve afyon kullanılmıştır. Çapları 22 metreyi bulan binalar yaklaşık 5 metre derinlikte olacak şekilde gömülmüştür. İlginç olan ise binaların insanlar gibi hediyelerle birlikte gömülmüş olmasıdır. Aynı bir matruška gibi, doldurmadan önce bu yuvarlak yapıların içerisine daha küçüğü yapılmıştır. Yapıların içerisinde bulunan, “T” biçimindeki stnların üzerinde yensin ya da yenmesin doğadaki hareketli her şey betimlenmiştir. Aynı zamanda yarısı aslan yarısı insana benzer, totem gibi karışık varlıklar da mevcuttur. Doęum yapar vaziyete benzer şekilde betimlenmiş tek bir kadın fiğr dışında tapınaktaki bütün heykeller erildir ve birer fallusu andırır. Göbeklitepe’de, M.Ö. 7400’lerde bir çöküntü yaşanmış ve halk burayı terk etmeye başlamıştır (zdoęan, 2019).

2.2.2. Sümerler

Sümerler’in uygarlığa birçok katkısı olmuştur. Bunlardan en önemlisi Sümerler’in bulmuş olduğu yazıdır. Sümer yazısının bulunması, Mısır yazısının bulunmasını de öncülük etmiştir. Buldukları yazı sayesinde okullar kurmuşlar bilim ve matematiğin ilerlemesini sağlamışlardır. Ayın hareketlerine göre, seneyi otuzar günlük 12 aya bölmüşlerdir. Yazının yardımıyla, tabletlere yer, gök, hava ve su tanrıları, diğer yönetici ve koruyucu tanrıları hakkında yazılar yazmışlardır. Bugün hala Sümer Tabletleri incelenmekte ve Sümerler’in yapmış olduğu tapınım ve ritüellerin gnmzdekilerle benzerliği karşılaştırılmaktadır. Sümer’deki kralların sarayları, tanrılarının da tanrı evi diye adlandırdıkları tapınakları vardır. Sümerliler

kendilerinin, tanrılar tarafından seçilmiş üstün bir halk olduğunu belirtmişlerdir. Bu yönü, Yahudiler'in üstün ırk yaklaşımıyla büyük benzerlik göstermektedir. Sümerliler, tanrılarını sevindirmek ve hastalıklardan kurtulmak için, tanrılara kurbanlar adarlardı. Bu durum daha sonra ortaya çıkan dinlerde, sıkça görülmektedir. Sümer dini çok tanrılıydı ve bu tanrılar aynı Roma ve Yunan mitolojisinde olduğu gibi her biri farklı bir alana hükmeden, kontrolünü sağlayan, insan görünümünde güçlü ve ölümsüz varlıklardı (Çığ, 2016).

Sümerler'de din görevlileri, toplumda büyük bir öneme sahipti. Çünkü din adamları tanrı ile insanlar arasındaki tek aracı olarak görülüyordu. Toplumdaki en etkili ve yüksek mertebeye din adamlarına aitti. Tanrılar merhametsiz ve korkutucu olabiliyorlardı ve onları sakinleştirmek ve memnun etmek için adadıkları kurbanları bile, din adamları aracılığıyla tanrılara sunuyorlardı. Sümer Kralları dahi tanrılardan alacağı desteği din adamlarının belirttiği şekilde almak zorundaydılar. Din adamlarının bu denli büyük bir güce sahip olmaları, Sümer dininde bir hiyerarşi oluşmasına neden olmuştur. Ziggurat ve Tapınaklar'ın idari işlerinden ve mabetlerde yapılan dini törenlerden Sangu diye adlandırılan papaz grupları sorumluydu. Tapınaklar Eskiçağ Mezopotamya'sında tanrılarının yeryüzündeki evleri olarak bilinirlerdi. Fakat bu yapılar plan ve yapı olarak diğer yapılardan farklılık göstermektedir. Tapınaklarda kralların, tanrılarının ve önemli kişilerin heykelleri bulunmaktaydı. Bu tapınaklar zamanla büyüyerek, kat sayısı yediye kadar çıkan zigguratlara dönüşmüştür (Altuncu, 2011).

Sümer Tapınaklarında bulunan mabet fahişeleri yılın belli bir döneminde, senede bir kere tanımadığı bir erkekle belirli bir ücret karşılığında cinsel ilişkiye girer ve bunu da tapınağa gelir sağlamak amacıyla yapardı (Çığ, 2016).

Mezopotamya'daki en kalabalık ve en eski tanrılar Sümerler tarafından yaratılmış olanlarıdır. Sümerler tanrılarının varlığını, işleyişinde sorun olarak gördükleri yeryüzündeki büyük hakikatlere bağlamışlardır (Aygün, 2017).

Sümerlerde, Aşk ve Bereket Tanrıçası Ianna'nın adı, Akadlar'da İştah olmuş, Filistin'de Tanrıça Astarte, İsrail'de Aşeret veya Aştora, Yunanlar'da Afrodite, Roma'da ise Venüs'e dönüşmüştür. Sümerler'de Tanrıçaların büyük bir önemi vardır ve Sümer bir tarım ülkesi olduğu için en önemli Tanrıçaları Ianna olmuştur (Çığ, 2016).

2.2.2.1. Sümerler’de İbadet ve Ritüeller

Sümer dininde insanın yaratılışındaki amaç, hiyerarşinin en alt katmanındaki bireyden en tepede duran krala kadar herkesin tanrılara hizmetiydi. İnsanların tanrılara karşı sorumlulukları vardı ve bu sorumluluklarını ayin ve törenlerde, tanrılara karşı adak, kurban ve dualar aracılığıyla yerine getiriyorlardı. Fakat bazı törenlere sadece din adamları katılabiliyordu. Yeni Ay Bayramı’nda ve Dolunay Töreni’nde katılım tüm Sümerliler’e açıktı. Çok kalabalık olan bu törenlerde kurban sayısı diğer törenlerdekinden daha fazla oluyordu. Geçitler, ziyafet ve içki sofralarının hazırlandığı bu törenlerde şehrin başrahibi insanların ve yaşadıkları şehrin geleceği hakkında kehanetlerde bulunurdu. Adak ve kurbanlar tanrıya sunulur ve bu törenler bir festival havasında geçerdi. Tanrının en çok hoşuna giden kurbanın kuzu olduğuna dair bir inanış vardı. Bu yüzden de en çok koyun, kuzu ve oğlak kurban edilirdi. Bunların dışında da kurban edilen başka hayvanlar vardı. Domuz bunlardan bir tanesidir. Eğer kötü cinlerden kurtulmak isteniyorsa tanrıya domuz kurban edilirdi (Altuncu, 2011).

Kurbanların amacı ölümden sonraki hayatla değil, yeryüzünde sürdürülen hayatla alakalıdır. Çünkü ölümden sonraki hayatta sıkıntı ve keder olacaktır, orası yeryüzündeki hayatın kötü bir yansımasıdır. Böyle bir anlayış olduğu için de ritüel ve ayinlerdeki yapılan kurban ve adaklar yeryüzündeki hayat içindir. Dini Ritüel ve ayinlerde lirik tarzda yazılmış dua ve yakarışlar yer almıştır. Kanlı kurban törenleri genellikle tanrılarının gazabından korunmak amacıyla yapılmıştır. Kurban uygulamasının ritüel kısmı adak ve sunulardan oluşmaktadır. Sümer Tabletleri’nde tanrılara yapılan adak ve sunulara yer verilmiştir (Altuncu, 2014)

Sümerliler günümüzden yaklaşık beş bin yıl önce, günümüz semavi dinleri olan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet üzerinde birçok etki bırakacak bir inanç sistemi kurmuşlardır. Dinleri politeist bir dindir, yani çok tanrılılık esasına dayanır. Bugün, Sümerler ve dinleri hakkındaki bilgiler Mezopotamya’da bulunan ve Sümerler tarafından yazılmış tablet ve kitabelerden elde edilmektedir. Dini düşüncelerinde hayallere yer yoktur. Her şey yeryüzünde yaşamakta oldukları hayatla ilgilidir ve dini inançları da somut olaylara dayanmaktadır. Sümerlilere göre tanrılara yapılan ibadet, almak için yapılan bir eylemdir. Bu dünyada daha iyi bir

şekilde ve daha çok yaşamak için, tanrılara adak adayan ve kurban sunan Sümerlerin tanrılarının hepsi semavi varlıklardır. Tanrıları bir insan şeklinde tasvir edilir ve Anu isimli Gök Tanrısı erkek, Ki isimli yer tanrıçası ise dişidir. İkisinin birleşmesinden Enlil isimli yeni bir tanrı doğar ve evreni Enlil düzenler. Her tanrı bir evde, yani bir tapınakta yaşar (Ötger, 2006).

Sümer tanrılarının, isimlerinin değışerek daha sonraki medeniyetlere geçtiğı görölür. Örneğın, Sümerlilerin Ianna'sı, Akadlılar'ın İştar'ı olur. Tanrılar arasındaki dönüşüm ve değışim zamanla devam etmiştir. Sümer Tanrısı, An Babil'de Anu olarak görölmektedir (Aygün, 2017).

Sümerler, büyük tapınak kompleksini inşa ettikten yaklaşık 5 bin yıl sonra Fırat ve Dicle kıyılarında kalabalık topluluklar oluşmuştur. Örneğın, Uruk'ta 25 bini aşkın insan yaşıyordu. Bu kadar fazla insanın bir arada yaşamasının sebeplerinden biri tarlaların işlenmesi için gerekli kalabalık kitlelerdi. O dönemdeki ritüeller, dini kesim tarafından yönetilirdi. Bu ritüellerin asıl amacı, bu kalabalık kitleleri bir arada tutmaktır. Piramitlerin ataları gibi görünen ve Ziggurat diye adlandırılan Sümer Tapınakları'na Uruk gibi kentlerin sahipleri haraç öderlerdi. Dini ritüeller esnasında okunan kutsal metinler, kil tabletlere aktarılabilirdi. Çünkü Sümerler yazıyı bulmuşlardı. Günümüzde Sümerler artık olmasa da, onların ilahi öykülerine bu tabletler sayesinde ulaşabilmektedir (Paetsch, 2008).

2.2.3. Hititler

“Tapınma amacıyla düzenlenen törenlerde, tanrı ve doğaüstü güçlere saygı ve bağlılık göstermek amacıyla önceden belirlenen yakarışlar ve davranışlarda bulunulur, semboller kullanılır. Hitit metinlerinde her bayramın akışı ve katılımcıların yapması gereken eylemlerin sırası, yeri ve zamanı tanımlıdır. Bu metinlerde kralın hangi gün nerede, nasıl davranacağı, neler yapacağı, hangi tanrılara neler sunacağı ayrıntılı olarak yer alır.” (Ökse, 2018:16).

Hitit kralının fırtına tanrısının tapınağına gidip orada beyaz, kırmızı ekmek ve içki ile yaptığı eylemler Hristiyanlık'ta şarap-ekmek ayini (komünyon) olarak karşımıza çıkmaktadır (Ökse, 2018).

Hititler, M.Ö II. bin yıldan itibaren Anadolu'da yaşayıp, büyük bir medeniyet kurmuşlardır. Anadolu'ya dışarıdan mı geldikleri yoksa hep burada mı yaşadıkları konusunda kesin bir bilgi söz konusu değildir. Anadolu'ya dışarıdan geldiğini

savunan bilim adamları giriş kapıları ve başkentlerine ulaşım yolları hakkında çeşitli görüşlere sahiptir. Kafkaslar üzerinden veya Anadolu'nun boğazları yoluyla Kuzeydoğu'dan gelebilecekleri gibi Balkanlar'dan Karadeniz kıyılarını kullanarak Orta Karadeniz'den de gelmiş olabilecekleri düşünülmektedir. Önceki dönemlerde ise bu bölgede, merkezi bir krallık olmadığı ve küçük, yerel krallıkların olduğu bilinmektedir. Prof. Dr. Ekrem Memiş ise Hititler'in Anadolu'nun yerli kavimlerinden biri olduğu düşüncesini savunmaktadır. Memiş Hitit dilindeki birçok kelimenin Hattice, Luvice, Sümerce gibi Anadolu dilleri ile ortak olduğunu belirtir ve bu etkileşimin ancak uzun yıllar beraber yaşamak ile olabileceği düşüncesindedir (Ekizoğlu, 2018).

Hititler'in, göçlerle dışarıdan mı geldikleri yoksa yerli bir kavim mi oldukları konusu net olarak bilinmese de çeşitli toplumlarla karma bir medeniyet ortaya çıkarmışlardır. Hititlerin Tevrat'ta da Hatti Halkı olarak tanımlanması bu etkileşimin bir kanıtı niteliğindedir. Yazı dili ve toplumsal yaşamdaki etkileşim, din ve inanışta da kendini göstermektedir. Hititler kendilerinden önce aynı topraklarda yaşayan Hattiler'in kendine bağımlı yaptıkları bölgelerin, Sümerliler'in ve Akadlar'ın tanrılarını kendi tanrıları olarak benimsemiş ve tapınımda bulunmuşlardır. Topraklarına katılan bölgelerin dinlerine saygı duymaları ve tanrılarını benimsemeleri sebebi ile kendilerini "Bin Tanrılı Halk" olarak adlandırmaktadırlar (Çığ, 2017).

2.2.3.1. Hitit Yaşamında Tanrı ve Din İnancının Yeri

Başkalarının tanrılarını kabul etme hoşgörüsüne sahip Hitit toplumunda din hiç kuşkusuz sosyal ve siyasi yaşam dâhil günlük yaşamın hemen her yerinde görülmektedir. Asur ticaret kolonileri ile yapılan ticaret sebebi ile Hititler yazıyı öğrenmişler ve hemen her şeyi kayıt altına almışlardır. Bulunan otuz bine yakın tabletin büyük çoğunluğunun dinsel metin içerdiği bilinmektedir (Akdağ, 2019). Bu da toplumsal yaşamda dine verilen önemi açıkça belli etmektedir.

Muazzez İlmiye Çığ'ın araştırmalarına göre Hititler'de her insanın ve her şehrin bir tanrısı vardı. Toprak üzerinde olan her şey tanrılara ve tanrıçalara aitti. Krallar ve kraliçeler de dahil olmak üzere tüm insanlar tanrıya hizmet etmekle

yükümlülerdi (Diaz Martinez, 2017). Bu bağlamda tanrılar ve din toplumsal hayatı da önemli ölçüde etkilemektedir.

Hititler’de başa gelen felaketin nedeninin tanrının kendilerine kızması ve onları terk etmesi olduğu düşünülürdü. Bu sebepten ötürü tarımın elverişliliğinin yine tanrılarına olan ibadet ile doğrudan bağlantılı olduğu düşüncesi mevcut idi. Bunun yanı sıra salgınlar ve hastalıkların da tanrının isteklerine karşı gelindiğinde ortaya çıktığı inancı vardı. Çığ’ın eserinde mevcut olan, tabletlerde bulunan bir kralın duasında bu açıkça görülebilmektedir. Kralın Tanrı’ya yazdığı dua aşağıdaki gibidir: (Çığ, 2017).

“Hatti’nin Fırtına Tanrısı, benim efendim! Tanrılar, efendilerim! İnsanlar günahkardır. Babam da günah işledi. Hatti’nin Fırtına Tanrısı efendimin isteklerine karşı gelmişti. Fakat, ben hiçbir şekilde günah işlemedim. Babaların günahlarını oğulları çekermiş. Babamın gözünden ben çekiyorum. Ben, siz Tanrı’larımın önünde ‘biz günah işledik ve babam günah işledi’ diye açıkladığım için Tanrılarımın öfkesi yatışsın! Bana acıyın, bu veba salgını Hatti Ülkesi’nden uzaklaştırın!”

Dua metninden de anlaşıldığı gibi kral ülkesindeki veba salgını sebebinin işlenen günahlar olduğunu düşünmektedir. Aynı zamanda yine salgının geçmesinin de tanrılar tarafından sağlanacağını da duasında belirtmektedir. Bunun yanı sıra duadan farklı bir toplumsal düşünce de elde edebilmektedir. Hitit inancına göre çocuk doğarken babasının o güne kadar işlediği günahlar nedeniyle günahkâr doğmaktadır. Anlaşılabacağı üzere günahlar babadan çocuğa geçmektedir. Günahkârlar cezalandırılırken de tüm ailesi ve çocukları ile birlikte cezalandırılıyorlardı. Sosyal yaşam dışında, farklı milletlerle yapılan siyasi anlaşmalarda da tanrılarının tanıklık yaptığı inancı vardı. Her antlaşmada farklı tanrılarının tanıklık ettiklerine yönelik inanç söz konusudur (Çığ, 2017).

2.2.3.2. Hitit Tanrıları, Dini Törenleri Ve Ritüelleri

“Hitit bayram törenleri sırasında, gerçekleştirilen ekmek parçalama ya da tanrıyı içme ritüelleri, müzik ve dans seremonileri, kurban seremonileri, arınma ritüelleri, doğum ve ölüm ritüelleri, yeni bir saray ya da tapınak inşa edilirken gerçekleştirilen yapı ritüelleri, büyü ve şifa ritüelleri, erginleme ritüelleri, küpleri doldurma ya da boşaltma uygulamalarının icra edildiği bereket ayinleri, yağmur yağdırma ritüelleri, tanrılarını çağırma ritüelleri, yeni yılı karşılama ve eski yılı defnetme seremonileri, kötü ruhları ya da pisliği uzaklaştırma seremonileri gibi birçok ayini sayabiliriz. Ritüeli icra eden kişiye, Ritüel Beyi denilirdi. Öte yandan özellikle büyü ve şifa ritüellerinin Yaşlı Kadın,

Koca Karı veya Büyücü Kadın tarafından gerçekleştirildiğini de metinlerden öğreniyoruz.” (Gavaz, 2018:42).

13. yüzyılda Hititler’de, kraliçenin de eşlik ettiği kralın bayramlarda kasabaları ziyaret etmesinin de dini bir gelenek olduğu bilinmektedir (Elsner ve Rutherford, 2005).

Hitit Panteonunda ismi bilinen yaklaşık altı yüze yakın tanrı vardır (Akdağ, 2019). Bunların bir kısmı “ Kendi Tanrılarımız” şeklinde adlandırdıkları tanrılar, bir kısmı ise etkileşimde bulundukları ve topluma dâhil ettikleri toplulukların tanrılarıdır. Bu denli çok sayıda tanrının varlığı nesnelerin ve eşyaların da tanrılaştırılması ile ilişkilidir.

En önemli tanrı olarak bilinen Arinna güneş tanrıçasıdır. Ardından sabah denizden doğup yükselen ve insanlar, hayvanlar arasında her işi düzenleyen güneş tanrısı İstanu gelir. Fırtına tanrısı Teşup’tur. Sümerler’de ve Asurlar’da farklı adlandırılrsa da, Hurriler’de fırtına tanrısının adı Teşup’tur ve Hititler’de de bu isimle bilinir. Aynı zamanda Arinna’nın güneş tanrısının sevgilisi olduğu düşünülür. Bunların dışında Işık Tanrısı Siu Tahıl ve Hububat Tanrısı Halki, at üzerindeki tanrı Pirwa, tanrılaştırılmış gece Ispant Hititler’in kendi tanrılarımız dedikleri başlıca tanrılardandır. Bunların dışında Hatti kökenli Taru-Wurusema, Telepinu ve karısı Hatepinu, çocukları Mezzulla, torunları Zintuhi, salgın ve veba tanrısı Sulinkatte, savaş tanrısı Wurunkatte, büyü tanrıçası Katahzipuri vardır. Hepat, Sarruma, Sausga, Hurri kökenli, Istar, Damkina, Samas, Aya, Sin, Ningal ise Sümer kökenli diğer tanrılardır (Akdağ, 2019).

Çok tanrılı Hititler için tanrıları yaşamlarının her yerine müdahildir ve onları memnun edebilmek adına çeşitli ritüeller düzenlemişlerdir. Bu ritüeller büyüler, fallar, kehanetler ve dualardan oluşmaktadır. Hititler’de büyü, doğaüstü güçlerin zararlı sonuçlarından korunmak ve bu sonuçları kendi yararlarına çevirmek için kullandıkları bir yöntemdir. Büyü ritüelleri genellikle yaşlı diye nitelendirilen bir rahip tarafından yönetiliyor ve bu ritüeller genellikle şehir dışında, temiz bir yerde gerçekleştiriliyordu. Ritüelin sonunda ritüelin ana ögesi (ritüel sahibi nesne ya da kişiyi temsil eder) kirlenmiş olarak kabul edildiği için ritüelin yapıldığı yerden uzaklaştırılırken, ritüel sahibinin yıkanması, yağlanması ve dualarla kutsanması ile ritüel sona ermekteydi. Büyü dışında yapılan kehanet ve fal ritüelleri de

bulunmaktadır. Kehanetler ile kötü olaylar öngörölmeye çalışılırken fallar ile de tanrının insan adına aldığı kararları önceden öğrenilmeye çalışılırdı. Kehanetler, hayvan iç organları, çocuk doğumları, hayvan davranışları gibi çeşitli öğelere bakılarak gerçekleştirilirdi. Hitit ritüellerinin bir diğör parçasını da dualar oluşturmaktadır. Dualar kraliyet ailesinin tanrıları tarafından yazılmıştır. Halktan bir birey için dua metni ortaya çıkmamıştır. Kraliyet ailesinin üyeleri kötü bir durumun giderilmesi için mektuplarda tanrıları över ve onlardan yardım isterlerdi (Arıkan, 1998).

Hititler’de yılın belirli dönemleri törenler için ayrılmıştır ve takvimde yaklaşık 165’e yakın dini tören ismi geçmektedir. Törenlerde kral hem başrahipliğı hem de protokolü yönetme sorumluluğunu üstlenmekteydi. Kraliyet üyeleri de bu törenlerde bulunmak zorundaydı. Yılın başında kutlanan Purilliya Bayramı, Hattice toprak anlamına gelen purilli kelimesinden gelmektedir. Bu bayramda yılan İlluyanka’nın fırtına tanrısı ile olan miti temsil edilmekte ve fırtına tanrısının gücünü tekrar elde edişö anlatılmaktadır. Haşşumaş Bayramı üreme bayramı olarak bilinmekte ve bunun yanında Ay Bayramı, Kılam Festivali gibi farklı birçok dinsel tören de Hitit kültüründe yerini almaktadır (Akdağ, 2019).

Törenlerde tanrılar için çeşitli şekillerde ibadette bulunulurdu. Bunların en çok bilinenleri hayvan, ekmek, şarap gibi tanrılara adanan adaklardı. Bu adaklar sunaklara konulur, içkiler ise tanrının tasviri üzerine dökölürdü. Törenlerin her ayrıntısı Hititler için oldukça önemliydi. Törende yapılan en ufak hata tanrının kızmasına sebep olacağından, çok dikkatli olunurdu. Merasimin yanında törenlerin yapılacağı zaman, mekân ve sıra da oldukça önemliydi. Önemli bayramların kutlanmaması, gecikmesi gibi durumların kıtlık, savaş gibi felaketler getireceğıne inanılırdı. Bu sebeplerden dolayı dini törenlerde tanrılara bağılılık samimi bir şekilde ifade edilmeli ve karşılığında da onun cömertliğı ve merhametinden yararlanılmalıydı (Akdağ, 2019).

2.2.3.3. Hitit Tapınakları ve Kutsal Mekânlar

Hititler’in inanç sisteminde tanrılar da insanlar gibi yerler, iççerler, eğlenirler ve insanlar gibi evlerde yaşarlardı (Murat, 2013). Bu sebeple Hititler tanrıların

heykellerinin ve kıymetli eşyalarının bulundukları tapınaklar inşa etmişlerdir. Dinsel törenler, ayinler, ritüeller bu tapınaklarda gerçekleştirilir ve tanrılara bu tapınaklarda adaklar sunulurdu. Bunun yanı sıra bahar bayramının bir parçası olan oyunlar (boks, boğa sırtından atlama gibi) bu tapınaklar içerisinde gerçekleştirilmekteydi (Ünal, 2003). Bundan dolayı çok sayıda tapınak ve tapınım alanı mevcuttur. Bunlardan en önemlisi Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı'dır.

2.2.3.4. Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı

Günümüzde Çorum il sınırları içerisinde bulunan ve Hitit krallığı döneminde yapılmış Yazılıkaya Tapınağı da diğer tapınım merkezleri gibi yılın belirli bir döneminde bu tapınağa gelip ibadetlerini yerine getiren insanlar tarafından ziyaret edilmiştir. Ziyaret dönemleri ilkbahara denk gelmekte ve bu dönemde tüm tanrılar burada bir araya gelmektedir. Hititler'in en önemli tapınım alanı Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı'dır. Hititler'in belki de günümüze ulaşan en önemli kutsal mekânı olarak nitelendirilebilecek olan Yazılıkaya Açık Hava Tapınağı başkent Hattuşa'nın 1,5 km kuzey doğusunda yer almaktadır. İki doğal kayanın yarığından oluşan bu kült alanı, Hititler tarafından kayaların üzerine kabartmalar yapılarak kutsal bir alan haline getirilmiştir. Hititler'in Yazılıkaya'ya ulaşabilmek için bir yol kullandıkları tahmin edilmektedir. Bu yol metinlerde büyük yol anlamına gelen "Kaskal Ra-Bi" ile adlandırılmış kutsal yol olabileceği belirtilmektedir. Hititler için bu mekânı kutsal sayan en büyük etkinlik Antashun Bayramı'nın burada yapıldığının düşünülmesidir. Bunun yanı sıra duvarlardaki kabartmalardan anlaşılabileceği üzere burası tanrıların toplandığı kutsal alan olarak düşünülmektedir. Ayrıca bunların dışında arınma ayinlerinin de yapıldığı tahmin edilmektedir (Turgut, 2013).

Yazılıkaya A, B ve C olmak üzere üç odadan oluşmaktadır. A odasında, Hitit Panteonunda yer alan birçok tanrının tasviri bulunmaktadır. Panteondaki tanrıların bu odada tasvir edilmesinden dolayı bu oda araştırmacılar tarafından ritüellerde toplanılan mekân olarak görülmüştür. B odasında on iki tanrı, kılıç-tanrı kabartması ve IV. Tuthalia'nın koruyucu tanrısı Sarruma ile kabartması yer almaktadır. Ayrıca odada bulunan nişlerden dolayı burasının IV. Tuthalia'nın ölü kültü için yapılan bir mekân olduğu araştırmacılar tarafından düşünülmektedir. C odasına bir merdiven ile

ulaşılabilmektedir. Bu odanın Hurri kültürü içinde görülen kuş yakma ritüellerinin uygulandığı bir mekân olabileceği düşünülmektedir (Turgut, 2013).

2.2.4. Eski Mısır'da Hac

Herodot'un Mısır'ın da içinde bulunduğu bazı yabancı ülkeleri ziyaret ettiği bilinmektedir. Özellikle Mısır ziyaretini Yunan olmayanların da uygarlığa kazandırdıkları yenilikler ve katkıları, aynı zamanda onların yaşayış ve geleneklerini de aktarmak için yaptığı düşünülmektedir (Demir, 2012).

Herodot Mısırlılar'ın Delta'daki tapınaklara, özellikle de ünlü bir tapınağın bulunduğu Boubastis kasabasına yaptığı ziyaretleri hac ziyareti olarak aktarmıştır. Burada bulunan tapınağın ismi Bastet-Artemis Tapınağı'dır (Elsner ve Rutherford, 2005).

Eski Mısır'da da hac uygulamaları vardı. Herodot, büyük bayramı için Boubastis'e yüz binlerce kişinin geldiğini aktarmıştır. Abydos'da Osiris Tapınağı'na yapılan dini ziyaret sonrasında öbür dünyada mutluluğun elde edileceğine inanılıyordu. Günümüzdeki Siwa olarak adlandırılan yer, Eski Mısır'da Amon Vadisi'ndeki diğer önemli hac merkezlerinden biridir (Kurt vd., 2015).

Mısır'da hac ibadetinin Roma döneminde de gelişerek devam ettiği görülmektedir. Mısır'da bulunan Romalı askerlerin tuttuğu kayıtlarda bu gelişim açıkça dile getirilmiştir (Elsner ve Rutherford, 2005).

2.2.5. Helenistik Dönem'de Hac

Büyük İskender'in Doğu seferine başladığı İ.Ö. 334 yılı veya Pers imparatorluğuna son verdiği yıl olan İ.Ö. 331 yılı ile son Helenistik Krallık olan Ptolemaios'ların Actium Savaşı ile İ.Ö. 30'da tarih sahnesinden silindikleri 300 yıllık süreç Helenistik Dönem diye adlandırılmıştır (Arinç, 2015).

Bir başka hac motivasyonu da kişinin kendisi için kutsal alan olarak adlandırdığı dini yerleri görmesi ve buralarda kendinden daha öncekilerin de yapmış olduğu gibi tapınım ve ritüelleri gerçekleştirip geri dönmesiydi. Bu tarz hareketler de dini turizmin de ilk örneklerindendir. En bilinen hacılardan bazıları şairdir. Örneğin,

Yunan şairler Homer ve Hesiod M.Ö 5. yüzyılda bazı festivalleri ziyaret ediyorlardı. Helenistik dönemden önce Mısır'da hac kültürü çok yaygın değildi. Yaygınlaşmaya başladığı dönem Helenistik dönem sonrası olmuş ve hac kültürü daha bilinir hale gelmiştir. Helenistik dönemdeki bir diğer hac türü de ortak siyasi bir federasyona ait şehir devletleri tarafından düzenlenen festivale katılanların yerine getirmiş olduğu hac türüdür. Bu festivaller sayesinde şehir devletleri arasındaki özellikle politik ilişkiler daha da güçleniyordu (Elsner ve Rutherford, 2005).

2.2.6. Antik Dönem'de Hac

Hac olarak adlandırılan ibadet tarzı, sadece günümüzde yerine getirilen bir dini görev değildir; hem Greko-Romen antik çağda hem de eski Hristiyanlık'ta var olan bir ibadet tarzıdır. Yunan ve Roma döneminde bugünün hac yolculuklarından farklı olan şey kutsal bir hareketliliğin olmaması değildi. Bu dönemde de kutsallık vardı, fakat eksik olan şey Hristiyanlık'ta ve belirli bir ölçüde İslamiyet'te bulunan terminoloji ve ideolojiydi (Elsner ve Rutherford, 2005).

Hac Yunanlar'la başlamamıştır, çünkü M.Ö. üç binlerin başında Sümer ülkesinde, Lagaş bölgesini yöneten hükümdar Gudea'nın kendi şehrinden çıkıp tanrıça Nanşen'in kutsal alanına yaptığı ziyaret, dini bir ziyaret olup hac ziyaretidir. Bunun yanında Mısırlılar'a ait Yeni Krallığın, Abydos'taki Osiris festivallerine katılmaları da erken dönem hacılık faaliyetleri arasında yer alır. Anadolu'da M.Ö. iki binlerde yapılan hac ziyareti Hitit dininin bir özelliğidir. Hitit krallığının büyük festivallerinin bilinen en büyük özelliği kraliyet ailesi bireylerinin kutsal bir yerden başka bir kutsal yere seyahat ederken, bu yolculukları ayin, ritüel ve kutsal törenlerle taçlandırılmadılar. Kutsal Nerik şehri bu yerlerin en önemlilerinden biridir. Hitit dinine inananlar için en önemli hac ibadetlerinden biri dağlara tırmanmaktır. Tırmanışlar sırasında hacılar şarkılar da söylerdi. M.Ö 2000'lerdeki Yunanistan'da hac ile ilgili kaynaklar yeterli bilgi vermemektedir. Daha sonraki dönem kaynaklar bu konuda daha aydınlatıcı bilgiler vermektedir. Antik Greko-Romen dünyasında eski zamanlardan, M.S 4. yüzyılın sonlarına kadar olan dönemde tek bir tarz hacılıktan bahsedilememektedir. Bunun aksine farklı zaman ve yerlerde birçok hac

türü mevcuttur. Fakat bu konuyla ilgili yazılı belgeler çok fazla değildir (Elsner ve Rutherford, 2005).

2.2.7. Klasik Yunan'da Hac

Klasik Yunan'da insanlar mevsimin gidişatına ve bayram günlerine göre, tanrılarının onuruna ziyaretlerde bulunmak amacıyla değişmeyen güzergâhları takip ederek hac yolculuklarında bulunmuşlardır ve bu yolculukları mini haclar olarak tanımlamışlardır. Bu dönemdeki bilinen ve en yaygın olan hac türü devlet tarafından görevlendirilmiş bir kurulun organize ettiği hac türüdür. Bu devlet delegasyonu diye tanımlanmaktadır. Yaşadıkları yer ile tapınım alanı arasındaki mesafeyi katederken, kutsal bir görevde bulunduklarını belli etmek için kafalarına taç giyerlerdi. Bu tarz uygulamalar günümüzde de görülmektedir. Özellikle Müslümanların hac ibadetleri sırasında giydikleri kıyafetler onların hac esnasında kutsal bir görevde olduklarının belirtisidir. Şehir devletleri kutsal tapınımların olduğu yere temsilcilerini gönderirlerdi. Buradaki tapınım ve ritüellere katılacak kişiler kendi şehirlerini temsilen, kendi tarzlarında ibadet ederlerdi (Kurt vd., 2015).

Yunanistan'da bulunan Delphi Tapınağı Klasik Antik Çağ'ın, hacca yönelik en önemli motivasyon yerlerinden birisi olmuştur. Burası Yunanistan'da Parnasos Dağı'nın güneybatısında bulunan ve Klasik Antik Dönem'de Yunan halkları için en önemli dini merkezlerden biriydi. Apollon kehanet merkeziydi ve Apollon kâhini olan Pythia burada bulunuyordu. Dor düzeninde inşa edilmiş Apollon Tapınağı terasta bulunur ve diğer tapınaklarla karşılaştırıldığında enine doğru daha uzun bir yapıdadır (Öner ve Akbulut, 2015).

Yunanlar, hac faaliyetlerini şifa kaynağı olarak da görüyorlardı. Bu yüzden Tanrı Askilepios'a şifa bulma amaçlı tapınımlar da gerçekleştirmişlerdir. Bu dönemde genelde şifa bulmak için Askilepios tapınaklarına gidip çeşitli tapınım ve ritüellerini gerçekleştirdikten kısa bir süre sonra, yaşadıkları yerlere geri dönmüşlerdir. Fakat bazı istisnai durumlar da vardı. Örneğin, günümüz Bergama sınırları içerisinde bulunan Pergamon antik kentine bağlı Askilepios'a şifa aramaya gelen bazı hacı adayları burada geçirdikleri süreyi uzatmışlar, fakat uzunca bir süre orada kalmış olsalar da sonrasında diğerleri gibi yaşadıkları yere geri dönmüşlerdir.

Anadolu'da yaşamış Hititler'in yaptığı gibi dağlara tırmanarak hac yapmak Yunanlar'da da oldukça yaygındı. Euripides'in Beacchae isimli dramasında Teiresias ve Kadmos'un Keithairon Dağı'na genç Dionysos eşliğinde yaptığı yolculuk, örnek olarak gösterilebilir. Ünlü coğrafyacı Pausanias Atinalı kadınların her iki yılda bir Delphi'ye bir hac ziyareti yaptıklarını yazar (Elsner ve Rutherford, 2005). Bu dönemde hac ziyaretlerinin de belirli zaman aralıklarında yapıldığı anlaşılmaktadır.

Eski Yunan'da insanlar belirli dönemlerde belirli yerlere giderek hac ziyaretlerini gerçekleştirmişlerdir. Dönemlerin belirlenmesi bayram günleri ve mevsimlere göre olurken gidilen güzergâhlar da daha önceden katedilmiş ve değişmeyen yollar olmuştur. Eski Yunan'daki hac, Roma, Kudüs ve Mekke'ye yapılan hacdan daha farklıydı. Bu üç kutsal şehir bütün yolların kendisine götürdüğü yer olarak bilinirdi ve hac yolculukları buralara yapılırdı. Fakat eski Yunan'da tek bir hac merkezi yoktu. Arkaik dönemden beri, insanları kendine çeken, Delos, Delphes, Efes, Olympos ve Eleusis gibi çeşitli tapınaklar vardı. Bu tür tapınakların en yoğun bulunduğu yerler, Panhelenik merkezlerdir. O dönemde büyük organizasyonlar düzenleniyordu ve siteler organizasyonun düzenlediği yere bir katile gönderiyorlardı. Yılın belirli bir döneminde Delos Adası'nda düzenlenen organizasyona da büyük bir katile gönderilen Atina şehri en bilineniydi. Aynı katile Delphes'deki organizasyona da katılıyordu. Pythaide diye adlandırılan bu organizasyonlarda katılımcılar Apollon tapınaklarına 170 kilometre mesafeyi bir tören alayı oluşturarak ve yaya olarak giderlerdi. Hac ziyaretini gerçekleştiren kişi, kendini arınmış ve daha mutlu hissederdi (Erbaş, 2002).

2.2.8. Roma İmparatorluğu'nda Hac

Roma İmparatorluğu'nun hac üzerinde olan etkisi Yunanlar'ın yaptığı etkiye göre daha azdır. Romalılar'ın geleneklerinden bazıları kendinden önceki medeniyetlere dayanmaktadır. Roma İmparatorluğu'nda en çok göze çarpan hac ziyaretleri bazı Roma imparatorları tarafından gerçekleştirilenlerdir. Vespasian'ın İskenderiye'deki Sarapieion'a yaptığı ziyaret ve bunun yanında Roma İmparatoru Hadrian'ın yapmış olduğu ziyaretler, Hristiyan haccının gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu ziyaretlerin, Büyük İskender'in Libya'daki Siwa Vaha'sında bulunan

bir kehanet merkezi olan Ammon'a yaptığı ziyaretlerin devamı olduğu ve Roma imparatorlarının Makedon Kralı Büyük İskender'den etkilendikleri düşünülmektedir. Ünlü tarihçi Herodot da İran Kralı Xerxes'in Kuzey Yunanistan'a yaptığı yolculuğu bir hac ziyareti olarak değerlendirmektedir (Elsner ve Rutherford, 2005).

Suriye'de Byblos, Aphaka, Tyr, Heliopolis ve Hierapolis en önemli hac merkezleriydi. Özellikle Romalılar döneminde çok sayıda yabancı uzak ülkelerden buraları ziyarete geliyordu. Hac ibadeti esnasında Hierapolis'e gelen her erkek şehre girmeden önce saçlarını ve kaşlarını kesmek zorundaydı. Belirli bir tapınağın veya kutsal taşın etrafında dönmek İslâm öncesi Araplar'ında da vardı (Harman, 1996).

Kültürel ve politik elit tabakanın, yani entelektüel kesimin de aydınlanma amacıyla geleneksel ve aynı zamanda güvenlik sorunu olmayan çeşitli tapınım merkezlerini ziyaret ettiği bilinmektedir. Bu, daha önceden yapılan hac ziyaretlerini o günün kültürel gelenekleriyle birleştirip ve tüm bunları Antik dönem gelenekleriyle harmanlayıp bir araya getiren karmaşık bir faaliyet şeklidir. Pausanias, M.S. 2. yüzyılda, Yunanistan'dan Mısır'a kadar yapmış olduğu seyahatlerinde deneyimlediklerini Periegesis adlı eserinde detaylı bir biçimde aktarmıştır. Burada aktarılan bilgiler hac yolculuklarına çıkmak isteyen okuyucular için yazılmış olabilir (Elsner ve Rutherford, 2005).

Antik Yunan'da birbirinden bağımsız şehir devletlerinden oluşan bir yönetim biçimi vardı. Bu şehirler birbirinden bağımsız yüzlerce şehir devletleriydi. Bu kadar fazla şehir devletinin olma sebebi de Yunanistan'ın coğrafyasıydı. Bunca şehri bir arada tutan şey ise Panhelenik geleneklerdi. Bunlar arasında dini törenler, tapınımlar olduğu gibi yüzyıllardır süregelen geleneksel oyunlar da vardı. Yunan toplumu ortak kültür ve dini paylaşan devletlerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur (Elsner ve Rutherford, 2005).

2.2.9. Yahudilik'te Hac

İsrail tarihinin en eski dönemlerinden beri oluşmuş ortak Yahudi kimliğinin toplu bir şekilde kutsal alanlara yapılan dini ziyaretlere dayandığı görülmektedir. Yahudiler'in kutsal kitabı Tevrat'a göre Yahudiler yılda üç kere kutsal şehri ziyaret etmelidirler. Bunun aynı zamanda Kudüs'ün ekonomisine de büyük etki sağlayacağı

düşünülmekteydi. Hacı adayları dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar Kudüs'e gelmeliydiler. Daha önceki dönemlerde İsrail'de daha fazla dini merkez bulunmaktaydı. Yahudiler için Kudüs'ün yanında Mısır da bir hac merkezi olarak kabul edilmektedir. Mısır'da bulunan İskenderiye Sinagog'u ve Heliopolis'teki Onias Tapınağı bu yerlere örnek gösterilebilir. 13. yüzyılda Hititler'de, kraliçenin de eşlik ettiği kralın bayramlarda kasabaları ziyaret etmesinin de dini bir gelenek olduğu bilinmektedir (Elsner ve Rutherford, 2005).

1967'deki Altı Gün Savaşı'ndan bu yana Museviler M.S. 70 yılında Romalılar tarafından yıkılan ikinci mabetten kalan tek parça olan ve günümüzde Ağlama Duvarı olarak da bilinen, Batı duvarına gidip ibadetlerini yerine getiriyorlar (Schüle, 2008).

Haccın kökeni Yahudilik'te Hz. İbrahim'e kadar gitmektedir. İbrahim'in Kenan Diyarı'nda kutsal meşe ağacının altında ve daha sonra Hebron'da Tanrı'nın kendisine görüldüğü yerde bir altar yapıp, bu sunakta Tanrı'ya kurban verdiği Yahudiler'in kutsal kitabı Tevrat'ın Yaratılış bölümünün geçtiği birinci kitabı, Tekvin'de anlatılmıştır. Kutsal yerlerin ortak özelliğinden olan Tanrı'nın görüldüğü yere bir mabet yapıp orayı belirli zamanlarda ziyaret etme hadisesi burada da ortaya çıkmaktadır. Tekvin'de Yakub'un Şekem, İshak'ın da Beer-Şeba'da, ki buralar tanrının görüldüğü yerlerdir, bulunduğu yerler hac yeri, tanrının görüldüğü zaman ise hac zamanı olarak kabul edilmektedir. Eski Ahit'te Yahudi erkeklerinin yılda üç defa Kudüs'ü ziyaret etmeleri bir hac ibadeti olarak geçer. Kadınlar zorunlu tutulmamasına rağmen onlar da hac ziyaretini gerçekleştirebilirler. Aynı Müslümanlık'ta olduğu gibi Yahudi geleneklerinde de hac esnasında kurban kesilir (Erbaş, 2002).

Yahudiler'in hac bayramları diye isimlendirilen Pesah, Şavvot ve Şukot isimli üç bayramları vardır. Yahudiler bu üç bayram döneminde Mabedi ziyaret ederlerdi. Bu üç bayramın da Kenaniler'den Yahudiler'e geçtiği ve İbranice'de Hag diye adlandırıldığı bilinmektedir. Musa dönemi öncesi yaşayan kişilerle ilgili olayların geçtiği yerler, Yahudiler için önemli ziyaret noktaları olmuştur. Yahudilik'te haccın gerçek anlamda yerine getirildiği ilk yer Silo'dur. Yahudilik'te bayramlar münasebetiyle ziyaret edilen yerler aynı zamanda hac merkezleri olarak da kabul

edilir. Bu yerler Kudüs ve çevresi, Talmud ve Kabala’da adı geçen bilge mezarları ve İsrail’deki Diaspora azizlerine adanan mekânlardır (Erbaş, 2002).

Yahudi anlayışına göre Diaspora, ilk tapınağın Babilliler tarafından yıkılmasından sonra Yahudilerin sürgünüyle başlayan yayılış sürecidir. Bu olayın ardından Yahudilik, dinden çok bir yaşayış tarzı haline gelmiştir. Durum daha sonraları Siyonizm’in de etkisiyle siyasi ve politik bir hal almıştır. Yahudi inancına göre Filistin bölgesi Tanrı tarafından Yahudiler’e vaat edilmiş topraklardır. Diaspora döneminin başlangıcı olarak M.S. 70 yılındaki Roma sürgününü kabul ederler ve yaklaşık iki bin yıl kadar ayrı kaldıkları bu süreci de Diaspora dönemi olarak adlandırırlar. Bu süreç 1948’de İsrail Devleti’nin kurulmasıyla aslında son bulmuş gibi görünse de Yahudi Diasporası ifadesi İsrail dışında yaşayan Yahudileri anlatmak için kullanılmaya devam etmektedir (Kızıloğlu, 2012).

Yahudilerin en kutsal mekânlarından biri Kudüs’teki Ağlama Duvarı’dır. 18 metre yüksekliğindeki duvar, Romalılar tarafından M.S. 70’te yıkılan Yahudilerin ikinci tapınağının tek kalıntısıdır. Kadınlar ve erkekler burada ayrı ayrı dua ederler (Schüle, 2008).

Yahudilerin kutsal mekânı olan Süleyman Mabedi, aslında Kudüs’ü fetheden Kral Davut tarafından yapılmak istenmiş fakat kendisine Tanrı, Mabet’in oğlu Süleyman tarafından yapılacağını bildirmiştir. Kral Davut’un böyle bir mabet yapmak istemesinin altında yatan sebep ise Kutsal Ahid Sandığı’na uygun ve güvenilir bir mekân yapmak istemesiydi. Yaklaşık 3000 yıl önce yapılan bu görkemli mabet Ahid Sandığı’nın yanı sıra, meleksele varlıklar olarak adlandırılan Keruvlar’a da ev sahipliği yapıyordu (Güngör, 2017). Mabet M.S. 70 yılında Romalılar tarafından yıkıldıktan sonra, Yahudi halkı bir süre ibadetlerini yapamamış ve kurbanlarını Tanrı’ya sunamamışlardır. Tapınak’tan günümüze sadece Batı Duvarı kalmıştır (Erbaş, 2002).

2.2.10. Hristiyanlık’ta Hac

Batı dillerinde hac kelimesinin kökeni pelerinage ya da pelerin kelimelerine dayanır. Bu kelimeler Latince’deki peregrinatio ve peregrinus kelimelerinden türemiştir. Cermen dilinde ise, hacceden kişi anlamına gelen pilger kelimesi tercih

edilmiştir. Hristiyanlar hac olgusunu Hz. İsa'nın "benim ardımca gel" sözüne dayandırmışlardır. "Ben kapıyım, kim benim aracılığım ile bu kapıdan girerse kurtulur" ifadesi de diğer bir dayanaktır (Erbaş, 2002).

Orta Çağ'daki Hristiyanlar hangi statüde olurlarsa olsunlar, bunlara rahip ya da din adamı olanlar da dahil olmak üzere, hepsi hac ibadetini yerine getirmeliydiler. Hristiyan hacıların, hac ibadeti uğrunda katettiği yollar aslına bakılırsa daha önceki dinlere mensup hacılar ve tüccarlar tarafından kullanılan yollardı. Kimi durak noktaları içlerinde barındırdığı türbe ya da kutsal mekânlar dolayısıyla daha önemli olabiliyordu. Hristiyanlar'ın hac hedefleri, genelde değişik ve ilginç yerlerde belirlenmiştir. Hac yolları belirlenirken olabildiğince güvenli ve yol güzergâhı üzerinde dinlenebilme ve duraklama imkânları olan yolar tercih edilmeye çalışılmıştır (Webb, 2002).

Hristiyanlık dünyasında, 980 yılında Ermeni keşiş Simeon İtalya'dan Compostela'ya giden bilinen ilk hacıdır. İlk önce Roma'da bir süre kalmış burada belirli zaman geçirdikten sonra kutsal topraklara gitmiştir. Orta Çağ'da 14. yüzyılın sonlarına doğru Nürnberg ailesi Kudüs'e gitmeye başlamış ve diğer nesiller de bu geleneği takip etmişlerdir. Daha sonraları türbeler uzun bir ziyaret güzergâhı haline getirilmiş ve Kudüs hac için ziyaret edilmeye başlanmıştır. Roma en önemli şehirdi ve Hristiyanlar'ın kutsal şehri olmadan önce de buraya giden ordu ve imparatorluğun hizmetine sunulması amacıyla çeşitli yollar inşa edilmiştir. Hristiyanlık döneminde buranın kutsal şehir olmasıyla birlikte bu yolların sayısında bir artış olmuş ve Roma daha da bir önem kazanmıştır (Webb, 2002).

Hristiyanlar için bir diğer kutsal şehir ise Köln'dür. Hatta şehir kutsal Köln diye de bilinir. Çünkü bu şehir Hristiyanlar'ın Katolik mezhebi için yapılmış Köln katedralinin olduğu yerdir. 156,5 metre yüksekliğindeki ikiz kuleleriyle Ren Irmağı'na tepeden bakan Köln Katedrali, Avrupa'nın kuzeyindeki gotik 32 kiliseden en büyüğüdür. Yapımına 13. yüzyılda başlanmış ancak 19. yüzyılda bitirilebilmiştir. Bu kutsal alan günümüzde hala Hristiyan dünyası tarafından en çok ziyaret edilen yerlerden biridir (Yılmaz M.A., 2003).

Avrupa'da Hristiyan hacılar için Roma ve Köln'ün dışında Venedik de bir diğer cazibe merkeziydi. Çünkü burası kutsal topraklara gitmek için geline önemli bir liman durumundaydı. Milan da hacılar için İtalya'daki bir diğer önemli şehirdi.

Bunun dışında Avrupa'nın iki önemli başkenti Paris ve Londra da Hristiyan hacıların uğrak noktalarındandı. 13. yüzyılda Londra'nın kuzeyinde bulunan St. Albans şehrinin rahibi Matthew Paris, İngiltere'den Roma'ya giden yolların haritalarını açıkladı. 15. yüzyıla kadar baskı makineleri yaygın olmadığı için bu haritaların kopyaları çok fazla çoğaltılamamıştı. 15. yüzyılda ise baskı makinelerinin yaygın hale gelmesiyle birlikte daha fazla çoğaltma yapılmış ve bu haritalar geniş bir kitle tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Webb, 2002).

Hristiyanlığın gelişim sürecindeki en önemli merkez Kudüs'tür. Kudüs'ten sonra ise Anadolu en önemli ikinci merkezdir. Anadolu ilk yayılmaya başladığı dönemlerde Hristiyanlık için önemli şahsiyetlere ev sahipliği yapmıştır. İstanbul, Efes, İznik, Kapadokya, Antakya, Tarsus, Şanlıurfa Hristiyanlar tarafından Anadolu'daki kutsal sayılan yerlerdendir. Efes'teki Meryem Ana Evi, Antakya'daki Aziz Pierre Kilisesi ve Tarsus'taki Aziz Pavlus Evi Vatikan tarafından Hristiyanlar için birer hac merkezi olarak ilan edilmişlerdir (Olçay ve Albuz, 2016).

Compostela hacı kılavuzu, hac rotalarını gösteren ve en çok başvurulmuş hac kılavuzlarından biriydi. Avrupa'nın en ünlü hac yollarından birisi olan bu güzergâhın belirli bir başlangıç noktası olmamakla birlikte, bitiş noktası bellidir. Bitiş noktası Santiago'de Compostela olan bu kutsal güzergâhı tamamlayan hacılar devamında Atlas Okyanusu kıyısındaki Finisterre kasabasına gidip, burada yıkanıp hac seyahatlerini bu şekilde noktalayabiliyorlardı. Hac ziyaretleri esnasında gördüklerini anlatan insanlar, kutsal kitaplarda geçen veya başkalarından dinledikleri yerleri bizzat kendilerinin görerek hac ibadetini deneyimlemenin öneminden bahsetmişlerdir. Çünkü gördükleri şeylerin anlatılanlardan ya da okuduklarından çok daha farklı olduğunu dile getirmişlerdir. Bu sebepten dolayı sonraki dönemlerde daha fazla insanın hac için yola çıktığı gözlenmiştir (Webb, 2002).

Hac sayesinde kutsal yerler arasındaki yollar bu yerler arasındaki etkileşimi de artırmıştır. Buraları ziyaret edenler şehir planı ve mimarisi hakkında birçok şey yazmışlar; özellikle kutsal şehir Roma ve Santiago de Compostela hakkında. Çünkü bu iki kutsal şehir Avrupa'nın başlıca hac yollarındandı. Bu sebepten dolayı en çok buradaki kiliseler hakkında yazılar yazıldı. Yazılan yazılar buraların daha fazla tanınır hale gelmesini sağladı ve bilinirlikleri arttı. Böylelikle buraların mimari ve

heykel tarzı diğer şehirlerdeki ustalar tarafından da kendi şehirlerinde uygulandı (Webb, 2002).

2.2.10.1. Meryem Ana Evi

Hız. İsa'nın havarilerinden Yuhanna'nın Hız. Meryem'i alıp, Efes'e geldiği ve son yıllarını burada geçirip, günümüz İzmir-Selçuk ilçe sınırları içerisinde bulunan Bülbul Dağı'nda öldüğü yönünde Hristiyanlar arasında bir görüş vardır. Hız. İsa çarmıha gerilmeden önce annesi Hız. Meryem'i arkadaşı ve aynı zamanda havarisi olan Yuhanna'ya emanet etmiştir. Yuhanna Hız. Meryem ile birlikte Bülbul Dağı'nın tepesindeki bir evde gizlenmiştir ve ömrünün son günlerini bugün Meryem Ana Evi olarak bilinen yerde geçirmiştir (Uzuner, 2015).

Burası, Papalık tarafından 1967 yılında Hristiyanlık için kutsal bir yer olarak ilan edilmiş ve Papa VI. Paul tarafından 1967 yılında ilk hac ziyareti gerçekleştirilmiştir. Meryem Ana Evi 1979 yılında Papa II. Jean Paul ve 2006 yılında XVI. Benedict tarafından ziyaret edilmiştir. Burada 15 Ağustos'u izleyen ilk pazar günü ayin yapılır ve bu ayine katılanlar hacı olurlar (Olcay ve Albuz, 2016).

1952 yılına kadar pek bilinmeyen bu ev, İzmir'de bir derneğin kurulması ve ardından evin restorasyonu ve ziyaretçiler için buraya bir asfalt yol yapılmasıyla, uluslararası basın davet edilerek, tüm dünyaya tanıtılmıştır. Meryem Ana Evi'ni ziyaret eden insanlar burada bulunan kaynaktan çıkan şifalı bir su olduğuna inanıyorlardı. Bu sudan içtikten sonra iyileştiklerini, bazıları ise dileklerinin gerçekleştiğini ileri sürüyorlardı (Türkoğlu, 2015).

2.2.10.2. Hatay St. Pierre (Aziz Petrus) Kilisesi

Hız. İsa'nın havarilerinden biri olan Aziz Petrus Roma'ya yerleşmeden önce Antakya'da kalmış ve Antakya Kilisesi'nin kurucusu olmuştur. Buradaki bir mağarada Hız. İsa'ya inananları toplamış ve Hristiyan (Hıristos) adı da ilk kez bu kilise cemaatine verilmiştir. Dünyanın ilk kiliselerinden biri olan bu mağarayı, 11. yüzyılda gelen Haçlılar ön bölümüne bir ekleme yaparak büyötmüşlerdir. Kilise

1963'te Papa VI. Paul tarafından Hristiyanlar için hac yeri olarak ilan edilmiştir (Olca ve Albuz, 2016).

2.2.10.3. Tarsus St. Paul (Aziz Pavlus) Evi

Aziz Pavlus Hristiyanlık dünyasının en önemli şahsiyetlerinden biridir. Çünkü onun öğretileri Hristiyan geleneğinin temelini oluşturmaktadır ve öğretilerinin temel kaynağı Yeni Ahit'tir. Aziz Pavlus'un yaşadığı düşünülen bu ev günümüzde Tarsus'ta bulunmaktadır. Evin kalıntılarından Roma dönemine ait olduğu bilinmektedir. Evin avlusunda yine aynı dönemden kalma bir de su kuyusu vardır. Derinliği 30 metre olan bu kuyunun içerisindeki suyun kutsal olduğuna, suyunun hiç eksilmediğine, şifalı olduğuna ve mucizeler dağıttığına inanılmaktadır (Başer ve Başçı, 2012)

2.2.10.4. Hristiyanlık'ta Haccın Uygulanış Biçimi

Hristiyan Haccı 2. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar gelmiştir. İlk uygulanmaya başladığı zamanlarda Paganlar da kendi hac ziyaretlerini gerçekleştirmeye devam ediyorlardı (Elsner ve Rutherford, 2005).

Hristiyanlar, haccetmek için kutsal mekânlarına giderler ve ilk önce niyet ederler. Ardından, aşağıdaki maddeler halinde hac ibadetlerini yerine getirirler (Erbaş, 2002):

- 1- Bedeni Dua: Bu dua, yüzüstü yere kapanma, elleri çapraz bağlama gibi hareketlerle yerine getirilir.
- 2- Sessiz Tövbede Bulunma: Çıplak ayakla ağır ağır dizler üzerine çökerek yapılır.
- 3- Su Kullanma: Suya temas ederek ya da değişik şekillerde sudan faydalanarak ibadet yapılmış olunur.
- 4- Ayak Egzersizi Yapmak: Tanrı rızasını kazanma amacı güdülür.

Diğer dinlerde de olduğu gibi Hristiyanlık'ta da hac ibadetinin yapıldığı belirli dönem ve zamanlar vardır. Hristiyanlık için Noel günü, Assomption diye adlandırılan Hz. Meryem'in göğe çekildiği 15 Ağustos günü ve Paskalya günü en

önemlileridir. Bunun dışında pazar günü tüm Hristiyanlar için en önemli ibadet günü olarak kabul edilir. Hristiyanlar, dini vecibelerini pazar günleri yerine getirirler (Erbaş, 2002).

Hac uygulamaları ilk defa Konstantinler döneminde başlamıştır. Azize Helene, Hz. İsa'nın doğduğu ve çarmıha gerildiği yeri gördüğü için, Hristiyan tarihinin ilk hacılarından biri olarak kabul edilir. Hristiyanlığın ilk yıllarından beri şehit mezarları ziyaret edilmekteydi. Hz İsa'nın havarilerinden olan Aziz Petrus ve Aziz Pavlus'un mezarları da insanlar tarafından dua edilmek üzere ziyaret edilirdi. Roma'da bulunan Aziz Petrus kilisesinde yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkan eserlerde bu insanların havarilere yakarışları resmedilmiştir. 4. yüzyıldan Ortaçağ Dönemine kadar ise hacılık faaliyetleri Hristiyanlar için Kudüs, Roma ve Compostelle şehirlerinde gerçekleştirilmiştir. Kudüs Hristiyanlar için dünyanın merkezi olarak görülmekte, ayrıca Hz İsa'nın geri döneceği şehir olduğuna inanılmaktadır. Roma ise havari Aziz Petrus ve Aziz Pavlus'un mezarlarının bulunduğu şehir olduğu için önem kazanmıştır. Compostelle şehri ise havari Yakub'un kült merkezi olarak kabul edildiği için Hristiyanlar tarafından en çok ziyaret edilen üç şehirden biri olmuştur. İmparator Konstantin'in Havari Aziz Petrus'un ve Pavlus'un mezarlarının üzerlerine görkemli kiliseler yaptırmasıyla hac ziyaretleri daha da artmıştır. Annesi Helene'nin, Hz. İsa'nın çarmıha gerilişinin resmedildiği yere kilise inşa ettirmesi ve Kudüs ziyareti, Hristiyanlar'ın hac merkezlerinin oluşmasında büyük etkisi olmuştur (Erbaş, 2002).

En erken Hristiyan hac ziyaretlerinin 2. yüzyıla dayandığı bilinmektedir. İlk yazılı kaynaklarda hac ziyaretlerinin Hz. İsa'nın yaşamıyla ilgili yerlere yapıldığı belirtilmektedir. Bu sebeple en fazla ziyaret edilen yerlerden biri Filistin olmuştur. Melito isimli bir Sardis piskoposu hem Kudüs'ü hem de Filistin'deki kutsal yerleri ziyaret eden hacılardandır. Daha sonra Konstantin'in annesi Helena'nın 312'de yapmış olduğu ziyaretler de, ilk hac ziyaretleri arasında yerini alır (Elsner ve Rutherford, 2005).

Hristiyanlık'ta şehit düşen din adamları aziz olarak kabul edilmişlerdir. Zaman içerisinde de bu kişilere karşı oluşan aşırı sevgi ve teveccüh azizler kültürünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Halkın gözünde birer kahraman olan azizlerin yaşadıkları ya da kalıntılarının muhafaza edildiği tapınaklar inşa edilmiştir. Bu ibadet

mekânları zamanla Hristiyanlar için hac merkezi haline gelmişlerdir. Bu kalıntıların hastalara şifa olduğu ve şehirleri korudukları düşünüldüğünden hacıları çeken merkez olmuşlardır. İsa'nın çarmıha gerildiği tepe Golgotha ve İsa'nın doğduğu yer olan Nativite mağarası en önemli ve en fazla ziyaret edilen hac yerlerindendir (Adıbelli, 2018).

Aydınlanma Çağı'nda rasyonelleşme ve reform hareketleriyle birlikte hacca olan ilgi azalmıştır. 1789 Fransız Devrimi ve Napolyon'un uygulamaları da bu ilgi azalmasının diğer nedenleridir. Hac ziyareti için kutsal mekân olarak gidilen birçok tapınak ve ibadet merkezi yıkılıp yağmalandı. Daha sonraki yıllarda, bu yıkılan yapılar tekrar inşa edilse de, uzunca bir dönem insanlar hac ibadetlerini yerine getiremediler (Erbaş, 2002).

2.2.10.5. Geçmiş Dini Ritüellerin Hristiyanlığa Aktarılması

Hristiyanlık öncesi uygulanan dini ritüel, tapınım ve ayinler Hristiyanlığın yayılmasıyla devam etti. Fakat Hristiyanların bazı eski geleneksel fenomenleri olduğu gibi korumuşken bazılarını da kendilerine göre şekillendirmeleri dikkat çekicidir. Daha önceki hac kategorilerinin arasında Festival Haccı, Şifa Haccı, Kutsal Turizm, Kehanet Haccı gibi uygulamalar daha yoğun olarak görülmektedir. Bunların çoğu Hristiyanlığın içerisinde kabul görmüş uygulamalardır. Ancak yenilenen ve eklenen formları da görmek mümkündür. Bunlar Hristiyanlık çerçevesi içinde yeniden şekillenen kutsal hedeflerdir. Kutsal topraklara, Sina Dağı'na ya da kutsal kalıntılara yapılan yolculuklar örnek olarak verilebilir (Elsner ve Rutherford, 2005).

Festival Haccı kategorisi altında Dionysos Şenlikleri de ele alınabilir. Çeşitli yarışma ve eğlencelerin düzenlendiği bu şenlikler, baharın başlangıcında ve tiyatrodan, birer festival havasında geçerdi. Mitolojik bir şekilde öldürüldükten sonra Zeus tarafından tekrar can verilen ve iki kez doğan anlamına gelen Dionysos, daima üzüm ve şarapla ilişkilendirilmiştir. Şarap Tanrısı olmasının yanı sıra aynı zamanda bereketliliğin de tanrısıdır. Ona yapılan tapınımlarda coşkunun danslar ön plana çıkar ve sarhoşluk aşırı derecededir. Dionysos Şenlikleri'ni başlatan kişi Atina Tiranı Peisistratos'tu. İlk olarak M.Ö. altıncı yüzyılda başlayan şenlik, ilkbahar'da 9-13 Mart tarihlerinde düzenleniyordu. Antik Tiyatro'nun doğuşu da, bu büyük Dionysos

Şenliği ile ortaya çıkmıştır. Daha sonraları bu şenliklerde ozanlar arası yarışmalar düzenlenmiş ve tiyatro sanatı da bundan doğmuştur. Dionysos Tiyatrosu'na tanrıyı simgeleyen bir heykel getirilirdi ve bunu getirenler rahipler ve kutsal kişilerdi. Gece ateşler yakılır ve heykelin başında nöbetler tutulurdu. Ertesi gün ise Dionysos Şenlikleri başlardı. Dionysos, ölümün ve acı çekmenin, sevinç ve yaşam ikileminin tanrısıydı. Aynı zamanda tragedya ve komedyanın da yaratıcısı tanrısıydı (Yücel, 2015).

Dionysos ve Apollon bir düalizm oluşturur. Apollon ışık, bilgi, düzen, iktidar, kültür ve akıl ile bağdaştırılırken, Dionysos ise karanlık, içgüdü, doğa ve beden ile bağdaştırılır. Nietzsche, bu düalizmi Apolloncu ve Dionysosçu olarak adlandırmaktadır (Gezgin, 2014).

“Dionysos şenliklerini başlatan Atina tiranı Peisistratos'tu. Peisistratos'un etkisiyle MÖ VI. yüzyılda başlayan şenlik ilkbaharda (9-13 Mart) düzenleniyordu. Antik tiyatronun doğuşu bu Büyük Dionysia Şenliği ile ortaya çıktı. Bu şenlikte söylenen Dithyrambos'u Midillili ozan Arion bulmuştu. Kısa bir süre sonra, bu şenlikte ozanlar arasında ödüllü bir yarışma düzenlenmiş ve tiyatro sanatı da bundan doğmuştu. Büyük Dionysia'da, Akropolis'in güney eteğine rastlayan yerdeki Dionysos tiyatrosuna önce tanrıyı simgeleyen bir heykel taşınırdı. Bu simge kutsal kişiler, rahipler tarafından getirilirdi. Geceleyin çırallar yakılır ve heykelin başında nöbet tutulurdu. Ertesi gün Dionysos adına düzenlenen danslar ve koroyla söylenen ezgiler başlardı. Bunlar yarışma içine sokulurdu. Bu yarışmada ayrı yerlerden seçilen beş erkek ile beş çocuk korosu vardı ve her koroda elli kişi bulunurdu. Yarışmalar, en önde din adamlarının oturduğu Dionysos tiyatrosunda olurdu. Dionysos acı çekme ve ölümün, sevinç ve yaşam ikileminin tanrısıydı; onun için de tragedya ve komedyanın yaratıcısıydı.” (Yücel, 2015:2)

Tanrı Dionysos'a tapınma, İtalya'dan Anadolu'ya kadar çok geniş bir alana yayılmıştı. Kadınlar, dans edip şarkı söyleyerek şarap ve tiyatronun tanrısı Dionysos'a taparlardı. Euripides'in oyunu Bakkha'da Dionysos Kültü'nün tehlikeli yanları vurgulanmıştır. Ana Tanrıça ve Dionysos'a tapınım, Anadolu'dan Yunanistan'a ve oradan da İtalya'ya yayılır. Gizem kültürleri, M.S. 4. yüzyılda, Hristiyanlığın Roma İmparatorluğu tarafından resmi din olarak kabul edildiği dönemde bile, Romalı seçkin pagan sınıf tarafından devam ettirilmiştir. Saygın senatörler Dionysos rahipliğini devam ettirmişlerdir (Bowden, 2013).

Dionysos, genelde asma ağacı ile bağdaştırılır çünkü asma ağacı kutsal takvimde eylül anlamına gelir. Eylül ayında da bağ bozumu şenlikleri yapılır. Bu şenlikler Dionysos Şenlikleri ile ilişkilendirilirdi (Gezgin, 2014).

2.2.11. İslam'da Hac

Hız. Adem'in yaratılmasından sonra Hız. Havva yaratılmıştır ve ikisi birlikte cennete girmişlerdir. Yasak meyveyi yedikten sonra cennetten kovulmuşlar ve Hız. Adem pişman olmuştur. Cebrail vasıtasıyla affedilip Mekke'ye gönderilmiş ve orada Hız. Havva ile buluşmuştur. Hız. Adem'e Mekke'yi inşa etmesi emredilmiştir ve bunun akabinde Cebrail de Hız. Adem'e hac merasimini öğretmiş ve böylece insan nesli türemiştir (Çığ, 2016).

İslam'a göre hac, şariat kanunları gereği, kadın ya da erkek fark etmeksizin her Müslümanın durumu elverdiği sürece hayatında en az bir kere olmak üzere yerine getirmek zorunda olduğu İslam'ın beş şartından biridir. Hac ibadeti zilhicce ayının ilk yarısında yerine getirilir ve sırası ile bütün mevsimlere denk gelir. Mekke'ye ihram giyilmiş olarak girilir ve bir rehber eşliğinde merasimler sırasıyla yerine getirilir, dualar okunur. Kâbe etrafında hızlı hızlı yedi kere dönülür, buna tavaf denir. Sonra hacı adayları saçlarını kestirirler. Zilhiccenin yedinci günü Mekke Camii'nde bir vaaz verilir. Bu vaazdan hacılar hac ibadetini nasıl yerine getireceklerinin usul ve erkânını öğrenirler. Zilhicce'nin sekizinci günü su verme günüdür, çünkü o gün diğer günler için su tedarik etmek adettir. Ardından büyük bir kalabalığın toplandığı Arafat ovasına, at, deve ya da eşek sırtında varılır. Akşamına meşaleler yakılır, havai fişekler atılır ve sabaha kadar mağrib (akşam) ve işa (yatsı) namazları kılınır. Şariat kanunları gereği Camra'lar yedi küçük taşla taşlanır. Taşların hedefinde şeytan vardır. Burada şeytanın taşlanma sebebi de, şeytanın İbrahim peygambere burada görünmüş olması ve İbrahim peygamberin de şeytanı taşıyarak uzaklaştırmasıdır. Bir diğer yapılması gereken şey de kurban kesmektir, ki bu eylem o gün için sünnettir. Kurban kesemeyen kişiler de bunun yerine oruç tutabilirler. Kurbanını isteyen kendi kesebileceği gibi, bir başkasına vekalet vererek bu işi ona da yaptırabilir. Kesilen kurbanın etlerini ihtiyacı olanlara dağıtmak da ayrı bir sevaptır. Kurbanını kesen kişilerin saçlarını kestirmeleri de adettir. Bu esnada ihramdan çıkılarak normal kıyafete geçilir. Hacılar saçlarını kestirirlerken namazda yapıldığı gibi kibleye dönerler. Kurban kesme daha sonra da yapılabilir fakat şeytan taşlama ve saç tıraşı Zilhiccenin onuncu günü için tayin edilmiştir. Zilhiccenin on birinci ve on üçüncü günleri Mina'da yeme, içme ve zevk günleri şeklinde geçirilir,

fakat her günün öğleden sonrasında olacak şekilde yedi küçük taşla üç Camra hacılar tarafından tekrar taşlanır. Bir diğer adet de Hz. İbrahim'in oğlunu kurban etmeye hazırlandığı granit taşın üzerinde kurban kesme âdetidir. On ikinci günden itibaren Mina'dan ayrılır ve Mekke'ye geri dönülür ve burada tekrardan ihrama girilir. Hacılar kabileler halinde Mekke'den ayrılarak peygamberin kabrini ziyaret etmek için Medine'ye doğru yola çıkarlar (Adıvar vd., 1964).

İslam'da hac ile ilgili bir surede şöyle denmektedir: “Orada apaçık nişaneler, (ayrıca) İbrahim'in makamı vardır. Oraya giden emniyette olur. Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Al-i İmran 3/97)” (Turan ve Battal, 2015:243)

İslam dininde hac ibadetinin kökenine bakılacak olursa bunun cahiliye döneminden beri süregelen bir adet olduğu görülmektedir. Peygambere hac ile ilgili vahiyler Medine'deyken gelmeye başlamıştır. Hac insanların Allah'a karşı borçlu oldukları bir ibadet olarak addedilmiştir. Ancak İslamiyetten önce de bölgede buna benzer uygulamalar vardı (Adıvar vd., 1964).

İslam'da hac çok eski semitik dini bir gelenektir ve İslam'dan önce de Mekke yakınlarında bulunan Arafat'ta buna benzer uygulamalar birçok kabile tarafından yerine getiriliyordu. İslam Arabistan'da din olduktan sonra, bu dinsel törenler “hajj” adı altında İslamın beş şartından biri olarak kabul edilmiştir. Bir Müslümanın bedensel ve maddi durumu elverdiği sürece hayatında en az bir kere yerine getirmesi gereken bir görevdir. Yirminci yüzyılın ortalarında yıllık 80 bin civarında Müslüman hacı olmak için kutsal topraklara gitmekteydi (Encyclopaedia Britannica, 1970: 1076-1078).

2.2.11.1. İslam Haccının Diğer Dinlerden Farkı

Hemen hemen tüm dinlerde hac ibadeti için ortak olarak kabul edilen kutsal mekân olgusudur. Hepsinde olmasa da çoğunda olan diğer bir ortak nokta ise haccın belirli bir dönemde icra ediliyor olmasıdır. İslam'daki fark, hacı yerine getirecek kişinin beden sağlığının bu ibadeti yerine getirecek şekilde olması ve bunun yanında hac yolcuğunu karşılayacak kadar ekonomik gücünün olması şartıdır. Diğer dinlerde

mekân ve zaman daha esnek ve çeşitli olabiliyorken, İslam haccında zaman net olarak belirtilmiştir. Bu gün, arife günü Arafat'ta bulunma ve ertesi gün de Kabe'yi tavaf etme şeklinde belirtilmiştir. Üç Semavi Din için de kutsal olarak kabul edilen Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksa İslam inancına göre ziyaret edilmesi gereken üç mescitten biri olarak değerlendirilmektedir (Erbaş, 2002).

Yahudilik'te hac, Hz. İbrahim'e kadar dayandırılmaktadır ve temel-farz ibadetlerinden sayılmaktadır. Ancak Yahudilik'te de Müslümanlık'ta olduğu gibi, hac ibadetinin yerine getirilmesi için belirli şartlar vardır. Yahudilik'te hac, sağlıklı yetişkin erkekler ile sınırlandırılmış ve kadın ve çocuklar hac ibadetinden muaf tutulmuşlardır. Fakat günümüzde kadınların ve çocukların da hacca gittikleri gözlenmektedir. Yahudiler de Müslümanlar gibi kurban keserler, bu da bir diğer benzerliktir. Yahudiler yılda üç kez Kudüs'te Tanrı Yahve'nin huzuruna çıkmaktadırlar. Bu bağlamda Yahudilikteki hac uygulaması ile İslam'daki hac şartları ve uygulamaları arasında bazı benzerlikler görülmektedir (Küçük, 2013).

Yahudilik ve Hristiyanlık'ta hac Kitab-ı Mukaddes'te geçen ifadelerden çıkarımlar yapılarak zaman içerisinde şekillenmiş ve bugünkü halini almıştır. Hristiyanlık açısından hacdaki en önemli amaçlardan biri, Hristiyanlar arasında oluşturulmak istenen dayanışma, birlik ve beraberliktir. Haçlı seferleri esnasında Hristiyan haccı kutsal hac şeklinde dile getirilmiş, eski kutsal mekânlardan birçoğu yerle bir edilip, yerine yeni hac merkezleri yaratılmaya çalışılmıştır (Erbaş, 2002).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİH BOYUNCA İNANÇ KAVRAMININ, TAPINIMLARIN VE İNANÇ TURİZMİNİN GELİŞİMİ: KALİTATİF BİR ARAŞTIRMA

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Akademik araştırmalarda amaç bir kılavuz görevi görmektedir. Amacın doğru bir şekilde belirlenmesi araştırmanın tüm süreçlerinin planlanabilmesi ve çalışmanın sonuçlandırılması açısından oldukça önemlidir. Çalışmada ele alınacak teori ve yaklaşımlar, veri toplama ve analizinde kullanılacak yöntemler amaca uygun olmalıdır (Arı ve Kaya, 2014). Thomas Kuhn’a göre paradigma “bilim dünyasına belli bir süre için bir model sağlayan ve evrensel olarak kabul edilen bilimsel başarılar” olarak tanımlanmaktadır. Aslında bilimsel araştırmaların temelini paradigmlar oluşturmaktadır (Kozak, 2014).

Dinlerin farklı coğrafyalara yayılması sonucu inanç ve tapınım merkezleri insanların yaşadıkları yerlerden uzak noktalarda kalmışlardır. İnanılan dinin doğduğu yerlere, yayıldığı yol ve güzergâhlara, o din için kutsal sayılan azizlerin mezarlarına; kısacası kutsal olarak atfedilecek yerlere hac olarak adlandırılan dini yolculuklar düzenlemeye başlanmış ve bu yolculuklar belirli kurallar çerçevesinde yapılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda birbiriyle ilişki içerisinde olan inanç turizmi ve hac kavramaları detaylı bir şekilde ele alınmış ve tarih boyunca olan gelişimleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın en başında konu daha geniş iken yapılan çeşitli araştırma ve literatür taraması sonrasında konu tam olarak netleştirilmiş ve araştırmaya başlamadan önce şu sorular göz önünde bulundurulmuştur:

-Bu konunun seçilmesindeki amaç nedir ve bu konunun araştırılması ne işe yarar?

-Bu konuyu seçerken ne gibi bir sorunun çözümü amaçlanmıştır?

-Konunun seçimi aşamasında, geçmişteki deneyim ve olaylar araştırmacıyı etkilemiş midir?

- Bu konu seçilirken araştırmacı gözlemlerinden yararlanmış mıdır?

(Kozak, 2014).

Literatür taraması sonucu araştırmanın içerisindeki bilgilerin tek bir kaynaktan toplandığı herhangi bir araştırmaya ulaşılamamıştır. Hepsinin bir arada olduğu bu çalışma ile inanç kavramı ele alınmış ve daha sonra insanın inanmasının ve tapınım gerçekleştirmesinin nedenleri bir arada verilmiştir. Çalışmanın en önemli tarafı ise bilinen geçmişten günümüze kadar, bir çok uygarlığın yapmış olduğu tapınım ve ritüellerin tarihsel sıralamayla ele alınmış olmasıdır. Bu özelliği ile yapılan araştırmanın, ulusal ve uluslararası boyutta olmak üzere hem turizm hem de inanç turizmi literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bilimsel araştırmalar kamuoyu ile paylaşılacağından, araştırmanın konusu hakkında toplum da bilgilendirilmiş olur. Böylelikle toplumun gelecekteki yaşam biçiminin ya da düşünce yapısının nasıl şekillenebileceği konusunda bir ipucu elde edilmiş olur. Geçmişten günümüze yapılan araştırma sonuçlarından yola çıkılarak, gelecek yıllarda ne gibi çalışmalar yapılabileceği belirlenmiş olur. Araştırma sonuçları kişinin bağlı bulunduğu toplumda yalnız olmadığı düşüncesini ortaya çıkarır. Bu durum bireyin özgüvenin artmasını ve mutlu olmasını sağlar. Aynı zamanda araştırma sonuçları eğitim-öğretim faaliyetlerinde de kullanılır. Bilimsel araştırmaların hem topluma hem de eğitime katkısı vardır (Kozak, 2014).

3.2. ARAŞTIRMANIN KISITLARI

Araştırmanın kısıtları arasında bazı önemli noktaları saymak yerinde olacaktır. Hazırlanan dokuz sorunun sorulacağı kişilerin belirlenmesi en büyük kısıt olmuştur. Çünkü sorular spesifik bilgiler içerdiği için konuya vakıf kişilerin belirlenmesi ve tüm sorulara cevap verebilecek yeterlilikte kişilerin bulunmasında zorlanılmıştır. Özellikle ikinci soru bazı katılımcılar tarafından cevaplanamamıştır. Dokuzuncu soru da insanların son zamanlarda yeni duydukları ve birçoğunun görmediği Göbeklitepe'ye yönelik bir soru olduğu için cevaplanmada zorlanılan diğer bir soru olmuştur.

Araştırmada görüşülen kişilerin çoğunun müslüman olması ve araştırmanın nitel araştırma yöntemiyle sınırlandırılmış olması elde edilen verilerin diğer semavi

dinlere uyarlanmasını engellemektedir. Bu sebeplerden dolayı, araştırmadan elde edilen bulgularla tüm semavi dinler adına bir genelleme yapmak doğru olmayacaktır.

3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma, bir konu hakkında neden-sonuç ilişkisinin ortaya konması için, verilerin toplanması; toplanan verilerin de analiz edilip rapor haline getirilerek bilginin üretilmesi sürecidir. Bilimsel araştırmalar merak ve gereksinim gibi konuların kesiştiği noktada ortaya çıkar (Kozak, 2014). Tez çalışmasında ele alınan konu, bu alanda olan eksikliği giderme gereksinimi ve insanların bu konuya nasıl yaklaştığını öğrenme merakı sorucunda ortaya çıkmıştır.

Literatür taraması araştırma yapılacak alanla ilgili yapılarak, uygulamada yaşanan sorunlar tespit edilir. Araştırma konusunun belirlenmesinde araştırmacının kendi deneyimleri de göz önünde bulundurulur. Problemin doğru belirlenmesi diğer aşamaları doğrudan etkileyeceği için iyi bir ön araştırma yapılmalıdır (Yıldırım ve Şimşek'ten aktaran Karataş, 2015). Araştırmanın konusu belirlendikten sonra ise sorun tanımlanmaya ve sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Detaylı bir literatür taraması yapılmış ve bunun sonucunda insanların din, inanç ve tapınımlarla alakalı ne gibi sorularının olabileceği belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada ortaya konulan sorunun çözümü için, konuya vakıf kişilerin, bu konu ve sorular üzerindeki düşüncelerinin araştırılması amaçlanmıştır. Sorunun çözümüne yönelik olarak ve araştırmanın amacına ulaşmasında en etkili yöntemin nitel araştırma yöntemi olacağı düşünülmüş ve veri toplama bu doğrultuda oluşturulmuştur.

Nitel araştırma yöntemi, sosyal bilimlerde son yıllarda gittikçe tercih edilen bir yöntem haline gelmiştir. İnsan ve toplumun değişken bir yapıda olması nedeniyle bu alanla ilgili olgu ve olayları incelerken genelleme yapmaktan çok, anlamaya çalışmanın daha önemli olduğu görülmüştür (Karataş, 2015).

“Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür.” (Yıldırım ve Şimşek'ten aktaran Karataş, 2015).

Nitel araştırma yöntemiyle elde edilen verilerin yapısı, hedef kitleden sözlü, yazılı ya da beden dili gibi araçlar yardımıyla toplanan verilerin metinsel analizi

üzerine dayalıdır. Bu yöntemin esnek yapısı sayesinde, neden ve nasıl gibi sorularla elde edilen bilginin derinine inmek mümkün olduğu için sonuca daha hızlı ve güvenilir bir şekilde ulaşılır (Kozak, 2014). Yapılan görüşme araştırmacının görüş ve önerileri doğrultusunda sonlandırılabilirdiği için görüşme araştırmacı tarafından yorumlanmaktadır (Brinkmann, 2014). Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmış ve elde edilen bulgular metin haline getirilmiştir. Araştırmada yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanılmasının amacı, farklı statülerdeki insanların araştırmaya konu olan olgu ile ilgili düşüncelerini ve algılarını anlayabilmektir. Görüşme, katılımcıya belirli bir konu üzerine bir dizi açık uçlu soruların sorularak, katılımcının o konu hakkındaki bilgilerinin toplanmasıdır. Yapılandırılmış görüşme yönteminde soru sayısı önceden belirli bir sıra dahilinde belirlenir ve görüşme sırasında bu sıraya göre sorular sorulur. Görüşme kayıt altına alınır ve en kısa zaman içerisinde metin haline getirilir. Görüşmeler farklı zamanlarda yapılır fakat sorular herkese aynı sırada sorulur (Kozak, 2014). Yapılandırılmış görüşme yönteminde daha önceden standart olarak hazırlanmış sorulara yanıtlar aranmaya çalışılmaktadır (Brinkmann, 2014). Birincil veri, araştırmacının kendi tarafından hazırlanan soruların doğrudan kaynağından kendisi tarafından alınmasıdır (Kozak, 2014). Bu çalışmada birincil veri yöntemi kullanılmıştır.

Örneklem seçim yöntemi olarak olasılıklı olmayan örneklem yöntemi kullanılmıştır. Tez araştırma sorularının sorulacağı kişiler önceden belirlenmiş ve konu hakkında bilgi sahibi olan kişilerden oluşmaktadır.

Yapılandırılmamış görüşme tekniğinde soruların içeriği, sayısı ve sırası sabit değildir. Sorularda kişiye ve ortama göre değişiklikler yapılabilmektedir. Genelden özele doğru sürekli soru sorulmakta ve gelen yanıtla göre de sorular daha ayrıntılı ve derin bir hale gelmektedir. Bu yönüyle mahkemelerdeki sorgulama tekniğine benzetilir (Kozak 2014). Tez çalışmasına konu olan araştırmadaki bilgiler, nitel araştırma yönteminde kullanılan yapılandırılmamış görüşme tekniği ile elde edilemeyeceğinden bu yöntem kullanılmamış ve bunun yerine yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Görüşme soru formu da yapılandırılmış görüşme tekniğine uygun olarak oluşturulmuştur.

Araştırmada toplam 20 kişi ile görüşülmüş ve görüşülen kişilerin belirlenmesinde konuya hakimiyeti göz önünde bulundurulmuştur. Katılımcıların çoğu çeşitli dini seyahatlere katılmış ya da bu tarz seyahatleri bizzat lider olarak yönetmiş kişilerden oluşmaktadır. Hiç bir dini seyahate katılmayanlar ise aile bireylerinden birinin dini amaçlı yaptığı bir seyahate tanıklık etmiştir. Görüşme yapılan katılımcıların kimlik bilgileri hiçbir şekilde kullanılmamış, sadece eğitim seviyesi, yaşı, mesleği ve cinsiyeti kullanılmıştır. Katılımcıların ifadeleri olduğu gibi aktarılmıştır. Bu yüzden katılımcılardan bazılarının görüşmeleri uzun, bazılarının görüşmeleri ise kısa sürmüştür. Katılımcılarla yapılan görüşmeler genelde sosyal alanlarda gerçekleştirilmiştir.

3.4. ARAŞTIRMA SORULARININ BELİRLENMESİ

Bu bölümde daha önce yapılan araştırmalardan da yola çıkılarak, araştırılan konu hakkında oluşturulan soruların, nasıl belirlendiği anlatılmaktadır. Araştırmadaki sorular belirlenirken literatür kısmındaki konular göz önünde bulundurulmuştur. Katılımcılara yönlendirilecek sorular belirlenirken amaç; dini inançların toplumdaki önemini hala koruyup korumadığını görmek ve insanların hayata bakış açılarında oynadıkları rolün etkisini de ölçmek olmuştur. Katılımcılar değişik meslek ve yaş gruplarından seçilmiş olup din ve turizm konusunda bilgili kişiler olmasına önem gösterilmiştir. Katılımcılar, konu hakkında yeterli donanıma sahip, önyargılı olmayan, farklı grupları temsil eden karma bir gruptan oluşturulmalıdır (Kozak, 2014). Alınan cevaplar sonucunda kişilerin araştırma konusu olan inanç, tapınım ve ritüellere bakış açılarının belirlenip, geçmişte yapılan uygulamalarla günümüzdekiler arasındakilerin benzerlik ve farklılıklarını nasıl algıladıklarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Soruların katılımcılara yöneltilmesinden sonra, soruların cevapları her katılımcı için ayrı birer form oluşturularak “görüşme notları” adı altında derlenmiştir. Katılımcıların cevaplarının tamamen öznel ve kendi inanç sistemlerinin etkisinde olduğu gözlemlenmiştir.

Turizmin gelişimine bakıldığında, tarih öncesi çağlara kadar uzandığı görülmektedir. İnanç insanoğlunun varoluşundan bu yana çeşitli değişimler göstererek şekillenirken aynı şekilde inanç turizmi de birtakım değişimlere

uğramıştır (Avcı, 2011). Din ve turizm tarih boyunca birbirleriyle ilişki içerisinde olmuş kavramlardır. Yapılan ilk turizm hareketleri de dini amaçlarla yapılan seyahatler olmuşlardır. Son yüzyıla girerken birçok bilim insanının dinin önemini kaybedeceği düşüncesi gerçekleşmemiştir. Aksine din amaçlı yolculuklar önemini korumaya devam etmişlerdir.

Günümüzde insanların bu konulara nasıl baktıkları, inanç kavramını nasıl algıladıkları ve geçmişten günümüze yapılan ibadet, ritüel ve tapınımların birbiriyle bağlantılarının olup olmadığı konusundaki düşüncelerini anlamak için daha önceden hazırlanan aynı sorular farklı kişilere sorulmuştur. Bu çalışmaya yöneltilen araştırma soruları şunlardır:

- Günümüz toplumunda inanç konusunda ne düşünüyorsunuz? İnanç yapısı ne durumdadır? Ardı ardına gelen tarihsel bir birikim midir?
- “Semavi dinlerin kökeni Sümer dinidir” yaklaşımı hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Antik dönemde yapılan tapınak ziyareti, dini ritüeller ile günümüzdekiler arasında bir benzerlik-bağlantı var mıdır?
- Günümüz inanç turizmi artışındaki sebep nedir? Geçmişteki seyahatler bunu tetiklemiş olabilir mi?
- Din insanları neden seyahate yönlendirir?
- Ayasofya gibi bazı Semavi din tapınma merkezlerinin daha önceleri Pagan tapınaklarına hizmet etmiş olması ya da bir caminin daha önceden kilise olarak kullanılmış olması günümüz cemaatini rahatsız eder mi?
- Sizce Medusa figürü ile nazar boncuğu figürü arasında bir bağlantı var mıdır? (Bunu başka bir figürle de bağdaştırıp cevap verebilirsiniz)
- İnsanlar hac ibadetini yerine getirdikten sonra kendilerini daha farklı mı hissederler? Geçmişte de bu amaçla mı hac yapılıyordu?
- İlk tapınım merkezlerinden biri olduğu düşünülen Göbeklitepe’ye yapılan dini ziyaretler ile bugün semavi dinlerde yapılan hac ziyareti arasında bir benzerlik görüyor musunuz?

3.5. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Çalışma için yapılan veri toplama sürecinde ilk olarak detaylı bir literatür taraması yapılmıştır. Din, inanç, inanç turizmi, ritüeller ve hac konuları araştırılmış, bu kavramlar geçmişten günümüze değişim ve gelişimleriyle ele alınmış ve bir metin oluşturulmuştur. Daha sonraki aşamada ise soru listesi hazırlanması ve görüşmelerin kimlerle yapılacağına karar verilmiştir. Sorular hazırlanırken uzman görüşleri de alınmıştır.

Son aşamada ise veriler toplanmıştır. Araştırma sorularını cevaplayan katılımcılar İzmir, İstanbul, Manisa, Mersin ve Hatay ilinin Antakya ilçesinde ikamet eden kişilerlerden oluşmaktadır. Söz konusu görüşmeler 2 Mart – 5 Haziran 2019 tarihleri arasında toplam 20 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler ortalama 20 – 30 dakika arasında değişmiştir. Katılımcıların izni alınarak görüşmeler kayıt altına alınmış daha sonra yazılı metin haline getirilmiştir.

3.6. ARAŞTIRMA BULGULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerden her bir soru için elde edilmiş olan veriler aşağıdaki şekilde ele alınmakta ve daha sonra da bu sorulara verilen yanıtlar yorumlanmaktadır. Toplam 20 kişiden oluşan katılımcı grubu 10 kadın ve 10 erkekten oluşmaktadır. Grupta yer alan katılımcıların eğitim düzeyleri şu şekildedir: 1 kişi önlisans, 10 kişi lisans, 4 kişi yüksek lisans, 5 kişi doktora. Katılımcıların yaş aralığı 23 ile 57 arasında değişmektedir ve yaş ortalaması 36'dır. Araştırmaya katılan 20 ziyaretçinin yaş ve cinsiyet bakımından homojen bir yapıya sahip olduğu ve eğitim seviyelerinin de oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Araştırma Sorularını Cevaplayan Katılımcıların Profili

No	Eğitim Durumu	Cinsiyet	Meslek	Yaş	Görüşme Tarihi	Görüşme Saati
1	Lisans	Erkek	Müzisyen	31	02.03.2019	20.35
2	Önlisans	Kadın	Turist Rehberi	43	09.05.2019	18.45
3	Lisans	Kadın	Muhasebeci	39	13.05.2019	21.38
4	Lisans	Kadın	Çevirmen- Tiyatro Sanatçısı	33	24.05.2019	18.46
5	Lisans	Kadın	İspanyolca Tercüman	29	25.05.2019	17.12
6	Lisans	Erkek	Doğa Sporcusu	33	25.05.2019	19.33
7	Doktora	Erkek	Filolog	51	27.05.2019	15.12
8	Lisans	Erkek	Bilgisayar Öğretmeni	34	30.05.2019	10.28
9	Lisans	Kadın	Almanca Öğretmeni	31	30.05.2019	21.45
10	Y. Lisans	Erkek	Öğr. Görevlisi- Turist Rehberi	45	31.05.2019	16.24
11	Doktora	Kadın	Öğr. Üyesi	53	01.06.2019	21.32
12	Y.Lisans	Kadın	Öğr. Görevlisi-Turist Rehberi	29	02.06.2019	23.29
13	Doktora	Erkek	Öğretim Üyesi	32	03.06.2019	00.12
14	Lisans	Erkek	Yazar-Emekli Öğretmen	57	03.06.2019	14.15
15	Lisans	Kadın	Avukat	25	03.06.2019	18.15
16	Lisans	Kadın	Y. Lisans Öğrencisi	23	04.06.2019	10.26
17	Doktora	Erkek	Öğr. Üyesi	46	04.06.2019	19.24
18	Y. Lisans	Erkek	Tasarımcı	29	04.06.2019	20.35
19	Y. Lisans	Erkek	Bilgisayar Mühendisi	31	04.06.2019	23.22
20	Doktora	Kadın	Araştırma Görevlisi	26	05.06.2019	10.15

Araştırmanın ilk sorusu daha genel bilgi isteyen tarzda hazırlanmış olup, tüm katılımcıların kolaylıkla cevaplayabileceği bir şekilde hazırlanmıştır. Katılımcıların içinde hissettikleri inanç duygusunu aktarmaları ve günümüz toplumunun genel olarak inanç konusuna nasıl baktığını anlamak amaçlı hazırlanmıştır. Sadece bir katılımcı aksi yönde cevap verip dinin anlık ve dönemsel bir şey olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Bir katılımcı bu süreci değişim olarak değil, güncelleme olarak tanımlamıştır. Başka bir katılımcı, inanç yapısının tarih boyunca değişiklik göstermiş olmasına rağmen temelinin aynı olduğunu öne sürmüştür. Diğer bir katılımcı ise bu süreci tarihsel bir birikim olarak nitelendirmenin dini değersizleştirdiği düşüncesinde olduğunu belirtmiştir. Geriye kalan katılımcılar ise bu süreci gelenek ya da tarihsel bir birikim olarak tanımlamışlardır.

İkinci soru daha spesifik bir soru olduğundan dört katılımcı konu hakkında bilgisi olmadığı için fikir beyan edememişlerdir. Bunun yanında bir katılımcı da fikir beyan etmemiştir. Yedi katılımcı kökeninin Sümerler olduğu konusunda hemfikirken diğer bir katılımcı Sümerlerin tek kökeni olmadığını, Sümerlerin kökenlerinden sadece biri olduğunu söylemiştir. Başka bir katılımcı uygulamalarda benzerliğin olduğunu fakat İslam dininin günümüze bozulmadan geldiği için diğer semavi dinlerden ayrı tutulması gerektiğini belirtmiştir. Dört katılımcı Sümerlerden önce de inanç sisteminin var olduğunu ve bunun da göz önünde tutulması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Üç katılımcı ise böyle bir algının oluşmasının sebebinin Sümerlerin yazıyı bulması ve dini yazılı hale getirip bugüne aktarması olduğunu belirtmişlerdir.

Üçüncü soruda ise genel olarak katılımcıların cevapları aynı doğrultuda olmuştur. Çünkü ilk soruda genel olarak katılımcılar inanç sisteminin ardı ardına gelen bir birikim şeklinde ilerlediği konuda fikir beyan ettikleri için geçmiş dönemde yapılan tapınak ziyaretleri ve günümüzdekiler arasında bir bağlantı-ilişki kurmuşlardır. On yedi katılımcı genel anlamda antik dönemdeki tapınak ziyareti ve dini ritüellerle günümüzdekiler arasında bir benzerlik-bağlantı olduğunu düşünürken iki katılımcı da yine aynı doğrultuda cevap vermiş, biçimsel anlamda değişikliklerin olduğunu ancak özün korunduğunu ifadelerine eklemişlerdir. Bir katılımcı ise o dönemde yapılan tapınımın günümüzdeki kadar yoğun geçmediğini düşündüğünü söyleyip daha sonra da şu ifadeyi eklemiştir: “acaba Yunanlar kendi mitlerine inanıyorlar mıydı?”

Turizm soyut bir kavramdır ve bu faaliyete katılan turistler yaşadıkları deneyimleri geri döndüklerinde etrafındakilere anlatırlar. Bu deneyim ve aktarma söz konusu yerin tekrar ziyaret edilmesini sağlar (Woodside, Caldwell ve Albers-Miller, 2004). Dördüncü soruda inanç turizminin artış sebebini sekiz katılımcı geçmişte yapılan seyahatlerin ya da daha önce gidenlerin sonraki nesillere aktarmasının bu seyahatleri tetiklediğine dayandırmıştır. Yedi katılımcı ise teknolojinin gelişmesiyle ulaşımın kolaylaştığını ve artık insanların daha kolay bir şekilde yolculuk yapabilmesi sebebine dayandırmıştır. Dört katılımcı ekonomik özgürlüklerin bu artışı tetiklediğini öne sürerken üç katılımcı ise insanların maneviyatı aradıkları için inanç turizmine katıldıklarını belirtmişlerdir. İki katılımcı insanların geçmişle bağlarını koparmamak ve geçmişi öğrenmek istedikleri için bu yolculukları yaptığını düşünürken, bir katılımcı merak giderme, bir katılımcı öğrenme ve öğrendiğini göstermek için bu seyahatleri planladıklarını söylemişlerdir. Son olarak bir katılımcı ise bu seyahatlerin sebebinin din olduğunu belirtmiştir.

“İnsanla birlikte var olan din ve bunun yayılması için dini amaçlı geziler hep var olmuştur. Dini seyahatlerin ortaya çıkışına neden olan peygamberlerin din büyüklerinin yaşadıkları yerler ve buralarda meydana gelen kutsal mekânlar olmuştur. İkinci neden insanlar hem dinin gereğini hem de kutsal yerde yaşamış din büyüklerinin kabirlerini ziyaret etmek, üçüncü neden bu geziyle birlikte din büyüklerinin anılarıyla yaşamak yatmaktadır. Özellikle bu gezilerin arka planında duran en önemli şey, dini duygunun yeniden canlanmasını ve insanlarla kültürel ticari ilişkilerin meydana gelmesini sağlamaktır.” (Kaynak ve Sezgin, 2008).

Din başlı başına bir yolculuktur ve insanlar tarih boyunca dini inançları doğrultusunda yolculuklar yapmışlardır. Beşinci soruya katılımcılar tarafından verilen cevaplar da bunu destekler nitelikte olmuştur. Altı katılımcı insanların bu seyahatleri kutsal yerleri ya da inandıkları dinin merkezini görme amaçlı yaptığını belirtmiştir. Bir katılımcı yine aynı doğruluda yanıt vererek bu yolculukların amacının dini önderlerin ya da o dini kuran kişilerin yaşamış oldukları yerleri ziyaret etme amacıyla yapıldığını belirtmiştir. Dört katılımcı manevi duyguları tatmin etmek ve yeni manevi duygular deneyimlemek için, iki katılımcı hac görevi için, birer katılımcı da arınmak, kendi özünü bulmak, inancı yaymak ve merak ettikleri için bu seyahatler yapılmıştır demiştir. Bir katılımcı ise aksi yönde bir görüş bildirerek din insanları seyahate yönlendirmez, seyahat bir gereksinimdir şeklinde soruyu yanıtlamıştır.

“Osmanlılar, Hristiyanlar’a ait bir şehri zapt ettiklerinde ana kiliseyi camiye dönüştürürler, ikincisini de Hristiyanlar’ın kendi ibadetlerinde kullanmalarına izin verirlerdi.” Ayasofya kilisesi Fatih Sultan Mehmet’in emriyle çeşitli değişiklik ve eklemeler yapılarak Müslümanların ibadetine açılması için camiye dönüştürülmüştür. İstanbul’da bugün Ayasofya gibi, kiliseden camiye dönüştürülmüş birçok devşirme yapı bulunmaktadır (Özçelik, 2015). Altıncı soruyu yanıtlayan katılımcılardan on kişi bir kilisenin camiye dönüştürülmesinin Müslüman cemaati rahatsız etmeyeceğini dile getirmiştir. Bu on katılımcıdan üçü, “etmez aksine gururlandırır”, bir katılımcı ise “etmiyor ama bana kalırsa etmeli” şeklinde ifadelerine eklemeye yapmışlardır. Geriye kalan katılımcılardan yedisi rahatsız edeceğini belirtirken, bu yedi katılımcıdan birisi “etmekte ama bence etmemeli” diye bir görüş belirtmiştir. Kalan iki katılımcı ise bu durumun toplumun bir kesimini rahatsız ederken, diğer kesmini rahatsız etmeyeceğini bildirmiştir.

Medusa üç Gorgon’dan biridir ve lanetlenmiş olanı diye bilinir. Gorgon başı Yunan dünyasında özellikle tapınak alınlıklarında ve mezar başlarında karşımıza çıkar. Buralarda kullanılan Medusa kabartmasının koruyucu bir nitelik taşıdığı kabul edilir. Gorgon başı Yunan dünyasında doğüstü güçlere veya kötü ruhlara karşı koruyucu bir fonksiyon üstlenmiştir. Yani kötü güçlere karşı yine kötü ve korkunç bir bakışla cevap verme amacı güdülmüştür. Günümüzde kullanılan nazar boncuğu da aslında yine aynı şeydir, sadece zaman içerisinde kullanılan objeler değişmiş ve günümüzde göz veya nazar boncuğu şeklini almıştır, fakat kullanım amacı hala aynıdır (Kızılbuğa, 2018). Yedinci soruda katılımcılara Medusa ve nazar boncuğu figürü arasında bir bağlantı olup olmadığı sorulmuş yirmi katılımcıdan on dokuzu benzerlik ve bağlantı bulurken sadece bir katılımcı bir bağlantı bulamadığını ifade etmiştir. On dokuz katılımcının sekizi evet bağlantı vardır ve ikisi de gözle alakadır, derken beşi evet bağlantı vardır, ikisi koruyucu kalkan görevi görür, üçü de evet bağlantı vardır sadece cisimler farklıdır diye ifadelerine eklemişlerdir. Bir katılımcı evet vardır ikisi de batıl inançtır, başka bir katılımcı birbirinin aynısı değil ama benzerlik vardır diye ifade ederken diğer bir katılımcı ise nazar boncuğunu Mısır mitolojisindeki göz ile ilişkilendirmiştir. Bir katılımcı da iki figür arasında herhangi bir bağlantı göremediğini belirtmiştir.

Erbaş'a göre, dini vecibelerini yerine getirenler ve hac ibadetini gerçekleştiren kişiler, kendini arınmış, eskisinden daha mutlu ve huzurlu hissederler (Erbaş, 2002). Sekizinci soruya katılımcıların tamamı evet yanıtını vermişler, insanların hac ibadetini yerine getirdikten sonra kendilerini olumlu anlamda daha farklı hissettiklerini belirtmişlerdir. Soruyu cevaplayan katılımcılar, hacıların sınıf ya da kıdem atladıklarını düşünmesi, hacca gidenlerin hacdan sonra yeni doğmuş gibi hissetmesi, Müslümanlıkta farklı hissedilirken bu durumun Hristiyanlıkta daha farklı olması, kişinin kendini rahatlamış ve ferahlamış hissetmesi, hacıların hacdan sonra sıfatlarını değişmiş gibi hissetmesi, hacdan sonra günah işlenmemesi, hac ibadetini yerine getiren kişinin kendini ferahlamış ve arınmış hissetmesi, haccın insanlara olumlu hisler yaşatması, insanın hac ibadetini yerine getirdiği için artık kendini borçlu hissetmemesi, haccın manevi bir arınma yaşatması ve günahlardan arındırması, hacdan gelen kişinin kendini başlarda farklı hissetmesi fakat sonra yine aynı şekilde yaşamaya devam etmesi, haccın farklı hissettirmesi ancak bunun insan için bir dönüm noktası değil sadece yerine getirmesi gereken bir ibadet olması, hacıların kendini yaratıcıya daha yakın hissetmesi, hacdan sonra insanın kendini ruhsal olarak farklı hissetmesi, önceden bu yolculukların dini amaçlarla yapılırken şimdi sadece kimlik bulmak için yapılması, hac ibadetini yerine getiren kişinin artık daha az kibirli olması, hac ibadetini yerine getirmiş bireyin toplum tarafından farklı bir sınıfta görülmesi şeklinde yanıtlar vermişlerdir.

Dokuzuncu sorunun hazırlanmasındaki asıl amaç, toplumun Göbeklitepe'yi nasıl algıladığını görmektir. Çünkü Göbeklitepe ardında hala cevaplanması gereken birçok soruyu barındıran bir alandır. Bilim insanlarının dahi hemfikir olamadıkları ve diğer arkeolojik alanlara göre daha az bilgi sahibi olunan bir yerdir. Bunun da en büyük sebebi en eski olduğunun düşünülmesidir. Üçüncü soruyla benzerlik gösterse de şu açıdan farklıdır; insanların genel olarak antik dönem hakkında yazılı literatürün de katkısıyla daha fazla bilgi birikimi varken, Göbeklitepe hakkında daha kısıtlı bilgiye sahiptirler. Bunu sorulara verilen yanıtlar da desteklemektedir. Yirmi katılımcıdan onu bu soruyu evet benzerlikler olduğunu düşünüyorum diye yanıtlamıştır, hatta bazı katılımcılar “elbette” ya da “tabii ki” gibi kendinden emin ifadelerle cevaplamaya başlamışlardır. Sadece bir katılımcı hem benzerlik hem de farklılıklar olduğunu düşünüyorum diye yanıtlarken kalan dokuz katılımcı ise hayır

benzerlik olduğunu düşünmüyorum şeklinde yanıtlamışlardır. Bu katılımcılardan da bazıları evet diyenlerin kullandığı ifadeler gibi “kesinlikle” ya da “tabii ki” gibi ifadeleri eklemişlerdir. Bu gösteriyor ki, insanlar Göbeklitepe hakkında hala kesin ve net bilgilere sahip değiller.

SONUÇ

İnanç turizmi konusunda birçok çalışma olmasına rağmen, çalışmalarda inancın değil dinin doğduğu yer olarak kabul edebileceğimiz Göbeklitepe'ye kadar inen pek az çalışma vardır. Bunun en büyük sebebi de Göbeklitepe'nin yakın zamanda bulunmuş bir yer olmasıdır. Hâlâ hakkında birçok soru barındıran bu yerde çeşitli tapınım ve ritüellerin yapıldığı açık ve nettir. Bu çalışmanın amacı; geçmişten günümüze tapınımların nasıl değişiklik gösterdiğini ve geliştiğini ortaya koymaktır. İncanın başladığı noktanın tam olarak belirlenmesi mümkün değildir, fakat dinin başladığı yerin bulunması daha mümkündür. Bugün bu yer için Göbeklitepe'den bahsedebiliriz, ancak gelecekte Göbeklitepe'den daha eski bir alanın bulunmasıyla bilgilerin tekrar revize edilmesi gerekebilir.

İnsan ne kadar modernleşse ya da insanlık kültürünü daha üst seviyelere taşısa da özünde binlerce yıl önceki haliyle aynı varlıktır. Bugün devasa büyüklükteki bir uçağı havalandıran ve saatlerce gökyüzünde onu kontrol eden, yeri geldiğinde şiddetli fırtınalara karşı koyup o kötü hava şartlarında bile uçağı yere indirmeyi başaran pilot, havalimanından çıkıp evine giderken bir kara kedi görüp onun kötü şans getireceğini düşünüp ondan korkabilen bir varlıktır. Hem karmaşık ama bir o kadar da basit düşünebilen bir varlıktır.

Din faktörü en az inanan insanın bile hayatını şekillendirmede çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü dinin toplumun ait olduğu kültür değerlerinin oluşmasında da etkisi vardır. Günlük konuşma dilinde sürekli kullanılan ifadeleri bile şekillendirir. En basit örneğı birine dilekte bulunurken “Allah korusun” ya da biri uğurlanırken “Allaha emanet ol” denir. Bu durum artık farkında olmadan dini ifadeleri günlük hayatta kullanmadır. Bu tarz örnekler çoğaltılabilir ve bunun gibi ifadeleri hemen her toplumda görmek mümkündür.

İnsan daima bir arayış içerisinde olmuştur, bu arayış maneviyata yönelik bir arayıştır. Bilim alanında yapılan buluşlar, uzay çağı olarak adlandırılan günümüzde hızla devam etmektedir. Tüm bunlar insanlığın eriştiğı kültür seviyesini artırmıştır. Fakat kültür seviyesi arttıkça dine olan bağ azalmamıştır. Her yeni buluşun ardından gelen yeni bir bilinmezlik insanı yaratıcısına daha da yaklaştırmıştır. Bilinmeyene karşı oluşan korku insanlık tarihi boyunca var olmuştur. İnsanın kökenini arayışı;

nasıl var olduğu, nerden geldiği ve nereye gideceği soruları, insanoğlunun her zaman ilgisini çekmiş ve onu daima meşgul etmiştir. Üreten insanın ve sanatçıların da en büyük kaynağı din adına verilen eserlerdir. Geçmişten günümüze insanoğlunun yapmış olduğu en büyük eserler din adına yapılanlardır. Süleyman Mabedi ya da Ayasofya, antik dönemdeki tanrılar adına inşa edilen tapınaklar, Mısır piramitleri gibi devasa eserlerin inşa edilmesindeki sebep de dindir. İnsanoğlu tüm bu eserleri inancı doğrultusunda yapmış ve bu yerleri bir ihtiyaç olarak görmüştür. Karşısında ulaşılması güç bir kudret olan insan, korkusundan dolayı yaratıcı adına kurbanlar vermiş ve tanrı tarafından geldiğine inandığı kanun ve kurallara uyma yolunu seçmiştir. Din hem toplum hem de bireyin kendisi için bir ihtiyaç olmuştur.

İnanç taş devrine kadar giden bir kavramdır. İnsanların o dönemlerde mağaraların duvarlarına yapmış oldukları çizimler bunu kanıtlar niteliktedir. İnandıkları dinin merkezlerini görmek uğruna insanlar tarih boyunca zorlu yolculuklar gerçekleştirmişlerdir. İnanç turizmi günümüzde de yoğun bir şekilde devam eden bir turizm çeşididir. İnanç turizmi kapsamında kutsal mekânlara seyahat eden kişilerin, inanç merkezlerine yaptıkları ziyaretlerden sonra kendilerini daha rahatlamış ve huzur içerisinde hissettikleri gözlemlenmiştir. Bu seyahatler insanların hayatları boyunca unutamayacakları birer deneyim olmuşlardır. O güne kadar insanların duydukları ya da inandıkları dinin kutsal kitabında geçen yerleri gidip bizzat deneyimlenmesi inanılmaz bir olaydır. Hayatını şekillendiren belki de hayatında en önemli kararları almasındaki en önemli şey olan dinin yayılmaya başladığı ya da kurucusunun yaşamış olduğu yerlerde bulunmanın vermiş olduğu haz tarif edilemeyecek kadar özeldir. Tabi ki de insanlar bu seyahatlerden sonra kendilerini eskisi gibi hissetmeyeceklerdir ki bu da olması gereken bir durumdur.

İnanç turizmi gelişen teknolojinin de etkisiyle büyük bir kitleye hitap eden bir turizm çeşididir. Hayatı boyunca tura çıkmayan bir kişi bile ölmeden önce mensup olduğu dinin merkezine dini bir yolculuk yapmak ister. Yapılan araştırmalar da göstermektedir ki insanlar inanç turizmi faaliyetleri için yapmış oldukları harcamaları, diğer kültür turizmi için yapmış oldukları harcamalardan daha farklı görüyorlar. Bunları bir harcamadan ziyade yerine getirilmesi gereken bir görev olarak algılıyorlar. Bu durum ziyaret edilen kutsal mekân çevresinde yaşayan yerel halk için de başlı başına bir geçim kaynağı olmuştur.

Seyahat etme isteği insanın doğasında olan bir şeydir. İnsan seyahat etmeyi bir ihtiyaç gibi görür ve din de insanları seyahate yönlendiren en güçlü motivasyonlardan biridir. İnanç turizmi kapsamında ele alındığında Anadolu her üç semavi din için de önemli destinasyonlardan biridir. Çünkü hem Musevilik, hem Hristiyanlık, hem de Müslümanlık için önemli kutsal mekânlara ev sahipliği yapmaktadır. Bunun yanında İslamiyet için Mekke ve Medine, Hristiyanlık için Kudüs, Roma, Musevilik için yine Kudüs, dini amaçla en çok ziyaret edilen kutsal yerlerdendir.

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan bir çıkarım yapılırsa, insanın sübjektifliği her alanda olduğu gibi bu araştırmada da açık bir şekilde ortadadır. Aynı olgulara farklı açılardan bakabildiği gibi, farklı olguları da aynı bakış açısıyla ele alabiliyor. Yapılan görüşmeler esnasında gözlenilen en önemli durum, katılımcıların çoğunun herhangi bir soruya cevap veriyormuş gibi olmadığıdır. Konu din ve inanç olduğu için hemen hemen tüm katılımcılar kendi inanç ve düşüncelerini sorgulayıp ciddiyet içerisinde soruları cevaplamışlardır. İkinci ve dokuzuncu soru hariç diğer sorular hakkında katılımcıların yeterli bilgilere sahip oldukları gözlenmiştir. Kimi sorularda tüm katılımcılar hem fikirken, kimi sorularda ise nerdeyse yarı yarıya olacak şekilde farklı görüş bildirmiştir.

Ritüeller dini inanış, ibadet ve tapınımların daima birer parçası olmuşlardır. Genelde toplu olarak icra edildikleri için toplumun sosyalleşmesine de önemli katkıları vardır. Kökenleri çok eskiye dayanan bu uygulamalar gelenekler aracılığıyla günümüze kadar aktarılmışlardır. Ritüel hem bedenlen hem de zihnen gerçekleştirilen bir uygulamadır. Ritüelin gerçekleştiği esnada bir takım sözler söylenir. Bu duruma örnek olarak kurban ritüeli verilebilir. Kökeni çok eski dönemlere dayanan yaratıcıya kurban verme ritüeli esnasında, çeşitli dualar okunur ve sonrasında kurban kesilir.

İlk tapınımlar daha küçük topluluklar halinde gerçekleştirmiş, fakat kabilelerin büyüyüp imparatorluklar haline gelmesiyle kamusal alanlarda inşa edilen büyük tapınaklar sayesinde ibadet ve tapınımlar daha büyük kitleler halinde icra edilmeye başlanmıştır. Ardında hala bir çok soru barındıran Göbeklitepe alanı da toplu ritüellerin gerçekleştirildiği ilk alanlardan biridir. İnanç tabi ki de Göbeklitepe'den önce de vardı fakat birçok araştırmacıya göre burası dinin doğduğu yer. Katılımcılar özellikle Göbeklitepe'yle ilgili soruyu cevaplandırırken hemen

hemen yarı yarıya zıt görüş bildirmişlerdir. Bir diğer dikkat çeken husus ise tarihteki en önemli buluşu gerçekleştiren Sümerler’le ilgili soruya bazı katılımcıların yanıt verememesi, bazılarının da detaya girmeden genel cevap vermeleri olmuştur.

Katılımcıların cevaplarından elde edilen veriler, insanların genel olarak din, tapınım ve ritüelleri tarih içerisinde oluşmuş bir birikim olarak gördükleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Günümüzdeki inanç sistemini eleştiren katılımcı sayısının bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Genel ifadelerden elde edilen çıkarımlar doğrultusunda çoğu katılımcı bir değişim olduğunu dile getirmiştir ancak bazı katılımcılar da değişimin olumsuz yönde olduğunu belirtmişlerdir.

Yapılan görüşmelerin analizi sonucunda, dikkat çeken diğer bir husus da insanların kutsal yerlere gittiğinde hissetmiş olduğu rahatlama duygusu ve huzurdur. Bu durumun katılımcıların kendi kişisel tecrübelerinden ya da gözlemlerinden ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. İnsanlar böyle yerlere gittiklerinde kendilerini günlük yaşamlarındaki rutinin dışına atarlar. Bu durum da bir tazelenmişlik duygusu yaratmakta ve insanı ferahlatmaktadır.

Tezin konusu her zaman önemli olmuş ve önemini yitirmeyecek bir konudur. Her insanın merak ettiği ve hakkında bilgi edinmek istediği bir alandır. İnsanın her daim kafasında oluşan soruları cevaplama açısından iyi bir kaynak niteliği taşımaktadır. En eskiden günümüze tarihsel akış içerisinde işlenmiş olması konunun anlaşılabilirliğini artırdığı gibi, araştırma yapmak isteyenler için de büyük kolaylık sağlamaktadır. Katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar olduğu gibi aktarılmış olup herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Bu durum da çalışmanın gerçekçi ve tarafsız yönünü ortaya koymaktadır.

Araştırmanın sorularını yanıtlayan katılımcıların hemen hepsinin Müslüman olmasından dolayı bu araştırmanın Hristiyanlık ve Yahudilik gibi diğer semavi dinler için de genellenmesi doğru olmayacaktır. Bundan sonra yapılacak çalışmada Hristiyan ve Yahudileri de kapsayan bir çalışma yürütülmesi durumunda, semavi dinler adına daha iyi bir genelleme yapılabilecektir.

KAYNAKÇA

Acı, M. (2016). *Doğu Akdeniz Havzası'nda Kahramanlık Mitosları*. Ankara : Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Adıbelli, R. (2018). The Myth of Persecution: How Early-Christians Invented a Story of Martyrdom. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 59(1):365-379.

Adivar, A., Arat, R., Ateş, A., Kafesoğlu, İ. ve Yazıcı, T. (1964) *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Akdağ, Ö. (2019). Hitit Tanrılarını Memnun Etme Yöntemleri ve Bunun Hitit Arkeolojisine Yansımaları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 6(3): 2148-9963.

Albayrak, C. (2007). *Anadolu'da Kybele-Attis Kültü*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı.

Alıcı, M. (2007). *Dinler Tarihinin Batılı Öncüleri*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Altuncu, A. (2011). *Sümerlerin Dini Tarihi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altuncu, A. (2014). Sümer Mitolojisi Bağlamında Otorite Tarafından Şekillendirilen İbadet ve Törenler. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1(1): 141-165.

Arı Y. ve Kaya İ. (2014). *Coğrafya Araştırma Yöntemleri*. Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği.

Arıkan, Y. (1998). Üçüncü Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildireleri. *Hitit Dualarında Geçen Bazı Tanrı Adları*. (ss.45-47), Düzenleyen Ankara Üniversitesi. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi. Çorum. 16-22 Eylül 1996.

Arılan, S. (2003). *Antik dönemde Tıp ve Bitkisel Tedavi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Enstitüsü.

Arınç, M. (2015). *Hellenistik Dönemde Mitolojik Konulu Grup Heykeller*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Atalay, G. (2010). *Antik Devirde Mimari Kurallar ve İnşaat Teknikleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ateş, G. (2013). Pergamon’da Ana Tanrıça İnancı. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*. 31:138-145.

Avcı, A. (2011). *İzmir’in İnanç Turizmi Potansiyelinin Seyahat Acentaları Açısından Değerlendirilmesi*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydoğan, İ. (2018). İktidarı Meşrulaştırma Aracı Olarak Ritüel. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*. 62: 26-32.

Aygün, V. (2017). Eski Çağ Mezopotamyası’nda Tanrı Algısı. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(1): 84-86.

Aytaçlar, P.Ö. (2018). Kefaret Yazıları Örneği Anadolu’da Değişmeyen İnanç ve Ritüeller. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* 62: 60-65.

Ayten, A. (2005). Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *M.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 29(2): 185-204.

Başer, F. ve Başçı, A. (2012). İnanç Kapsamında Aziz Pavlus’un Evinin Önemi ve Tanıtım Faaliyetlerine İlişkin Ziyaretçi Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9(19): 423-443.

Baştürk, M.B. ve Aras, O. (2018). Urartu Ritüelleri Krallık Eliyle İşlenen Bir Köylü Dini. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* 62: 76-83.

Bowden, H. (2013). Gizem Kültleri. *Aktüel Arkeoloji Dergisi*. 31:82-96.

Brinkmann, S. (2014). Interview. *Encyclopedia of Critical Psychology*(pp. 1008-1010). Editor T. Teo. New York: Springer.

Collins-Kreiner N. (2010). Researching Pilgrimage. *Pergamon*. 37(2): 440-456.

Çakmak, F. (2015). *Dinsel Bir İtibar Göstergesi Olarak “Hacı”lık*.

Çapar, Ö. (1978). Anadolu’da Kybele Tapınımı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi. 29(1-4): 191-210.

Çığ, M.İ. (2016). *Bereket Kültü ve Mabet Fahişeliği*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Çığ, M.İ. (2017). *Hititler ve Hattuşa İştâr’ın Kaleminden*. Ankara: Kaynak Yayınları.

Demir, M. (2012). Herodotos Ve Yabancı Kültürler: Mısır Örneği. *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 27(2): 315-338.

Diaz Martinez, D.V. (2017). *Hitit Dini Tapınakları ve Kadın Görevlileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Egresi, I., Bayram, B. ve Kara, F. (2012). Tourism At Religious Sites: A Case From Mardin, Turkey. *Geographica Timisiensis*. 21(1): 5-15.

Ekizoğlu, C. (2018). *Hititler’de Tarihçilik ve Tarih Anlayışı*. Sinop: Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eliade, M. (1987). *The Encyclopedia of Religion*. New York: Macmillan Publishing Company.

Elsner, J. ve Rutherford, I. (2005). *Pilgrimage In Greco-Roman&Early Christian Antiquity*. New York: Oxford University Press.

Encyclopaedia Britannica. (1970) 17th ed., “Pilgrimage” maddesi(pp. 1076-1078).

Erbaş, A. (2002). İslam Dışı Dinlerde Hac. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 5: 97-120.

Gavaz, Ö.S. (2018). Hitit Toplumunda Tanrılar ve Ritüeller. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* 62: 40-48.

Gezgin, İ. (2014). *Sanatın Mitolojisi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Gökovalı, Ş. (2010). *Halikarnas Balıkcısı Anadolu Tanrıları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Güngör, M. (2017). Yahudi Dini Hayatında Süleyman Mabedi, İsrailiyat. *İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*. 1: 54-78.

Harman, Ö.F. (1996). *İslam Ansiklopedisi*. İstanbul:Türkiye Diyanet Vakfı 14:382.

Karaarslan, M. (2012). Göbeklitepe: Dünyanın En Önemli Arkeolojik Kazısı Türkiye’de. *İndigo Dergisi*. 42.

Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 1(1):62-80.

Kasım A. (2011). Balancing Tourism and religious Experience. *Journal Marketing and Managemant*. 20(3-4): 441-456.

Kaynak, İ.H. ve Sezgin, M (2008). İnanç Turizmi Kapsamında Dinlerde Seyahat. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*. 10(1-2): 349.

Kızılbuğa, B. (2018). *Antik Dönemde Gorgoneion*. İzmir: Ege Üniversitesi.

Kızıloğlu, S. (2012). İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(1): 35-64.

Kozak, M. (2014). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayın Teknikleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kurt, İ., Tüz, S. A., ve Sülün, M. (2015). Bütün Yönleriyle Hac. İstanbul: Ensar.

Küçük, M. A. (2013). Din - Turizm İlişkisi Çerçevesinde Yahudilikte, Hristiyanlıkta Ve İslamiyette Hac Uygulamasına Genel Bakış. *Dini Araştırmalar Dergisi*. 16(42): 101-128.

Murat, L. (2013). Kült Görevlisi Şarkıcı Kadınlar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*. 32(54): 115-134.

Okonkwo, E.E. ve Nzeh, C.A. (2009). Faith-Based Activities And Their Tourism Potentials In Nigeria. *International Journal Of Research In Arts and Social Sciences*. (1): 286-289.

Olçay, A. ve Albuz, N. (2016). *İnanç Turizmi ve Türkiye Tanıtımına Katkısı. Uluslararası Tanıtımında Medya ve Türkiye* (pp.197-229). Dora Yayıncılık: Gaziantep Üniversitesi Turizm Fakültesi.

Olgun, H. (2016). İbadet, Ritüel ve Kurban. *Milel ve Nihal*. 13(2): 82-99.

Oral, E. (2014). Anadolu'da Ana Tanrıça Kültü. *Asos Journal*. 2(8) :154-164.

Ökse, A.T. (2018). Eski Önasya’da Bayram ve Büyü Ritüelleri. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* 62: 14-22.

Öner, E. ve Akbulut, H. (2015). Paleocoğrafik–Jeoarkeolojik Bulgular Işığında Patara Apollon Tapınağı’nın Yerinin Tartışılması. *Ege Coğrafya Dergisi*.24:69-106.

Ötke, Ö.G. (2006). *Sümerliler’in Dini İnanç ve Adetleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü.

Özalp, H. (2016). *İnsanlığın En Eski Tapınağı Göbeklitepe Teolojik Olarak Bize Ne Söyler?* (1):59-74.

Özçelik, A. C. (2015). *Ayasofya’nın Mimari Özellikleri ve Süslemeleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü.

Özdoğan, M. (2019). Göbeklitepe Kültürü, Türsab Kültür Turizmi Sohbetleri. Seminer Notları. İstanbul: Lütfi Kırdar Kongre ve Sergi Sayarı Marmara Salonu. 9 Mayıs 2019.

Paetsch, M. (2008). Ruhlar ve Şamanlar Alemi. *Geo Dergisi*. 12: 62-95.

Papathanassis, A. (2011). *The Long Tail of Tourism*. Germany: Gabler.

Pekman, A. (2015). *Strabon Geographika*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Poria, Y., Butler, R. ve Airey, D. (2003). Tourism, Religion And Religiosity: A Holy Mess. *Current Issues in Tourism*. 6(4): 340-363.

Raj, R. ve Morpeth, N. D. (2007). *Religious Tourism and Pilgrimage Management*. U.S.A: Cabi.

Sargın, S. (2006). Yalvaç'ta İnanç Turizmi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16(2): 1-18.

Schüle, C. (2008). Neden İnanırsınız? *Geo Dergisi*. (12): 42-64.

Sevindik, D. (2015). *Orta Yaş Dönemi Bireylerde Dindarlık-Mutluluk İlişkisi: Denizli Örneği*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Stamenkovic, I. (2009). The New Age of Faith Tourism and Fruska Gora Mountain. *Turizam*. 2(13): 102-112.

TUİK, (2019). *Tuik Merkezi Dağıtım Sistemi*.
<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=74&locale=tr> ,(19.06.2019).

Turan, S. ve Battal, E. (2015). *Dünya Dinlerinde Kutsal Metinler*. Ankara: Sts Yayınevi.

Turgut, M. (2013). *Hitit Dini Düşüncesinde Kutsal Mekanlar*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tümer, G. (1987). Çeşitli Yönleriyle Din *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 28(1): 213-267.

Türkcan, A.U. (2018). Tanrıları Taştandı. *Aktüel Arkeoloji Dergisi* 62: 32-39.

Türkoğlu, S. (2015). *Efes'in Öyküsü*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Uzuner, S.G. (2015). *Katolik Mezhebine Göre İsa'nın Annesi Meryem*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünal, A. (2003). *Hititler Devrinde Anadolu 2*. İstanbul:Arkeoloji ve Sanat Yayınları

Vahapoğlu, E. (2013). *Dünyanın İlk Tapınağı Göbeklitepe*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Vukonic, B. (2002). Religion, Tourism and Economics: A Convenient Symbiosis. *Tourism Recreation Research*. 27(2): 59-64.

Watkins, T. (2013). Dinin Tarih öncesini Öğrenebilir Miyiz? *Aktüel Arkeoloji Dergisi*. 31:68-82.

Webb, D. (2002). Medieval European Pilgrimage, c.700-v.1500. Hong Kong: Palgrave.

Woodside, A. G., Caldwell, M. ve Albers-Miller, N. D. (2004). Broadening the Study of Tourism: Introduction to the Special Issue on the Consumer Psychology of Travel/Tourism Behavior. *Journal of Travel and Tourism Marketing*.17(1): 1-6.

Yılmaz S. (2006). *İlköğretim Okulları Öğretmenlerinin Din Algılarının Sosyolojik Tahlili: İstanbul-Bahçelievler Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, F. (2011). *Dinlerin Kökeni*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Yılmaz, M.A. (2003). *Hristiyan Almanların; İslam ve Müslümanlar Hakkındaki Düşünceleri (Alan Araştırması, Köln Örneği)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yücel, Ç. (2015). Dionysos Bayramları ve Şenlikleri. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 4: 151-164.

EKLER

GÖRÜŞME SORU FORMU

1. Günümüz toplumunda inanç konusunda ne düşünüyorsunuz? İnanç yapısı ne durumdadır? Ardı ardına gelen tarihsel bir birikim midir?
2. “Semavi dinlerin kökeni Sümer dinidir” yaklaşımı hakkında ne düşünüyorsunuz?
3. Antik dönemde yapılan tapınak ziyareti, dini ritüeller ile günümüzdekiler arasında bir benzerlik-bağlantı var mıdır?
4. Günümüz inanç turizmi artışındaki sebep nedir? Geçmişteki seyahatler bunu tetiklemiş olabilir mi?
5. Din insanları neden seyahate yönlendirir?
6. Ayasofya gibi bazı Semavi din tapınma merkezlerinin daha önceleri Pagan tapınaklarına hizmet etmiş olması ya da bir caminin daha önceden kilise olarak kullanılmış olması günümüz cemaatini rahatsız eder mi?
7. Sizce Medusa figürü ile nazar boncuğu figürü arasında bir bağlantı var mıdır? (Bunu başka bir figürle de bağdaştırıp cevap verebilirsiniz)
8. İnsanlar hac ibadetini yerine getirdikten sonra kendilerini daha farklı mı hissederler? Geçmişte de bu amaçla mı hac yapılıyordu?
9. İlk tapınım merkezlerinden biri olduğu düşünülen Göbeklitepe’ye yapılan dini ziyaretler ile bugün semavi dinlerde yapılan hac ziyareti arasında bir benzerlik görüyor musunuz?

Demografik Sorular:

Yaşınız:

Cinsiyetiniz:

Mesleğiniz:

MÜLAKAT GÖRÜŞME NOTLARI

KATILIMCI 1: 02.03.2019 20:35

Müzisyen, Erkek, 31, Lisans

1. Evet, din kesinlikle ardı ardına gelen tarihsel bir birikimdir. İnanç, insanlar tarafından eskisi kadar yoğun bir şekilde yaşanmıyor çünkü artık bilgi çağındayız. Bu yüzden insanlar daha rahat sorgulayabiliyorlar ve deist, inanmayan insan sayısı daha fazla.
2. Doğrudur, Semavi Dinler'in kökeni Sümer'den gelmektedir. Benzer tanrıların isimleri değiştirilerek, aynı Romalılar'ın Yunan Tanrıları'na yaptığı gibi, günümüze kadar gelmiştir.
3. Evet, bir benzerlik, bağlantı vardır. Örneğin, Antik Dönem'de tapınaklara gidenler de secde ediyor, günümüzde Müslümanlarda. Çünkü ikisinde de verilmek istenen mesaj, "ben sana teslim oluyorum"dur. Bu hareket bedensel olarak yaradana, teslim olunun göstergesidir.
4. Sebebi, günümüz ulaşımının çok daha kolay olması. Özellikle, uçak yolculuğuyla uzun mesafelerin çok kısa zamanlarda katedilebilmesi, inanç turizmindeki artışın en büyük sebeplerindendir. Geçmişteki seyahatler, develerle yapıldığı için yolculuk başlı başına bir maceraydı. Yolculuk deneyimlerini anlatması bile, tabii ki de anlattığı diğer insanları etkilemiştir. Özellikle, macera sever insanları, daha da tetiklemiş ve bu tarz yolculukların sayısı artmıştır diye düşünüyorum.
5. Din, zaten başlı başına bir yolculuktur. O dinin kurucusu tarafından ilk yolculuk yapıldığı için takipçileri de bu yolculuğu deneyimlemek istiyor. Örneğin, Hz. Muhammed şeytanı gördüğünde taş attığı için daha sonra gidenler de şeytanı taşıyor. Yani o anı yaşamak istiyor.
6. Dinde, gücü ve kutsal hissettirme çabası vardır dolayısıyla kutsala dokunmak dahi insanı tedirgin eder. Burada, maddeleştirme söz konusu olduğu için bence kesinlikle rahatsız eder. Yani cami kavramının kutsallığı yok olur ve o bir bina gibi hissedilir.
7. Evet, bir bağlantı vardır. İkisinde de "bana kötü gözle bakma" mesajı vardır. Nazarda, kötü baktığı için seni kötü yönde etkileyebileceği inancı vardır.

8. Daha farklı hisseder ve kıdem olarak kendini daha üstün görürler. İsmi, rütbesi değişir ve sınıf atladığını düşünür. Fiziksel değişimler de görülür, örneğin sakalını uzatıp kendini filozof gibi hissedebilir. Bir nevi o ortamın bilirkişisi olur. Geçmişte yolculuklar genelde karayoluyla yapıldığı için örneğin Müslüman bir kişi hac yolcuğu yaparken birçok farklı ülke ve kültür görüp deneyimliyor, bunu da döndüğünde kendi küçük dünyasında diğer insanlara aktarıyor. Yakın çevresinde o artık bir bilen bir kişi olarak görülüyor. Diğerlerinin kutsal kitapta okuduğu yeri hac dediğimiz kişi görüp deneyimlemiş oluyor. Aynı zamanda manevi olarak da farklı şeyler deneyimlemiş oluyor.

9. Hem benzerlik hem de farklılıklar olduğunu düşünüyorum o dönemdeki insan sayısı daha az olduğu için Göbeklitepe'ye gelen insanların birbirini tanıdığını düşünüyorum fakat günümüzde bunun böyle olmadığı durumlar da olabiliyor. O dönemde inanışların daha ilkel halini görüyoruz. Sonuç olarak bugünkü hac ibadeti olarak adlandırdığımız hac ibadeti yolculuklarının kökeni olmuş olabilir diye düşünüyorum.

KATILIMCI 2: 09.05.2019 18:45

Turist Rehberi, Kadın, 43, Önlisans

1. Kesinlikle dinin, ardı ardına gelen tarihsel bir birikim olduğunu düşünüyorum. Din, toplumların düzene girebilmesi açısından planlı bir şekilde insanlığa sunulmuş bir yapıdır. İnanca, daha çok toplum kuralları ve yasa olarak bakıyorum. İnsanoğlu, bilinmeyene ya da açıklayamadığı doğaüstü güce yaratıcı demiştir.

2. Doğrudur, ilk önce Sümer'den başlayıp daha sonra etkileri Mısır'a geçmiştir. Daha sonra da İbrahimi ya da Semavi Dinler olarak adlandırdığımız günümüz dinlerine kadar gelmiştir.

3. Antik Dönemde yapılan tapınak ziyaretleri ve ritüeller ile günümüzdekiler arasında büyük bir benzerlik görüyorum. Antik Dönem'de yapılan tapınak ziyareti ile günümüzde Mekke'ye yapılan dini ziyaret arasında bence bir bağlantı ve benzerlik vardır. Tanrı'ya hediyeler sunulması ve hayvan, hatta masum yavruların tanrıya kurban edilmesi ilk dönemlerde yapılan dini tapınım ve ritüellerdendir. Günümüzde de tanrıya adak ya da hayvan kurban edilmesini hala görebiliriz.

4. Bir yerin insanlar tarafından kutsal olarak addedilmesi tabii ki de daha sonra gelen genç nesli etkiler. Diğer insanlar tarafından da gidilmek istenilen bir yer olur. Daha önceden kutsal olarak kabul edilmiş yerlerin bundan sonra da aynı özelliği taşıyacağını düşünüyorum. Bu yüzden inanç turizmindeki artış daha da fazla olacaktır.

5. Kutsal olarak kabul edilen yerleri insanların canlı olarak görme isteği onları seyahate yönlendirir. İnandığı dine ait kutsal mekanlar, dünyanın diğer ucunda olsa dahi insan oraya hayatında en az bir kere gitmek ister. İç rahatlığı için yapılan seyahatlerdir diye düşünüyorum.

6. Ben ibadet eden bir kişi olsaydım, ibadet ettiğim mekânın inandığım din için yapılmış bir mabet olmasını isterdim. Aslında bakarsanız tarihte ne zaman yeni bir din ya da ırk dominant olarak sahneye çıktıysa, geçmiş dönemdeki toplumların dini inanışlarının bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yok edildiğini görüyoruz. Semavi dinler arasında birçok bölümün birebir tekrarlandığını ve benzeştiğini görüyoruz. Bazı Müslümanlar, kilisenin kendi inancına yakın bir mabet olduğu için camiye çevrilmiş olmasında bir mahsur görmüyorlar.

7. Ben de kendi turlarımda Medusa ve nazar boncuğu figürü birbiriyle bağdaştırıp anlatırım. İnsanın içerisinde barındırmış olduğu, kötü ya da iyi hislerin bir çıkış noktası olarak benim aklıma göz geliyor. İkisinde göz ile bağlantısı var ve ikisi de kötü gözleri yani kötülükleri uzak tutmak için kullanılan motifler. Size karşı kötü enerjiyi yansıtan göze karşı siz de başka bir göz sunuyorsunuz. Kötü enerjinin çarpışması ile bu beladan kurtulmuş oluyorsunuz hatta buna halk arasında bir şey kırılınca nazar çıktı denir.

8. Geçmişteki tutum ile günümüzdeki arasında bir fark olduğunu düşünüyorum. İlk yapılan hac yolculuklarının insanların tamamen naif ve temiz dini duyguları ile yerine getirildiğini düşünüyorum. O dönemde, insanların kimi zaman aylarca süren uzun yolculuklar yaptığını biliyoruz. Yolların güvenli olmadığını insanların açlıkla mücadele edip bunca zorluktan sonra hac ibadetlerini yerine getirdiklerini düşündüğümüzde illa ki farklılık vardır. Günümüzde dini yolculuklar için şartlar çok daha kolay. Bunun da şöyle bir sonuç yarattığını düşünüyorum, insanlar artık daha rahat günah işliyorlar çünkü gidip hac ibadetini yapıp arınıp gelebilirim düşüncesi var. Mesela, Constantine'den bahsedecek olursak vaftiz edilmek için neredeyse son

dakikalarını bekliyor çünkü bir kere vaftiz edildikten sonra günah işlememesi gerekiyor. Eskiden kutsal toprağı gidip gelmek yeniden doğuş gibi görülüyordu. Bu fırsat bir daha eline geçmeyebileceğı için bir daha günah işlememeye çalışıyordu. O dönemde, kutsal toprakları ziyaret etmiş kişiler günah işlemekten kaçınıyorlardı fakat günümüzde hacı olmuş kişilerin de günah işlediğini görüyoruz. Günümüzdeki nüfus artışıyla da insanların günah işleme seviyelerinin had safhada olduğunu düşünüyorum.

9. Göbeklitepe sadece bir kutsal alan değil aynı zamanda bir yerleşim bölgesidir. Daha güneye Irak, İsrail ve Suriye bölgelerine inildiğinde Neolitik Dönem'deki mabet benzeri kutsal alanlar ile karşılaşılıyor. O dönemde insanlar çok fazla yol katetmeden tapınım alanına gelip tapınımı gerçekleştiriyordu. Günümüzde ise dünyanın hemen hemen her yerinde bulunan ve Semavi dinlere inanan insanlar kendi dinleri için kutsal kabul edilen yerleri mesafe uzak olmasına rağmen çok daha rahat bir şekilde ziyaret edebiliyorlar.

KATILIMCI 3: 13.05.2019 21:38

Muhasebeci, Kadın, 39, Lisans

1. İnanç toplumdan topluma aktarılarak gelmiş olabilir ama toplumdan topluma göre de değişiklik gösterir. İnanç her bireyin kendi içerisinde yaşadığı bir gerçektir. Bana göre inanç yapısı günümüzde pek iyi bir durumda değil, inanan insanların daha az olduğunu ve batıl inanç ya da gelenek-göreneklerle inanç sisteminin devam ettiğini düşünüyorum. İnanç ardı ardına gelen bir birikimdir ve illa ki birbirinden etkilenmiştir.

2. Yazılı belgeler ışığında düşündüğümde, Sümer dininin günümüz semavi dinleriyle birçok benzerliğini görüyorum. Ancak öncesini bilmediğimiz için kesin bir şey söyleyemeyiz.

3. Benzer yönleri olduğunu düşünüyorum tabi ki de ancak, günümüzde yapılan dini ritüellerin geçmiştekiler kadar yoğun olduğunu düşünmüyorum. Günümüz toplum yapısının ve insanların ekonomik durumlarının da buna etkisi vardır.

4. Turizm bilincinin artması, ekonomik özgürlükler, manevi duyguların artması, sosyal medyanın insanlara bu duyguları aşılması, mesafelerin kısalması yani teknolojinin gelişmesiyle uçak gibi havayolunu kullanıp her yere daha çabuk

gidebilmeleri tabi ki de inanç turizmini arttırmıştır. Geçmişteki seyahatler de inanç turizmini arttırmıştır. Daha önceden giden aile bireylerinin gördüklerini sonraki nesillere aktarması, onların da gitmesini sağlamıştır.

5. Manevi duygularını tatmin etmek ve artık bazı şeyleri tükettiğinden yeni arayışlar içinde olduğu için.

6. Bu soruya çift taraflı bakmak gerekir. Ayasofya için ele alırsak, Hristiyanlar için rahatsız edici bir durum oluşturduğunu düşünüyorum. Müslüman cemaat açısından da aynı şekilde rahatsız edici bir tarafı olduğunu düşünüyorum. Şahsen ben gittiğim caminin cami olarak inşa edilmiş olmasını isterdim.

7. İnsanlar her iki figürün de koruyucu bir kalkan görevi olduğunu düşünmüşler, fakat ben bunların batıl inanç olduğunu düşünüyorum, bana nazar bocuğu hep ürkütücü gelmiştir. Muska gibi bir işlevi olduğunu düşündürüyor bana.

8. Kesinlikle, hatta hacca gidip geldikten sonra sıfatları bile değişiyor, kıdem atlıyorlar, yaşayış şekillerini değiştiriyorlar. Kutsal kitaplarda geçen yerleri görmüş olmaları onlara daha farklı olma hissiyatı yaşıyor. Geçmişte de bu amaçla yapıldığını düşünüyorum, yani manevi duygularını arttırmak için.

9. İlla ki vardır, çünkü daha önce de dediğim gibi, inanç, din, tapınım, bu tarz şeyler hep daha öncekilerden etkilenmiş ya da üstüne koyarak günümüze gelmişlerdir. Bu doğrultuda Göbeklitepe'ye yapılan dini ziyaretlerle günümüzde yapılanlar arasında bir mantık benzerliği olduğunu fakat uygulanış biçimlerinde farklılıklar olduğunu düşünmekteyim.

KATILIMCI 4: 24.05.2019 18:46

Çevirmen-Tiyatro Sanatçısı, Kadın, 33, Lisans

1. Günümüz toplumundaki inanç tamamen gelenektir ve ardı ardına gelen tarihsel bir birikimdir.

2. Evet, bu bir gerçek. Aslında bildiğimiz gerçek bu, ondan önce ne olduğunu bilmediğimiz için bunu gerçek olarak kabul ediyoruz. Yani Sümer'den önce de bir inanç sistemi illa ki vardı ve o birikimler de Sümer'i oluşturdu.

3. Evet vardır. Bu ziyaretler birer vefa ziyareti olarak yapılıyor bence, o dönemde de böyleydi, bugün de var. Mesela kurban kesimi o gün de vardı, bugün de. Ya da şöyle bir örnek daha verebilirim; Antik dönemde Efes'te Artemis'in heykelleri satılıyordu

ve buraya gelen insanlar onları alıp götürüyordu, aynı şekilde bugün de Meryem Ana'ya gelen Hristiyanlar buradaki sudan alıp götürüyorlar, ya da hacca giden Müslümanlar zemzem suyu alıp getiriyorlar.

4. Dindarların aşırı dindar olması en büyük sebeptir. Geçmişte yapılan seyahatlerin bunu arttırdığını düşünmüyorum. Hatta bence birinin gitmemiş olması daha da çekici yapıyor orayı. Annem babam gidemedi göremedi oraları, bana vasiyet ettiler gidip görmemi düşüncesi daha da tetikleyici olur.

5. Din insanları her şeye yönlendirir, insanların inandıkları dinin merkezi de yaşadıkları yerden uzak olduğu için, onları seyahate yönlendirir. Müslüman bir toplumda olduğum için Müslümanları düşünüyorum, ya da kendim Bahai olduğum için böyle düşünüyorum; yani Müslüman biri hayatında bir kere yurtdışına çıkacaksa orası İtalya ya da İran değil, Mekke oluyor. Yani onun için kutsal olan yere gitmek istiyor.

6. Etmez, aksine gurur duyurur bence. Bir Müslümanın Ayasofya'da namaz kılması onun için gurur kaynağıdır. Burası önceden bir kiliseydi ama artık bir cami diye düşünür ve gururlanır. Aynı şekilde Pagan tapınaklarının da kiliselere çevrilmesi, o dönemdeki Hristiyan toplumu gururlandırmıştır diye düşünüyorum.

7. Bence vardır. Bir kere kötü göz inanışı birçok inançta var. Arap ve İsraililerin Hamsa'sı ya da Müslümanlardaki Fatma'nın eli, bunlar da benzer figürlerdir. İçlerinde göz olan şeylerdir. Medusa Pagan inancında olan bir şey, nazar boncuğu ise daha seküler bir figür. Ben daha çok nazar boncuğuyla Hamsa arasında bir benzerlik buluyorum.

8. Eğer o toplumda hacı kavramına bir anlam yüklenmişse evet, ama hacılığa özel bir anlam yüklenmeyen toplumlarda sadece orayı görme amaçlı yapılan bir seyahattir. Hristiyanlıkta daha çok görme amaçlı mesela ama Müslümanlıkta hacı olmak artık daha farklı bir sınıfa ait olmak gibi algılanıyor. Müslümanlarda umreye bile gidip kapanan, tesettüre giren insanlar oluyor. Geçmişte de yapılan ziyaretler yine bu mantıktaydı diye düşünüyorum.

9. Hac aslında bir destinasyon değil, bir yolculuktur ya, Göbeklitepe'ye yapılan ziyaretler hem bir yolculuk hem de bir destinasyondur. Günümüzdekilerle hiçbir tutmuyorum çünkü şimdiki hac ziyareti için uçağa binip hemen gidebiliyorsunuz

istediğiniz yere, bence onlara hacı denmez bile. Çünkü hac dediğim gibi bir destinasyon değil, yolculuğun kendisidir de aslında.

KATILIMCI 5: 25.05.2019 17:12

İspanyolca Tercüman, Kadın, 29, Lisans

1. Anlık ve dönemsel bir şey olduğunu, yani o anki toplumun sakinleşip dinginleştirilmesi için inanç sisteminin kullanıldığını düşünüyorum. Kesinlikle inanç konusunda değişimin olduğunu görüyorum. Yönetimlerin de dini kullanarak toplumu himayesi altına aldığı kanısındayım.
2. Doğrudur, tarihsel olarak baktığımızda bizi geliştiren toplum Sümer'dir. Dolayısıyla günümüze kadar gelen dinlerin de belli bir başlangıcı olması gerekiyordu, bu da Sümerlerin diniydi.
3. Kesinlikle var. Geçmiş dönemdekilerle bugünküler arasında sadece isimler değişmiş ancak içerikler aynı.
4. Benim görüşüme göre artık insanlar seyahate çıkabilmek için daha büyük bir bütçe ayırabildiklerinden daha kolay bir şekilde tatile çıkabiliyorlar. Günümüzde sosyal medyanın da gücüyle insanlar daha fazla yer görüp buralara gitmek istiyorlar. İnsanların içerisinde de hem gezeyim hem de dini görevimi yerine getirip içsel huzuru yakalayayım düşüncesi olduğundan bir artış yaşandığını düşünüyorum. Çok önceleri yapılan seyahatlerin bu yolculukları tetiklediğini düşünmüyorum ancak yakın geçmişte yapılan yolculukların etkisi olabileceğini düşünüyorum.
5. İnsanlar arınmak için bu tarz seyahatlere yönelir. Günahkâr olduğunu düşünen insanlar dini yolculuklar yapıp arınmak istedikleri için. Günahkâr olmayanlar da tabi ki bu tarz yolculuklar gerçekleştiriyor fakat onlar bu yolculukları daha çok sevap kazanmak için gerçekleştiriyorlar. Ama oran olarak bence günahkâr olanlar daha fazla bu tarz yolculukları gerçekleştiriyor.
6. Bu olay bence insanın neye ibadet ettiğiyle alakalı, yani sen bir dine mi ibadet ediyorsun, yoksa bir mekâna mı? Yani o kişi Allah'a ya da tanrıya ibadet ediyorsa bence ibadet ettiği yerin bir önemi olmamalı.
7. Bu tarz şeylerin batıl inançlar olduğunu düşünüyorum ve nasıl ki dinin içindeki isimler değişiyorsa, bu tarz batıl şeylerin de isimlerinin değiştiğini düşünüyorum.

Medusa figürü, zaman içerisinde nazar boncuğuna dönüşmüş bence, ama işleyişi aynı kalmış.

8. Hac yolculuğu yapmadığım için bu soruya tam anlamıyla cevap veremeyeceğim. Etrafımda da giden kimse yok ancak sosyal medyadan gördüğüm kadarıyla insanların daha bir rahatlamış hissettiklerini gözlemliyorum.

9. Az önce de dediğim gibi, daha önceden olan şeylerin birbirinin benzeri olduğunu, sadece o dönemki toplum yapısına göre değişim gösterdiğini düşünüyorum. Mekân ve isim değişebilir, fakat her insanın belli bir amaç doğrultusunda bir şeye inanması gerektiği ve bunun sonucunda da bir yere gidip dua etmesi gerektiği için bu tarz ibadet ve tapınımlar gerçekleştirmiş ve günümüzde de benzer bir şekilde devam ediyor.

KATILIMCI 6: 25.05.2019 19:33

Doğa Sporcusu, Erkek, 33, Lisans

1. Tabi ki öyledir. İnanç geçmişten günümüze değişmiştir ve değişmeye devam edecektir de. Pagan dönemlerinden beri süregelen bir inanç yapısı vardır ve en eskisi olarak da Göbeklitepe'den bahsedebiliriz. Belki bundan daha öncesi de vardır fakat bilinmez. Tüm bunlar birbirinin üzerine koyarak, birbirinden etkilenerек günümüze kadar ulaşmıştır.

2. Kökenidir diyemeyiz, kökenlerinden biridir diyebiliriz. Evet, Sümerlerden beri süregelen bir inanç sistemi var, fakat sadece onlar mı oluşturdu bu inanç sistemini, onu bilemeyiz.

3. Arasında bağlantı var tabi ki. Ancak pagan dini çok tanrılı bir din, günümüz semavi dinleri ise tek tanrılı. Bugün dini tapınak ya da kutsal mekan ziyaretleri başka bir boyuta ulaşmış durumda. Bugünkü dini merkezler kısıtlı, ama antik dönemde nereye giderseniz gidin bir tanrı ya da tanrıçanın tapınağını buluyordunuz. O dönemde tapınak ziyaretleri daha geneldi ve bence inançsız insan yoktu.

4. Geçmişteki seyahatler bu seyahatleri kesinlikle tetiklemiştir. Eski çağlarda insanların daha çok dini seyahatler yaptığını düşünüyorum. Çünkü eskiden mesela Efes'e gelen insanlar direk Artemis Tapınağını görüyor ya da Atina'da Akropol'e gittiğinde o dini yapıları görüyor ve tapınım gerçekleştiriyor. Günümüzde insanların yaptığı seyahatler daha çok dini seyahat adı altında daha çok normal, sıradan

seyahatlerdir bence. Ayrıca günümüzde insanlar teknolojinin gelişmesiyle her yere daha kolay gidebiliyorlar, ama geçmiş dönemlerde aylarca süren at, deve gibi hayvanlarla zorlu yolculukların sonucunda bu seyahatleri gerçekleştiriyorlardı.

5. İnsanın seyahat etmek için birçok sebebi var aslında, din bence bunlardan sadece bir tanesi. Yani din olmasaydı da insanlar seyahat edeceklerdi. Maddi imkânı olan insanların da bugün daha fazla dini seyahatler gerçekleştirdiğini düşünüyorum.

6. Bence o anki cemaati rahatsız etmez, aksine gurur verici bir olay gibi algılanır o cemaat tarafından, ancak ondan önceki cemaati rahatsız eder. Ayasofya'yı ele alacak olursak, burası bugün bir dünya mirasıdır. Burada ibadet etmek insanlara rahatsızlıktan çok bir tatmin duygusu verir. Koskoca Roma İmparatorluğu'nun dini değişiyor, paganizm'den Hristiyanlığa geçiyor ve Ayasofya da en büyük katedrali oluyor. O süreç bütün dünyanın kaderini değiştiriyor ve bütün pagan tapınakları kiliseye çevrilmeye başlanıyor. İstanbul'un Türkler tarafından fethinden sonra da Ayasofya kılıç hakkı olarak camiye çevrilmiş. Fetihten sonraki Hristiyan cemaatini düşünelim, ne büyük yıkım olmuştur onlar için değil mi? Ancak bizim açımızdan ele aldığımızda ise orayı camiye çevirmek hakkımızmış gibi oluyor.

7. Kesinlikle vardır. Çünkü dini inanç Allah'ın gazabından korkulduğu için ortaya çıkan bir olgu olduğu için, insanoğlu bu tarz objeler kullanarak korunma ihtiyacı hissetmiş. O dönemde insanlar tapınakları korumak için Medusa figürü asmış ya da kazımlar, günümüzde de yeni doğan çocuğu kötülüklerden korumak için nazar boncuğu asıyorlar. Mesela Asya'ya gittiğinizde, insanlar Tibet dağlarını tanrı ya da tanrıça olarak görüyorlar, dağlara dua ediyorlar, dağlara pirinç saçıyorlar. Onların da kötülüklerden korunma yöntemleri bu şekilde.

8. Kesinlikle daha farklı hissederler, zaten insanlar bunun için gidip hac ibadetlerini yerine getiriyorlar. Benim dedem, Allah rahmet eylesin, kendisi hacca gitmişti. Geldikten sonra hayatını tamamen farklı yaşadı. Bana daha önce işlediği günahları, hacı olduktan sonra işlememeye gayret ettiğini söylemişti. Geçmişte de bu amaçla yapıldığını düşünüyorum.

9. Kesinlikle görmüyorum ve şunu da eklemek istiyorum, insanların tam olarak Göbeklitepe'ye neden gittiğini de bilmiyoruz. Görmeme sebebim günümüzde dinlerin hac ibadetlerinin tamamen bir sektöre dönüşmüş olmasıdır. Günümüzdeki insanlar ibadetlerini bir şeye inanmaktan çok bir gruba, bir cemaate dahil olmak

şeklinde algılıyor. Tek ortak noktaları bence din, bunun dışında ortak bir nokta göremiyorum.

KATILIMCI 7: 27.05.2019 15.12

Filolog, Erkek, 51, Profesör

1. Günümüzdeki en dindar toplumlarda bile, tabi ki modernitenin ve aydınlanmanın, yan etkilerinden biri olan sekülerleşmenin etkisini görüyoruz. Günümüzde dinin tekrardan ön plana çıkmasının sebebini de bazı eksikliklerin merhemi olarak görüyorum. Bu eksiklikler daha çok sosyo-ekonomik eksikliklerle ilintilidir.

Şüphesiz din ardı ardına gelen tarihsel bir birikim sonucu ortaya çıkmıştır ve sonra modifiye olmuştur, değişime uğramıştır. Tüm bunların, insanoğlunun 150-200 bin sene evvel bilişsel kapasitesinin değişimiyle ilgili olduğunu düşünüyorum. Psikanalitik açıdan baktığımızda majik evrede tabular vardı ve her insan bu büyüye sahipti. Sonra o büyü gücü Şamanların üstünde toplanmaya başlandı, şamanlara inanılmaz bir güç verilmiş oldu ve onlara verilen gücü şamanlar kendine benzer birisine bırakmak istemedi ve onu kendinin dışında bir şeye yansıttı. Tanrı fikri böyle doğdu. Dolayısıyla insan hem narsisizminden vazgeçti, gelişti ama aynı zamanda tanrıyı da yitirdi. Tabular toplandığında da, günahın tanımlanmasına sebebiyet verdi ve dışsallaştırılmış olan tanrı, günah işlendiği zaman da ceza verici bir konuma gelmiş oldu. Tabi ki bunlar tarihsel süreçler, yani şunu demek istiyorum, Hristiyanlıktan örnek vermemiz gerekirse, trinite, kutsal ruh-baba-oğul. Baba-oğulda Ortadoğu ya da Akdeniz’de olan yaygın bir fikri görüyoruz, kutsal ruhta da Yahve’nin eski ahitte burnuna ruhu üfleyip, Adem’in nefes alıp verme fikrini de görüyoruz. Yani motifler itibarıyla, dinler ve mitoloji tarihi ardıl olan, artarda olan bir girişim sonucu ortaya çıkmıştır.

2. Semavi dinler Sümer dinlerine çok şey borçludur ama Sümer dinleri de bir gelişim sonucu ortaya çıkmıştır. Bunu söylememizin sebebi de yazılı bir evreye denk gelmiş olması. Gılgamış destanına bakıyoruz, tufan var semavi dinlerdeki gibi. Burada metinler arasılık da devreye giriyor tabii ki. Babil sürgününde bu Musevilere yansıyor ve inanış biçimleri de özellikle 7. yüzyıldan sonra eski ahide çok çok etki ediyor. Neden Sümer diyoruz çünkü elimizde Sümer ve Semavi dinlerin kaynakları

var. Eminim ki kaynağını bilmediğimiz, adı sanı bilinmeyen kültürlerden de etkilendiştir.

3. Öncelikle şunu belirteyim, bu soru çok güzel bir soru. Ama bunu bir varsayım üzerinden cevaplayabiliriz. Bunu tam olarak cevaplamamız için bir zaman makinası lazım. Örneğin Delphi'nin çok popüler olduğu 6. ve 5. yüzyıllarda orada bulunmak lazım. Ben kendi uzmanlık alanım olan Antik Yunan'dan bahsedeyim. Acaba Yunanlar kendi mitlerine inanıyorlar mıydı? Dinler o dönemde inanç sisteminden çok bir pepresentativ bir şeye bürünüyor. Bana göre Olympia'daki Zeus sunağına gitmek, bir Katoliğin Meryem Ana'ya gitmesi ya da bir Musevinin Ağlama Duvarı'nda ağlaması gibi yoğun bir imanla geçtiğini tahmin etmiyorum açıkçası. Klasik Yunan'da artık din daha ziyade representativ amaçlara hizmet ediyor. Yunanistan, polis dediğimiz, bağımsız şehir devletlerinden oluşuyor. Bunlar birbirleriyle pek iyi geçinemeyen şehir devletleridir. Dört yılda bir bunları birleştiren, toparlayan olimpiyatlar, Olympic Zeus'un adına; Delphi'de Apollonik Pythia oyunları gibi, bu dönemlerde savaşlar olmuyor herkes barışıyor. Orada tabiri caizse ümmet bir araya geliyor yani ve aslında bir araya geldiklerinde M.Ö. 7.-6. yüzyıldaki Yunan Aydınlanmasından önce, bir sekülerleşme söz konusu. Mesela Efes'in Artemis Tapınağı son derece represantativ. Bunuen iyi şekilde nerde görüyoruz, Pavlus'un Efes tiyatrosunda Hristiyanlık propagandası yaptığı zaman yuhalanıp kovulması esnasında. Ya da mesela Herostratos'un isminin tarihe geçebilmesi için Artemis Tapınağını yakması olayında. Bunlar aslında 11 Eylül'de Twin Towers'ın yıkılması gibi bir şey.

4. Bu son derece post modern bir dinamik. Çağımız bir anlam arama çağı çünkü. Hayat o kadar aynılaştı ki, dünyada 7 milyar insan var ve bunların hepsi birer birey ama herkes aynı mekanizmaların kölesi. İnsanlık imana yönelik bir şeyler arıyor. Şu sorunun cevabını istiyor aslında, hepsi bu kadar olabilir mi? Aslında bütün arayışların arasında inanç turizmi de çok önemli bir yer kaplıyor şüphesiz. Doksanlı yıllarda new age ezoterizm akımları bağlamında da görmek gerekir bunu. Yani bu tarz yeni bir akıma adapte olamayan daha ziyade tutucu insanlar Vatikan'a gidip kendilerini daha iyi hissedebiliyorlar. Batıda Aydınlanmadan sonra şöyle bir gelenek oluştu. Entelektüel bir birey illa ki İtalya'yı, Roma'yı, kısacası Avrupa'da görülmesi gereken kültürel yapıları görmek ister. Ben bir Filologum ve seyahat edebiyatını bu

dinamiğe dayandırırım. Günümüzdeki inanç turizmi bu geleneğin devamı. Las Vegas kumarhane merkezidir ama orda bile, Mısır piramitleri, sfenksler, Vatikan ve Venedik gibi dünyada ünlü olan bütün yapıların parodisi var. Kapitalizm orda bir güzel işlerken insanlar orada bir maneviyat arıyorlar. Ben de 80’li yılların sonunda 90’lı yılların başında turist rehberliği yaptım, şunu hatırlıyorum Almanya’nın kuzeyinden ve güneyinden gelen turistlerin ilgilendikleri şeyler çok farklıydı.

5. Din ezelden beri insanları seyahate yönlendirir. Şu lafı çok severim;dağ peygambere gelmezse peygamber dağa gidermiş. Dağ, yani üstün güçlü olanın yanına gidilir, onun eteği öpülür, ona teşrif edilir. Arkaik çağlarda mesela dağlar kutsalmış. Vadideki devasa taşın oraya nasıl geldiği açıklanamadığı için şöyle denmiştir, mutlaka bir tanrı bırakmıştır o taşı oraya. Oraya gidilir kurbanlar verilir ayinler yapılır. Rudolf Otto’ya göre tanrı kendisini ya ürkünç bir biçimde ifşa eder, cezalandırıcı bir baba olarak; ya da son derece ılık ve sıcaklık biçiminde, yani dişil ve koruyucu anne formunda ifade eder. İnsanoğlunun bence ilk yolculukları dini amaçlıydı. Yani insanlar yerleşik düzene geçmeden önce, devasa ağaçlar veya devasa vadiler, yani doğadaki şeyler kutsalken, yerleştikten sonra bunlara kolay ulaşamadıkları için Stone Henge ya da Göbekli Tepe gibi doğanın yansımasını inşa etmeye başladılar. İnsanoğlu yerleşik düzene geçtikten sonra yaptığı ilk gezileri tanrıyı arama amaçlı gezilerdi. İsteddiği kadar sekülerleşsin piramitler bizi hep dehşete düşürecektir. Efes mesela yine hep bizi dehşete düşürecektir. En büyük dinlerden bir tanesinin zarları M.S. 431’de yapılan Ekümenik Konsül’le orada atılmıştır. Dini seyahat insanoğlunun bir ütopya seyahatidir.

6. Tabi ki rahatsız eder. Doğal kutsal alanlar vardı en başta hatırlayınız, sonra ne oldu Stone Henge inşa edildi. Daha sonra da bu tarz yapıların üzerlerine-yerlerine Roma tapınakları inşa edildi. Bir bölgenin kutsiyeti o bölgenin dini ne olursa olsun o bölgedeki insanların kültürel belleğine kazınmıştır. Mesela 15 ağustosta Meryem Ana’nın miraca yükselmesi kutsanır. Efes ezelden beri kutsal bir yerdi. Yani bu miraç olayının burada olması tesadüf değildir. Burası Tanrıça Ephesia’nın kutsal mekânıdır. Bu alan aslında yeni dini de kendisine benzetiyor. Eski din yenisiyle kaynaşır, ondan bir şey alır ve ona bir şey katar. Örneğin Anadolu’nun batı ve güney kıyıları hep başka kültürlerle karşılaşmışlar. Kıyı kültürlerine bu tarz yeni din veya kültürler yabancı gelmiyor, çünkü alışkınlar farklı din ve kültürlere. Ancak iç

kesimlerde böyle bir durum olmadığı için kültür tutuculaşıyor. Emin olun ki 12. yüzyılda İzmir'deki Bizanslı da tutucu değildi. O dönemde Orta Anadolu'daki Bizanslılar da ah bunlar Pagan İzmir ah hani bugün Gavur İzmir dendiği gibi. Kültürel coğrafya çok önemlidir, kültürel coğrafyanın inanılmaz bir hafızası vardır. Din dilden daha dinamiktir. Girdiği coğrafyada o kültürden etkilenir. Mesela Konya'daki Müslümanın yaşayışıyla bir Pakistan'dakininki aynı değildir. Din bunu yapmak zorundadır yoksa o coğrafyada barınamaz.

7. Bu da çok güzel bir soru. İkisi de kötü bakışla ilgilidir. Göz göze gelmek. Bir gözün iyi ya da kötü niyetle bakması. Bir gözün çıkarıcı gözle bakması ya da bir gözün ölçüp biçmesi. Bunlar bütün kültürlerde var. Aslında bunlar şeytanın kötü gözünü, nazar boncuğu ya da Medusa asarak onu etkisiz hale getirmiş oluyorsunuz. Medusa'ya baktığında insan aslında hiç bilmediği ötekiyle karşılaşır ve taş kesiliyor. Yaşadığı dehşetten ötürü donakalıyor. Bu da tanrıyla ilgili. Tanrının öfkesi çok dehşetengizdir. Tanrının öfkesini yansıtmadan evvel önlem almak gerekir. Mesela Eski Ahitte sürreal bir sahne vardır. Yahvenin ruhu birdenbire Musa'ya gözünü diker ve birdenbire dehşetengiz bir rüzgâr şeklinde Musa'nın üstüne uçmaya başlar. Hemen Musa'nın eşi yetişir ve tanrının(Yahve) ruhu Musa'ya dokunmadan evvel onu sünnet eder ve tanrı orda durur. Yoksa tanrı onu parçalar. Bu figürler kültürler üstü motiflerdir. Biz bunlarla tanrının öfkesine karşı önlemimizi alıyoruz. Günümüzde artık komşunun fesat bakışına bile karşı kullanılan bir motif haline gelmiştir. Allah korusun diyoruz, neden Allah sadece korusun yoketmesin diye o yüzden ne yapıyoruz araba alınca kurban verip o dehşetin kanını arabaya sürüyoruz. Aslında bununla da şu mesaj verilmiş oluyor; o çocuk bir kez ölüp sonra dirildi.

8. Gayet tabi ki, ben buna yürekten inanıyorum. Yani şunu söylemek istiyorum, en dindar olmayan insan bile böyle ulvi bir yere gittiği zaman o insanın içinde samimi bir biçimde bir ferahlama ve kendini daha iyi hissetme olduğuna yürekten inanıyorum. Çünkü bu psikolojik bir süreçtir. Yani bir arınma sürecidir. Siz ister inanın ister inanmayın, tapının ya da tapınmayın, böyle bir yere gittiğiniz zaman belki de milyarlarca insanın enerjisiyle ayakta kalan ortak bir kutsal alana geldiğinizde sizi o enerji, bir şeye dahil olma enerjisi, sizi pamuğa sarar. Size şu duyguyu verir, yalnız değilsin, sen de bizden olduğun için seni de koruyacak. Hepimize yeter bu. Burada aslında çok önemli bir psikolojik bir refleks oluyor.

Normal hayatımızdan sıyrılıp değişik kıyafetler giyiyoruz. Bizi makineleştiren sıradan hayatın tamamen dışına çıkıyoruz. Alışkanlık kırılıyor, bu olumlu ve tazeleyici bir şey. Sizin beyninizin hiç devreye girmeyen özel bölgelerini devreye sokuyor. İster inanın ister inanmayın bu tarz mekanlara gidince illa ki tüyleriniz diken diken olur.

9. Tabi ki görüyorum. Allah'la vuslat yaşamak isteyen insan Mekke'ye neden gidiyorsa, eğer Göbeklitepe öyle bir yerdiyse oraya da insanlar bu amaçla gidiyorlardı diye düşünüyorum. Burada aslında dinin etik misyonu var. Burada din bize ne demek istiyor aslında biliyor musunuz? Ey insan, düşünebiliyorsun ve her şeye hükmedebiliyorsun ama senden büyük bir şey var. Bu çok büyük bir asilliktir aslında. M.Ö. 12 bin yıl önce insanlar nasıl gelişmişlerdir ki, kendilerini evrenin bütün ölçütü sanmıyorlar kıvamına gelmişler. Tabi ki bunlar birer varsayım ama belli başlı bazı işaretler var yani orada. Buradaki figürler aslında bize büyük devridaimi gösteriyor. Fallus ve vulvanın olduğu yerde hayat, bereket vardır ve aynı zamanda tabi ki ölüm de vardır. Günümüzde nasıl her nefis ölümü tadacaktır diyoruz, hayat var, hayat güzel ama her şey bu değil. Sen de aslında dünyada yaşayan her şey gibi bir öte dünyaya mahkûm olan bir varlıksın. Çünkü sen de ölümlüsün mesajıdır bu. Dine şükretmek lazım, çünkü on binlerce yıldır kanun yokken din insanların bir arada yaşamasını sağlamıştır. İyi insan olma kuralları vardır tüm dinlerde. Din savaşları yüzünden milyonlar yok oldu diyor bazıları, doğrudur. Ancak dinler sayesinde de milyarlar yok olmadı. Bunu da görmek lazım. Bugün, 21. yüzyılda da en övündüğümüz şeyler olan sanat, sinema ve edebiyat gibi bütün güzel şeyleri, dini dinamiklere ve manevi anlam bulma çabamıza borçluyuz. Tekrar ediyorum, biz bütün güzel şeyleri, 21. yüzyılda kendimize insan dediğimiz kazanımlarımızı, beynimizdeki bilişsel sistemimizdeki bizden daha üstün, bizden daha güçlü ve gerektiğinde bizi bir çırpıda yok edebilecek, varlığın sebebiyet verdiği geleneğe borçluyuz. Onu bir yandan resmetmek ya da resmetmemek; ismini söylemeden onu tasvir ederken dil gelişmiştir. Bakın Göbekli Tepe 12 bin yıllık, dil dediğimiz şey 60 bin yıllık. Yani Göbeklitepe'yle dil arasında 50 bin sene var. İnsan ise 1 milyon yaşında.

KATILIMCI 8: 30.05.2019 10.28

Bilgisayar Öğretmeni, Erkek, 34, Lisans

1. Bence inanç; sığınma, belirsizliği giderme ve toplulukları kontrol etme ihtiyacından doğmuştur. Yapısı toplumdan topluma değişse de kirli amaçlarca kullanılması engellenememiştir. İslamı ayrı tutarsak, çünkü hiç değiştirilmediği, ilk günkü gibi kaldığı kabul edilir, birikim olma ihtimali daha yüksek duruyor. Her ay bir modülü anlatılan dersin, sene sonunda bütün konuları da kapsayan bir özeti olabilecek bir seminere gittiğinizi düşünün, en önemli yerlerin altı artık çizilmiştir. Yani bu örneklemeyi Müslümanlığı daha iyi anlatmak için verdim. Eskiye göre daha bir azalma var inançta bence. Bugün dini kullanarak insanları kontrol etmek daha zor çünkü insanlar daha bilinçli. Bu arada önceden mucizelerin olduğundan bahsedilir fakat kamera icat edildiğinden beri hiç mucize olmuyor mu ben bunu merak ediyorum. Çünkü bugüne kadar hiçbir kamera kaydında mucize görülmedi.

2. Sümer dini çok tanrılı bir dindi, semavi dinlerdeki benzerlikleri elbette dikkat çekicidir. Örnek vermek gerekirse Büyük Tufan'dan bahsedebiliriz. Aslına bakarsanız iki zıt görüş var bununla ilgili. İlki, dindar kesim, İslamdan önce gelen kitapları zaten reddetmediğini dolayısıyla benzerlik olmasının bir sorun olmadığını iddia eden görüş, diğeri ise semavi dinlerin, Sümerlerdekinin kopyası olduğu ve el yazması olduğunu ileri süren görüş. Bence iki taraf da tam olarak kanıtlayamadığı için benim düşüncem bir varsayım olur, yani kesin olarak doğru kabul edilemez. Ama birbirinden etkilenmiştir bence.

3. İlla ki var, hac ibadeti, ağaca çaput bağlama, inanç elçilerinin kullandığı eşyalara el sürme, türbe ziyaretleri, günümüz örneklerindendir.

4. İnanç turizmindeki eskiye göre artışın sebebi ulaşımın kolaylaşması, sorgulayan kişi sayısının artması ve sadece kültür amaçlı merakın olmasıyla alakalı olabilir. Geçmişteki seyahatler de tetiklemiş olabilir tabi ki, ancak öte yandan merak ve keşif duygusunun yıldan yıla daha da artması bence en büyük neden olarak gösterilebilir.

5. Seyahatten kastımız içsel bir seyahatse, belki neler olup bittiğini anlamak için düşünmeye sevkeden sorular sormaya başladığımız içindir. Fizikselse bence yönlendirmiyor. Bence bu tamamen meraktan kaynaklanan bir şey. Ben mesela merak ettiğim için kiliseye gittim.

6. Kesinlikle etmiştir, ben her şeyin orijinali gibi kalması taraftarıyım. Beni bu durum açıkçası rahatsız ederdi. O yapıyı değiştirmek bence bir meziyet değil ve övünç kaynağı da olamamalı.

7. Medusa, gözlerine bakanı taşa çevirdiği söylenen mitolojik bi figürdür, nazar boncuğu da gözü simgeler. İkisi de gözle alakalıdır yani. Kişiyi ve kişinin iyi-kötü düşüncelerini ve enerjisini kapsar. Medusa'nın gözüne bakılınca insan taşa çevriliyorsa, kem gözlü kişi de baktığı şeyi taşa çevirmesin, yani nazar değdirmesin diye dikkatini çekmek ve enerjisini soğutmak için kullanılıyor diye düşünüyorum.

8. Daha farklı hissettikleri kesin. İstisnalar dışında da olumlu yöndedir diye düşünüyorum. Hiç umduğunu bulmamış kişiler de olabilir ama genele bence olumlu yönde etki etmiştir. Geçmişte şimdiki kadar rant kapısı değildi bu ibadet yerleri. Maneviyat daha baskındı.

9. Göbeklitepe ziyareti dini değil de daha çok turizm amaçlıdır diye düşünüyorum. Sonuçta 12 bin yıllık bir tarih ve bir çok algıyı yıkmıştır burası insanların gözünde. İslamda şöyle bir durum var; Habil, Kabil ve Adem'in soyağaçlarından ve yaşadığı dönem ve yıllardan yola çıkılarak 6-7 bin yıl öncesine kadar gitmek mümkündür. Ancak Göbeklitepe'de bu durum çok farklı. Burada tarihte varolan kişilerden ya da başka bir belirteçten yola çıkarak geriye doğru bir hesaplama yapmamız mümkün değil. Yani burayı başka bir şeyle bağdaştırmak çok zor diye düşünüyorum.

KATILIMCI 9: 30.05.2019 21:45

Almanca Öğretmeni, Kadın, 31, Lisans

1. İnsan yaratılış gereği tarihi boyunca bir şeye inanma ihtiyacı hissetmiştir. İslamiyet öncesi Türk tarihinde tanrı inancı varken, Talas savaşından sonra İslamiyetin yayılmasıyla birlikte dini inanç da eklenmiştir. Daha sonra yapılan savaşlar ve siyasetle birlikte dini inanç katlanarak artmıştır. Fakat okur yazarlık oranının bir nebze artmasıyla birlikte insanlar inandıkları şeyin neden-sonuç ilişkisini merak edip araştırmaya başladılar ve bu durum azınlık bir kısmın dini inançlarında değişmelere sebep oldu. Bununla birlikte son dönemlerdeki ekonomik, siyasi ve kültürel değişimlerden dolayı azınlık grubun biraz daha büyüdüğü kolaylıkla gözlenebilir. Tarihsel süreçte inanç sürekli değişime uğramıştır ve uğrayacaktır da.

2. Bu soruyu yorumlayacak yeterli bir birikime sahip değilim.

3. Bir benzerlik olduğunu düşünüyorum. Antik Yunanda tanrılar için yapılan tapınakların içindeki düzenlenen ritüellerden bir tanesi kurban töreni ki günümüzde de hala yapılan dini bir ritüeldir. Ya da Mezopotamya’da yine tapınaklarda büyü ve dualar vardı, bugün İslamiyette olduğu gibi.
4. İnanç turizmin gelişmesi bence tamamen ekonomik bir durum. İnsanların bütçelerine uygun paketler düzenleniyor ya da ülkedeki ekonominin son yıllarda düşüş göstermesiyle turistlerin daha rahat gelmesinin, artışla ilgili olduğunu düşünüyorum.
5. Maneviyatı bulmaya, manevi duyguları beslemeye kendini tatmin etmeye yönelik olduğunu düşünüyorum. Bir de vazifeyi yerine getirme olarak görülüyor tabi ki.
6. Bir caminin daha önce kilise olarak kullanılmış olmasının günümüz cemaati için rahatsızlık veren bir durum oluşturduğuna şimdiye kadar şahit olmadım. Aksine şunu gördüm, insanlar gurur bile duyuyorlar.
7. Bence Medusa ve nazar boncuğu arasında bir bağlantı vardır. İkisinin de kötülüklerden veya kötü enerjiden koruduğuna inanılır.
8. Tabi ki hac ziyaretinden sonra daha farklı hissediyorlar. Dini bir zorunluluk olan hac ziyaretini toplumsal bir vazife olarak görüyor ve vazifesini yerine getirdiği için kendini borçlu hissetmiyor. Bununla birlikte maneviyatını da güçlendiriyor.
9. Farklı dini inançlarda birbirine benzeyen çok fazla ritüeller var bu da bence birbirlerinden etkilendiklerini gösteriyor. Fakat Göbeklitepe’ye yapılan ilk hac ziyareti ve günümüzde yapılan hac ziyaretinin ne kadar benzerlik gösterdiği hakkında bir bilgi birikimine sahip değilim.

KATILIMCI 10: 31.05.2019 16.24

Öğretim Görevlisi-Turist Rehberi, Erkek, 45, Yüksek Lisans

1. İnsanoğlu başlangıcından beri yaratılış gayesini ve ölüm sonrasını merak etmiştir. Bu sebeple her toplum kendine bir inanç sistemi belirlemiş ve diğer toplumların inanç sistemlerinden de etkilenmiştir. Semavi ve semavi olmayan dinler olarak ayırdığımız inanç sistemlerine genel olarak baktığımızda hepsinde gelenekten ve diğer dinlerden etkileşim mevcuttur. İslamiyet açısından bakarsak, özü kaynağı değişmese de toplumlara göre maalesef dinin kendisinde olmayan ama din gibi yaşatılan birçok uygulama gözlemlenebilmektedir. Sorun, insanların dini şekil,

gelenek, atalarından aldıkları olarak mı, yoksa kaynağında verdiği mesajı anlayarak mı yaşaması açmazdır. Semavi dinlerin son halkası İslamiyet'e tarihsel bir birikimden ziyade toplumsal gelişimin geldiği son durum güncellemesi olarak bakmak daha mantıklı olur. Hz. Adem'den itibaren Hz. Muhammed'e kadar tüm peygamberlerin getirdiği Allah inancı ve yaratılış bilinci aynıydı. Temel esaslarda (zina, hırsızlık, cinayet) değişiklik olmamakla birlikte toplumsal bazı uygulamalarda farklılıklar, toplumun gelişimine göre gerçekleşmişti. Tabi bu arada İslam harici diğer semavi dinlerin kitaplarındaki ya da inanç sistemlerindeki insan etkili değişiklikler de yeni bir kitabın gönderilmesine sebep olmuştur.

2. Semavi dinlerin kökeni Sümer dinidir cümlesi bakış açısına göre değişebilir. Semavi dinlerin uydurma olduklarını düşünürseniz, Sümer'den ve birbirlerinden etkilendiklerine dair örnekler görebilirsiniz. Ama kaynağının yaratıcıdan geldiği, aynı coğrafyalarda indirildiği hatta her topluma uyarıcılar gönderildiği ki buna Sümer'in de dahil olduğu düşünülürse, benzerlik görmek gayet mümkündür. Hristiyanlık Yahudiliğin devamı bir din olduğunu bilmekle birlikte Yahudiler kendilerini Hristiyanlarla bir görmüyorlar. İslam ikisinden de Allah inancıyla farklı ve Allah tarafından gönderilen değiştirilmemiş bir kitapla sabit olduğundan, eski ahit peygamberleri, geçmiş dönem kavimleri ve İsa peygamberle ilgili birçok bilgi vermektedir. Zaten kendi içlerinde benzerlikler var ve çok doğal. Sümer dini benzetmelerinde özellikle İlmiye Çığ'ın aktardıkları, örnekledikleri konular onun maalesef kendi algılarını oluşturuyor. Nuh tufanının birçok kültürde geçmesi var olan bir gerçeğin paylaşılması olarak görmek yerine, bu Sümer'den alınmıştır diyebiliyor. Ya da özellikle İslam dini için söylüyorum, gerçekte örften gelen ya da diğer dinlerden alınan uygulamaların bir ucunu Sümer'e dayayarak oradan alındığını söylemesi çok bilimsel değil gibi geliyor bana. Çok örneklendirilebilir bu konu fakat çok zaman alacağını düşünerek kısa kesiyorum. Son olarak Semavi dinlere bakarsak özellikle Kurandaki örneklemelerde hep bir bozulma, yozlaşma, görülmüştür. Sonrasında yeni bir peygamberle ya da bazen de bir kitapla yeni bir düzen kurulmaya çalışılmıştır. Şu an bildiğimiz üzere ilk toplum düzeni, ilk şehirler Sümerliler tarafından kuruldu. Bu durumda muhakkak ki onlara da uyarıcı ve peygamberler gönderilmişti. Yine onlar da örneklendiği gibi bu inançları bozdu yozlaştırdı fakat bir kısmı da diğer bölge toplumlarını etkiledi. O yüzden benzerliklerin olması mümkün,

ama gelenek haline gelmiş, bidat diye tanımlanan bir şeyi din olarak algılar ve din bunu buradan almış dersiniz bu konularda sağlam basmadan ciddi araştırma yapmadan ilerlersiniz.

3. Burada da akla gelen, temizlenmek, sunu, kurban vs. Ben yine İslami terminoloji ile bakacağım. Temizlik günümüz modern toplumlarında olmazsa olmazlardan. O dönemlerde insanlar saygı duydukları mekanlara da aynı kaygı ile temiz olarak geliyorlardı. Bu konuda İslam dini de hem toplu mekanlarda hem bireysel olarak temizliği emretmektedir. Dünya üzerindeki dinler incelendiğinde İslamiyet kadar temizliğe vurgu yapan bir din göremezsiniz. Gelelim kurbana, her toplumda bu ritüeli görüyoruz. İslam şöyle bir noktada ayırıyor. Bu olay farz değil, yani zorunlu değil. Hatta ayet bu kurbanların kanları etleri bize ulaşmaz diyor. Buradaki asıl amaç toplumsal bir dayanışma. Başka bir benzer örnek türbe, makam ziyaretleri. İslamiyet'te yine olmamakla birlikte geçmiş çağlardaki putperest etkileşimler günümüzde de bilinçsizce yapılmakta. Türbelere gidip ziyaretler yapıp hatta Alevi kültüründe kurbanlar kesilerek dualar edilmektedir. İşte bu uygulamaları pagan kültüründen alınıp hala günümüzde de yaşatıldığına şahit olmaktayız. Eyüp sultan Türbesi, Hacı Bektaş-ı Veli Türbesi, Celalettin Rumi Türbesi, Telli Baba, Yuşa Hz.vb. Buralardaki ritüellerle pagan tapınakları arasında pek fark göremezsiniz.

4. Günümüzde inanç turizminin artmasındaki en önemli sebep ulaşım şartlarının kolaylaşması ve ekonomik anlamda satın alınabilir düzeye getirilebilmesi diyebiliriz. Bunun yanında seyahat acentelerinin insanlar yerine bu organizasyonları planlaması önemli bir etken. Geçmiş seyahatler derken gidip gelenlerin anlatımları ya da önemli bir dini vecibe olan hac düşünülüyorsa muhakkak ki etkisi olmuştur. İnsanların hayatlarında ilahi kaygılar yaşamaya başlaması, var olma sebebi, ölüm sonrası düşünceleri bu tür seyahatlere de itmektedir. Tabi dinlerini yaşarken bu ziyaret huzuru, manevi tatminler de oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

5. Din gerçekte özünde hac görevi sebebiyle seyahate yönlendirir. Fakat günümüzde İslamiyet'te de diğer dinlerde de sonradan inanca dahil edilmiş birtakım kişiler mekanlar sebebiyle yelpaze genişlemiştir. Yine İslami açıdan bakarsak kimse bu türbelere gitmek zorunda değildir. Ölülerden de hiçbir şey beklenmez ve istenmez. Dua yalnız Allah'a yapılır ve araya Hristiyanlar gibi aziz azizeler gibi aracı alınmaz.

Bu sorularda mimari ve sanat tarihi açısından dini mekanların ziyaret edilmesini konu almıyorum.

6. Yapıldığı çağlarda etmemiş, mekanların kutsallığı ya da mekânın bulunduğu yerin kutsallığı önemsenmiş. Tapınak-kilise-cami örneklerini bile Anadolu'da bulabiliriz. Kilise-Cami örnekleri de çok fazla mevcuttur. Günümüzde cemaat bu konu ile ilgili bir rahatsızlık duymamaktadır. Bana kalırsa duymalı, 'Kılıç Hakkı' denen durum ilk olarak ne zaman ortaya çıkmış, peygamberimiz döneminde var mıymış araştırma yapmak lazım. Anadolu içerisinde birçok böyle örnek görüyoruz. Şayet cemaati yoksa bir kilisenin camiye çevrilmesi mantıklıdır. Yapılar içinde insan varsa ayakta kalabiliyor. Fakat cemaati varken o dönemlerde bir şekilde güç kullanarak yapıyı camiye çevirmek ki tam tersi için de mümkün, o dinin mensuplarına haksızlıktır. İslami terminolojisine göre haram para ile, ya da karşı tarafın helallığı olmadan onların kendi ceplerinden inşa ettikleri yapılara el koyarak ibadet yapmak ne kadar sağlıklıdır. Bu benim şahsi düşüncem, yüzyıllar boyunca bu durumu düşünüp bir şey yazan olmuş mudur bilmiyorum.

7. Medusa; Mısırda Horus'un gözü, Antik Yunan'da Medusa, Anadolu'da nazar boncuğu olarak karşımıza çıkıyor. Kökeni ve işlevi aynıdır. Mitolojide Kharon kayıkçısı, Anadolu'da biri ölünce 'imamın kayığına bindi' olur. Anadolu'da göllerin oluşumu ile ilgili bir hikâye vardır daha önce aslında gölün olduğu yer şehir ya da köydür, kasabadır. Bir dilenci gelir kimse yardım etmez bir kişi dışında, sabah dilenci o kişiyi alır arkasına bakmamasını tembihleyerek yürürler tepelere, yardım eden kişi döndüğünde arkasına yerleşim göl olmuştur. İslami kültürde birçok yerde hala anlatılan bu hikaye, mitolojide Zeus ve Hermes'le yaşanır. Yani en önce mitoloji, aradan geçen binlerce yılda diğer kültürlerde anlatılmaktadır.

8. Genel bir inanış vardır bu konu ile ilgili manevi arınma günahlardan temizlenme üzerine. Ciddi ilahiyatçılardan incelemek lazım. Diğer dinlerde rastlamadım ama İslamiyet'te durumun müsaitse ömürde bir kere hacca gitmek şartlardandır.

9. Göbeklitepe bir dini merkez miydi bilemiyoruz, hac yeri demek çok daha iddialı olur. Dini bir ritüel merkezi ise benim inancıma göre ilk insan diyebileceğimiz homo sapiens türü ortaya çıktığından beri yani Adem, muhakkak ki bir uyarıcı bir peygamber, bir inanç sistemi yaratıcı tarafından insanlara ulaştırılmıştı. Göbeklitepe

gibi iki yüz km'lik bir alanda benzer 15 tane daha yer var. O yüzden şu an Göbeklitepe'yi dinsel bir merkez almak doğru olmayacaktır.

KATILIMCI 11: 01.06.2019 21.32

Öğretim Üyesi, Kadın, 53, Doçent

1. Günümüzde, özellikle bizim bölgemizde(Ege bölgesi) en fazla istismara uğrayan olaylardan bir tanesidir. En saf ve masum olan duygular herhalde en fazla bu dönemde hırpalanmışlardır. Bilgi arttıkça inanç uygulama şekilleri farklılık göstermektedir. Tarih içinde değişim göstermesine rağmen temelde aynı duygu çıkışıdır. İnanç sistemi insanlık var olduğu zamandan itibaren ihtiyaç duyduğu sisteme bağlılık göstergesidir. Kendi dışında olanolağanüstü güçlere tapınma, yorumlama ve konumlandırma duygusundan ortaya çıkandır.

2. Katılıyorum.

3. Kendinin sahip olmadığını tapınak, kilise ve camiye bağış yoluyla daha yüce bir mekâna dönüştürme isteği hep vardı, olmaya da devam edecektir. Fani dünyanın nimetlerinden arınma mekânı olarak görülen bu yerler daha ulvi bir mertebeye ulaşma aracı olarak da görülmektedir ve elbette bir benzerlik vardır.

4. Farklı arayış ve kültürel gezilerin artması inanç turizmini de tetiklemiş olabilir.

5. Maddiyatın yanında, ki bunda o bölgenin gelirinin artmasıda önemli bir yer almaktadır, maneviyatın tazelenmesi ve unutulmaması olarak düşünebiliriz.

6. Etmez, semavi dinler birbirlerinin temeli üzerine inşa edilmiştir. Bu açıdan rahatsız etmez.

7. Göz hep önemli olmuştur, görmek bir nevi görünenin ardında olanları görmek ile de bağlantılıdır. Medusa ile nazar boncuğu arasında bir bağlantı görmüyorum.

8. Hissetmeleri gerekir, fakat belirli zaman sonra yine aynı duygulara döndüklerini gözlemlemekteyim. Yani ilk başta değişim daha sonra yine eskiye dönüş. Seyahat değiştirir hele dini amaçla yapılmış olması değişimin başlangıcı olarak düşünülmüş olabilir. Ama Haçlı seferlerin, dini amaçlı görünmüş olmasına rağmen, feodallerin Katolik Kilisesi karşısında güç kazanmasıyla onları politik anlamda zayıflatılması için başlatıldığını bilmekteyim, yani politik yönü de mutlaka vardır. Hala da öyle olduğunu düşünüyorum.

9. Evet, mekânın kutsal sayılması insanların oraya attettikleri önem ile şekillenir. Başlangıç olarak görülen Göbeklitepe dini olmasa da kültürel olarak ilgi çekmeye devam edecektir. Gitmek istiyorum.

KATILIMCI 12: 02.06.2019 23.29

Öğretim Görevlisi-Turist Rehberi, Kadın, 29, Yüksek Lisans

1. İnanç, insanların kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlayan manevi bir değerdir. İnanç tarihsel bir birikimdir. Tapınaktan camiye kadar tüm ibadet yapıları benzerlik göstermektedir ve hatta bu tarihsel süreci mağaralardan itibaren de başlatmak mümkündür.

2. Öncelikle Sümer eski bir medeniyettir. Dünyanın bilinen en eski medeniyeti olarak kabul edilmektedir. Çok tanrılı bir dine sahiplerdir. Zamanla tek tanrılı bir dine dönüşmüştür. Bu medeniyet ve din kendisinden sonra gelen medeniyetleri de dinleri tabi ki de etkilemiştir.

3. Büyük bir benzerlik söz konusudur. Tapınaklara adaklar adanmakta tanrı ve tanrıçalara hediyeler sunulmaktaydı. Günümüzde de hala adaklar adanmaktadır.

4. İnanç turizmi ilk çağda da seyahat sebeplerinden biriydi. Ekonomi, spor, sağlık ve din seyahat konusunda etkili olmuştur. Bu nedenle ilk çağdan günümüze kadar din her zaman insanları seyahat etmeye yönlendirmiştir.

5. Kutsal yerler, tapınaklar, kiliseler, camiler, sinagoglar vb. yerleri ziyaret etme isteği insanları her zaman bulundukları yerden başka bir yere gitmeye yönlendirmiştir.

6. Ettiğini düşünmüyorum. Eğitim seviyesi düşük olduğu için tarihi bir yapının geçmiş hakkında bilgi sahibi değiller.

7. Kesinlikle var. Medusa birçok tapınağın önüne tapınağın korunması için konuluyordu. Nazar boncuğu da aynı mantıkla kullanılmaktadır. Yine muska, yarı değerli yada değerli taşlar benzer amaçla kullanılmaktadır. Tüm bunlara fetişizm denilmektedir. Yani herhangi bir eşyanın objenin koruyacağına inanma, düşüncesi fetişizm olarak adlandırılmaktadır.

8. Net bir şey söylemek zor. Ama farklı hissettikleri kanaatindeyim. Hac ziyareti yapan kişilere sorulduğunda daha net bir cevap alınabilir.

9. Hac ziyaretleri arasında benzerlik söz konusu. Tüm hac ziyaretleri aynı sebeple yapılmaktadır.

KATILIMCI 13: 03.06.2019 00.12

Öğretim Üyesi, Erkek, 32, Doktora

1. İnanç, sadece günümüz toplumunda değil, insanlık tarihinin her bir döneminde toplumsal ve siyasal hayatın önemli bir parçasını oluşturmuştur. İnsanlar her daim kendilerinden üstün bir varlığın olduğuna inanma, ona sığınma ve ondan medet umma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu ihtiyacın, insanoğlunun yapabilme kapasitesiyle ters orantılı olduğu görülmektedir. İnsanoğlunun yapabilme kapasitesi, teknolojinin gelişimi, bilgi ve sosyo-kültürel seviyesi arttıkça, başka bir odaktan medet umma ihtiyacı da azalmış; bu da günümüz toplumunda inancı bir gelenek, bir alışkanlık derecesine getirmiştir. Nitekim sorunun soruluş şekli de inancın ‘tarihsel birikim’ olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusundadır. Bu sorunun cevabı, inanılan şeyin temellerinin ne kadar sağlam olduğuyla ilgilidir. İnanılan şey, sağlam bir teorik ve felsefi bir temele oturmuyorsa, tarihsel birikim, gelenek, alışkanlık olarak nitelendirilebilecek ve netice itibarıyla yok olmaya mahkûm olacaktır. Bunun dışında kalan, inananların sorularına her çağda cevap verebilen inançlar ise, dönemselsel olarak gerileme yaşasalar da her daim etkinliğini koruyacaklardır. Günümüz toplumunda inançlara yönelik yoğun bir saldırı olduğu konusunda kuşku bulunmamakta; bu da inançlara olan ilgi ve bağlılığın gerilemesine yol açmaktadır. Kapitalist düzen, inançların büyük çoğunluğunun yücelttiği ve özümlediği değerlerle bağdaşmamaktadır. Bu nedenle başta ana akım ve sosyal medya olmak üzere, birçok araçla bu değerler ve inançlara karşı savaş açılmış durumdadır. Bu sayede günümüzde inananlar, gerici, yobaz, eski kafa, çağ dışı gibi çeşitli sıfatlarla yaftalanmakta, alay edilmekte ve değersizleştirilmekte; hatta inançlar tarihsel birikim olarak görülmeye başlanmaktadır. Bu durumun değişmesi için çok fazla şeye gerek yoktur. Sadece insanoğlunun baş edemeyeceği bir musibet yeterlidir.

2. Bu konu hakkında bilgim yok.

3. İnsanlık tarihini birbirinden kopuk olarak ele almak nasıl mümkün değilse, geçmiş dönemde yapılan ritüeller ile günümüzdeki ritüellerin birbirinden bağımsız düşünmek de mümkün değildir. Netice itibarıyla bu ritüellerin (bildiğim kadarıyla)

tamamı yazılı metinlerden yola çıkılarak gerçekleştirilmiyor. Bir diğer ifadeyle, bu uygulamalar bir norm değil. Dolayısıyla birbirine benzerlik taşıyan ritüellerin, birbirini etkilemesi, birbirinden örnek alınarak gerçekleştirilmesi mümkündür.

4. Günümüzdeki inanç turizmindeki artışın sebebi, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ile teknoloji ve ulaşım araçlarının yaygın şekilde kullanılmasıyla ilgilidir. Bugünün verileri ile elli yıl öncesinin verilerini karşılaştırmak sağlıklı sonuç vermeyecektir. Bugünün verileri ile elli yıl sonrasının verilerini karşılaştırmak gerçek sonucu verecektir veya inanç turizmi yapan kişilerin yaş ortalamasına bakılması; otuz yaş altında inanç turizmi yapanların genele oranı gibi istatistikler daha faydalı olacaktır. Bugün itibarıyla orta yaş ve üstü insanlar, nispeten daha geleneksel bir yaşam tarzıyla büyüdükleri ve büyüdükleri bu tarzı görmek istedikleri için inanç turizmine olan ilgi artmış görünmektedir. Yeni jenerasyonun, adına ne dersiniz x y z kuşağı, bu turizme olan katkısını ve ilgisini ilerleyen yıllarda hep beraber müşahade edeceğiz. Umarım ben yanılıyorum.

5. İnsanlar, inandıkları, hayatını şekillendiren kurallar manzumesinin eksik bir parçasını tamamlamak; beş duyu organıyla hissetmedikleri inançlarını, somutlaştırmak, onu tabiri caizse ete kemiğe büründürmek istemektedirler. Böylece inandıkları şeyi, gözle görebilecek; gördüklerinden bir sonuç çıkarabileceklerdir. Bunun dışında sadece ilgisi olduğu için bu seyahatleri yapanları da unutmamak gerekir.

6. Burada iki şekilde düşünen cemaat çıkabilir. İlki, o mabedin ruhani havasını hissedemeyen cemaat. İkincisi ise, bunu bir zafer olarak gören ve bu kısmıyla ilgilenmeyen cemaat. İstanbul'da yaşan birisi olarak, ibadet etmek için, ki ibadete açılrsa dahi, Ayasofya'yı değil Sultanahmet Camii'ni tercih ederim. Zira gerek mimarisi gerekse yapılış amacı, manevi tatmini sağlamak açısından daha uygun.

7. Benzerliği görmemek için kör olmak lazım. Nazar boncuğunun Medusa'nın gözünden hareketle türetilmiş olabileceği düşünülebilir. Onun nazardan koruduğu konusundaki inanç ile Medusa'nın kötü gözle bakana kör ettiği konusundaki inanç arasındaki benzerlik de yadsınamaz. Bu nedenle ikisi arasında kuvvetli bir bağ olduğunu düşünmekteyim.

8. Böyle bir ibadet yapmadığım için kişisel tecrübemi aktaramayacağım. Hac, inanç içerisinde bir dönüm noktası değildir. İnancın gereği yerine getirilmesi gerekenlerden

sadece bir tanesidir. Hacca yüklenen anlam ile gerçek anlamı örtüşmemekte; insanların yarattığı bu anlamın altı çoğu zaman dolmamaktadır. İnsanlar hacca gidişi bir kurtuluş olarak görmektedir. Diğer ibadetlerden farklı olarak, kendi yaşadığınız yerden farklı bir yere gitmek zorunda olunuz, bu ibadetin daha kıymetli ve ulviymiş gibi algılanmasına yol açmaktadır. Bu soruyu, Mekke’de yaşayan bir Müslüman’a veya Selçuk’ta yaşayan bir Hristiyan’a sorduğunuzda daha sağlıklı bir cevap almak mümkün olacaktır. Ama yarattığı içi boş algı, kendilerini daha farklı hissettiği yönündedir.

9. Benzerlikten ziyade, bir ayniyet görüyorum. Bir mabedi ziyaretin altında inanç varsa ve orayı ziyaretin altındaki tek motivasyon kaynağı buysa, bunun günümüz ibadetleri ile geçmiş dönem tapınak ziyaretleri olması arasında bir fark bulunmadığı kanaatindeyim. Aradaki tek fark, inanılan şeyin farklı olmasıdır.

KATILIMCI 14: 03.06.2019 14.15

Yazar-Emekli Öğretmen, Erkek, 57, Lisans

1. Çağdaş aidiyet duyguları oluşturma sorunu yaşayan bireyler ve toplumlar dine daha sıkı sarılırken, kendini örgütlü toplumun özgün bir bireyi olarak tanımlayan insanlar için vicdan kavramı, dinsel kurumların tümünü karşılayacak ölçüde öne çıkmıştır.
2. Birçok araştırma, salt tek tanrılı dinlerin değil, hemen hemen tüm dinlerin ortak bir kaynaktan beslendiğini göstermektedir.
3. Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, bireyler ve toplumlar arasındaki etkileşimi arttırdığı için, dinsel ritüellerde biçimsel anlamda değişiklikler olsa da öz korunmaktadır.
4. Eski olanla bağın zayıflaması ile yeniye inşa sürecinin karmaşası arasında araf’ta kalan insanın geçmişle bağının sürmesi anlaşılabilir bir durumdur.
5. Yaşam bu dünya ile öbür dünya arasında sınav amaçlı bir yolculuksa, dinsel seyahatler de insanın kendi özüne yaptığı yolculuğun bir yansımasıdır.
6. Siyasal amaçlarla istismar edilmesi durumunda çok ciddi sorunlara yol açabilecek olan bu durum, saf inanç açısından herhangi bir sorun oluşturmaz. Çünkü sonuçta tüm dinsel mekanlar tanrının evidir.

7. Kesinlikle ilişkisi vardır. Tüm inançlarda, gözün gücüne vurgu yapılmış ve kem gözlere önlemler önerilmiştir.
8. Daha farklı hissetmeleri son derece doğal olmakla birlikte, günümüzde bu etkinin daha kısa süreli olduğunu düşünmek için birçok veriye sahibiz.
9. Göbeklitepe ziyaretleri inanç turizminden çok kültürel amaçlıdır. Çünkü günümüzde bu tapınakta ibadet edecek bir mümin grubu yoktur. O yüzden farklı olduğunu düşünüyorum.

KATILIMCI 15: 03.06.2019 18.15

Avukat, Kadın, 25, Lisans

1. İnsanlıkla beraber var olan inanç ve inanma, insanların aslında çoğunlukla kendi seçimlerine kalmadan, doğdukları ortama, ailevi yapılarına veya başlarına gelen önemli olaylara göre şekillenmekte olup, hayatı anlamlandırmaya çalışan bireylerin, uğruna hayatlarını şekillendirdiği, nesilden nesile aktardığı değerdir.
2. Meseleye dini kaynakların ışığında bakmak istemeyenlerin, ilahi dinlere mesafeli yaklaşanların, ilahi dinlerin insan icadı olduğuna inanmak isteyenlerin gözü kapalı inandığı şeydir.
3. Antik dönemde çeşitli dini ritüellerin, sonrasındaki dinlerle benzerlik göstermesi gayet doğal bir durum. Toplumun geçmiş adetleri İslama geçtiği gibi diğer topraklarda yaşanan dinlerde de toplumun geçmiş adetleri yaşayan dine etki etmiştir.
4. İnanç turizmindeki artışın sebeplerinden bir tanesi, bireylerin kendi dinleri için kutsal olan alanları gezip görme istekleriyle birlikte, merak nedeniyle, farklı dinlerin kutsal saydıkları yeri gezip görmek istemeleri olabilir. Temel neden bir ibadet biçimi olmasıdır. Dini seyahatler kaynağını çoğunlukla kutsal saydıkları kitaplardan alır.
5. Geçmiş milletleri tanıma, bilgi ve kültür alışverişi yapma, kutsal saydıkları dinlerini yayma amaçlanmış bu maksatlarla seyahate önem verilmiş olabilir.
6. Uzun yıllar kilise olan Ayasofya, hukuki prosedür gereği camiye dönüştürülmüşse de daha sonra ibadete kapatılması halk vicdanında ciddi bir yara hasıl etmiştir. Öncesinde kilise olarak var olan daha sonra cami hüviyetine dönüştürülen yerlerin günümüzde örnekleri vardır. Günümüz toplumunda ise nedense doğruluğu tartışılır vaziyettedir. Ayasofya için bu durum farklı. Çünkü burası savaş hukuku gereği, yani kılıç hakkı gereği, Türkler tarafından fethedildikten sonra camiye çevriliyor. Bence

bu durum Hristiyanları rahatsız etmez. Ancak böyle bir yerin ibadete kapatılıp müzeye çevrilmesi hem Hristiyanları hem de Müslümanları rahatsız eder.

7. Aralarında kesinlikle bir bağlantı olduğunu düşünüyorum. Medusa figürünü koruyucu bir figür olan, bugünün nazar boncuğu olarak düşünebiliriz. Bana göre aslında ikisi de batıl şeyler.

8. Bireyler kutsal kabul ettikleri mekanlarda kendilerini daha emniyette hissederler. Günümüzde de kutsala yakın olma arzusu birçok insanda mevcuttur. Bu şekilde yaratıcısına daha yakın olduğunu, onunla olan iletişiminin kuvvetlendiğini, bu sebeple maneviyatının en yüksek dereceye çıktığını hisseder. Hac ibadetini yerine getiren bir birey, normal hayatlarına devam edemez, kendilerini yaratıcıya daha fazla sorumlu hisseder bence. Yaşayış tarzında da değişiklik olur, bunu bildikleri için de belli bir olgunluğa eriştikten sonra yapıyorlar hac ibadetini. Çünkü bunu hayatlarında yeni bir başlangıç olarak görünüyorlar. Kendilerini günahlarından arınmış, tertemiz bir şekilde görüyorlar. Geçmişte de bu amaçla yapıldığını düşünüyorum.

9. Benzerlik gösterse de eski dinlerle ortak yönlerin olması aslında ortak bir ilahi dine sahip olunduğunun göstergesidir ve diğer dinler ilahi dinin değiştirilmesinden kaynaklanır. Aslında tek bir din ve tek bir yaratıcı vardır. Şu an bizim inandığımız din doğru olandır diğer dinler bizim dinimizin yozlaştırılmış ve değiştirilmiş halidir. Kesinlikle benzerlik vardır. Geçmişte yapılan gökyüzünün kutsanması ya da yeraltının cehennem olarak atfedilmesi o dönemlerden günümüze gelen gelenek inanış ve ritüellerin birer yansımasıdır.

KATILIMCI 16: 04.06.2019 10.26

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kadın, 23, Lisans

1. Yaşadığımız ülke toprakları bugüne kadar onlarca medeniyeti barındırmıştır. Bu nedenle birçok etnik kökene ve dini inanışa ev sahipliği yapmıştır. Günümüzde de ülkenin büyük bir kısmı İslam dinine bağlı olsa da diğer dine mensup insanların sayıları küçümsenemeyecek kadar fazladır. Bu karmaşık inançların avantajlarından biri de ülkede benzersiz bir kültür yaratması ve bu dinlerin mensuplarının birbirlerinin kültürünü tanımasıdır. Ama maalesef şuan ülkemizde din konusu her olgunun içerisinde. İnsanları birbirine düşürmek için bile bazen dini konular işin içine girmekte. Oysa bundan çok kısa zaman önce yine aynı insanlar farklı inanışlara

sahip olmasına rağmen birlikte yaşamayı ve bugünlere kadar bu geleneği sürdürmeyi başarmıştır.

2. Bu konu hakkında maalesef bir bilgim yok.

3. Kesinlikle bağlantı olduğunu düşünüyorum. Çünkü tüm dinlerinin aslında birbirini taklit ettiğini yani birbirinden ilham aldığını savunabilirim. Tarih boyunca farklı dinlerden efsaneler dinlenir bu efsanelerin hikayeleri hemen hemen aynıdır.

4. Günümüzde inanç turizminin gelişmesinde aslında insanların yeni arayışları etkili olmuş olabilir. Ya da turizmin günümüzde daha ulaşılabilir olması, yani her kesimden insanın turizm faaliyetlerine katılabilmesi, alternatif turizm çeşitlerini doğurmuştur. Bu sayede belli kesimlerin ihtiyacı da inanç turizmine yönelik olmuş ve inandıkları dinin hac ibadetini gerçekleştirmek ya da kutsal yapıları ziyaret etmek isteği doğmuştur.

5. Öncelikle zaten İslam dininin şartlarından bir tanesi hac ibadeti gerçekleştirmektir. Bu şart da seyahat etmeyi gerektirir. Dünyanın dört bir yanından Müslüman insanlar Mekke'ye ziyarette bulunur. Bu ziyaretler sırasında turizmin her alanı devreye girer. Bu tarz kutsal yerleri görmek isteyen insanlar da bu turizm faaliyetlerine katılır.

6. Bana göre bu harika bir olaydır. Topraklarımızda ne kadar çeşitli medeniyetlerin yaşadığının göstergesidir. Ama ülkenin muhafazakâr insanlarını belki rahatsız edebilir. Ya da birçoğuna bu olay gurur verebilir. Daha önce kilise ya da sinagog görevi gören bir yerin şimdi camii yapısına çevrilmesi o kişinin zihninde bir fetihin olduğunu ve bunun sonucunda zafer kazanıp bu yapının camiye dönüştürüldüğünü düşünebilir.

7. Medusa ve nazar boncuğu ilişkisini daha önce hiç detaylı düşünmemiştim. Nazar boncuğunu daha çok özellikle Mısır mitolojisinde rastladığım göz sembolüyle ilişkilendirebilirim. Nazar boncuğunun görünüşü her zaman bende göz şeklini çağrıştırmıştır.

8. Bence kesinlikle daha farklı hissetmeye başlarlar. O ibadet yerinin atmosferi, kendisi gibi diğer insanların da ibadet etmesi kişiyi büyük ölçüde etkiler. Aslında bazı kaynaklara göre de hac ibadeti, inanç turizmi sayıldığı kadar macera turizmi de sayılabilir. Bunun sebebi gittiğimizde hem bedensel hem de ruhsal olarak kendimizi riske attığımız içindir. Yani yapılan hac ibadeti kişiyi ruhsal olarak etkilediği için döndüğünde farklı hissetmesi normaldir.

9. Diğer sorularda da belirttiğim gibi bence günümüze kadar gelen tüm inanışlar kabaca bir tabirle birbirinin daha gelişmiş kopyalarıdır. İlk tapınım yerlerinden biri olarak bilinen Göbeklitepe'nin bir inanç merkezi olduğu yani insanların burada sadece ibadet ettiğini kanıtlar nitelikte bulgular vardır. O dönemde çevre yerlerden Göbeklitepe'yi ziyaret eden bir nevi hac ibadeti yapmış olurlar.

KATILIMCI 17: 04.06.2019 19.24

Öğretim Üyesi, Erkek, 46, Doktora

1. İnanç her zaman var olan bir şeydi; en azından insanlık tarihi kadar eski olduğunu görüyoruz. Her dönemin kendi tartışmaları ve kendi kavramları var, zamanımızda dinle ilgili anlayışlar ve tartışmalar da bu zamanın özelliklerine göre şekilleniyor. Dinle ilgili yorumlarınız görüşleriniz nerede durduğunuza, nereden baktığınıza göre değişir elbette. Bir bilim insanı olarak dine bakışınız farklıdır. Sıradan insanlar olarak dine bakışınız farklıdır, Bir sektör içerisinde dine bakışımız da farklı olacaktır. Fakat özetle şunu demek istiyorum ki nasıl insanoğlunun tarihsel, kültürel, ekonomik, sanatsal bir mirası var, bir geçmişi var ise din de bu tecrübenin bir parçasıdır. Kişisel olarak bir şeylere inanırsınız inanmazsınız o ayrı bir şey; fakat tarihi, toplumu, mimariyi, insanı yani hayatın pek çok farklı alanını anlamak istiyorsanız dini göz önüne almak durumundasınız.

2. Hani her tür hastalığa psikolojiktir diye bir neden bulma eğilimindeyizdir ya, her inancın kaynağı Sümerler gibi de bir yanlış bir algı oluştu bir süredir. Sümerler Orta Doğu'da belli bir dönemde varlık göstermiş bir medeniyettir. Ondan çok daha öncesi var, onunla bağlantılı olmayan coğrafyalar var onunla bağlantılı olan kültürler inançlar var. Dinler arasında elbette hem yatay bir etkileşim hem de tarihsel bir süreklilikten bahsedilebilir. Ancak bu daha çok bilimsel bir tespittir. Sıradan bir inanır kendi dinini eşsiz benzersiz görmeye devam eder. İlk soruya cevabımda da belirttiğim gibi, nereden baktığınız önemlidir.

3. Dinler bildiğimiz en eski dönemlerden günümüze kadar benzer birtakım duygular, bu duyguları ifade eden ifşa eden bazı ritüellerle var olageldi. Fakat hem bazı dinlerin geleneği içerisinde hem de dinler değiştikçe birtakım ritüellerin de değiştiğini söylemek mümkün. Antik Roma için de Yahudilik için de örneğin tapınak bambaşka bir işleve sahipti ama günümüz ibadethaneleri daha farklı işlevlere sahip.

Hem tapınağın yerleşik hayat açısından konumu hem de bu tapınakta icra edilen ritüeller bakımından tabi ki birçok farklılıklar var. Süleyman mabedi ile şimdi herhangi bir yerdeki sinagogu karşılaştıramazsınız. Fakat eski ve merkezi tapınaklar günümüz insanı için hala cazibe merkezi olmaya devam ediyor. Yani insanları cezbetmesi açısından bir farklılık olmadığı söylenebilir.

4. İnanç turizminin arttığını değil fakat daha profesyonel daha bilinçli bir turizm faaliyeti haline dönüştüğünü söylemek mümkün. Hiç artmadı tabii ki denemez ama ulaşım vasıtalarının yani mobilizasyonun kolaylaşmasının dışında bir sebepten bahsedecek olursak bu sebep hep vardı. Ama şu anda inanç turizmi kapsamındaki faaliyetler daha profesyonelce ve daha bilinçli bir şekilde yapılmakta. Zincirleme bir etki olduğunu söyleyebiliriz. Geçmişteki ziyaretlerle günümüzdeki inanç turizmi faaliyetleri arasındaki bağlantı açısından. Şunu demek istiyorum; örneğin sadece Holy Land bir inanç turizmi bölgesi değil aynı zamanda sonraki birtakım havarilerin, azizlerin seyahatleri yani bunların ziyaretleri de sonrakiler için önemli destinasyonlar haline gelmiş.

5. Öncelikle insan seyahat eden bir varlık, din bunu engelleyemiyor aksine teşvik ediyor. Bundaki en önemli motif ise inancı yayma olarak görülebilir. İkincisi doğrudan dinden kaynaklanmayan birtakım seyahatler oluyor fakat bu seyahatlerle din de yayılmış oluyor. Coğrafi keşiflerden tutun da İslam tarihindeki ticaret kervanlarının gösterdiği etkiye kadar birçok örneği böyle yorumlayabiliriz. Hatta İslam açısından baktığınızda bunun bizzat Kuran'da geçen bir emir olduğunu söylersek abartılı olmaz. Zira bir ayette “yer yüzünü dolaşın ve inanmayanların akıbetinin ne olduğunu görün” şeklinde açık bir ifade geçer.

6. Dini yapıların bu şekilde tahvil edilmesi yani değiştirilmesi tüm dinlerin tarihinde gördüğümüz bir husus. Doğal olarak bazılarını memnun ediyor bazılarını ise rahatsız ediyor. Fakat ziyaret edilebildikleri sürece bir sorun olduğunu düşünmüyorum. Yani ayakta kalması ve halen görülebilir olması bence işin kritik noktası.

7. Birbirinin aynısıdır ya da nazar boncuğu Medusa figüründen geliyor demek çok iddialı olur. Ben genellikle şöyle bakmayı tercih ederim. İnsan zihni benzer durumlarda benzer çalışır. Dolayısıyla bazı paralellikler kurmak mümkündür ve de doğaldır. Bunları birbirinden çalma şeklinde anlamak doğru değil. Köken saplantısı

şeklinde bir bakış açısıyla bakmak da doğru değil. Ama benzerlikler her konuda her figürle ilgili tabi ki kurulabilir.

8. Dinler tarihinde bazı ritüeller ve işlemler vardır ki bunlar yeniden doğuşu temsil eder. Mesela Hristiyanlıkta vaftiz öyle bir ritüeldir. Hac ibadeti için de benzer bir yorumu yapabiliriz. Örneğin İslam'da haccın şartlarından biri olan Arafat'ta Vakfe yani Arafat'ta belli bir süre durmak, inananların gözünde insanı adeta anasından doğmuş gibi saf hale getiren bir ritüeldir. Belli mekanları ziyaret etmek çok eski tarihlere dayanan bir uygulama. Hatta dindar insan için mekân türdeş değildir deriz. Bu belli mekanlar diğerlerine göre daha özel ve kutsaldır demektir ve de inananlar derin bir dini tecrübe yaşarlar bu ziyaretlerinde. Doğal olarak oradan aynı kişi olarak dönmezler.

9. Hayır tabii ki. Göbeklitepe şu anda bir hac merkezi değil, sadece arkeolojik ve tarihi önemli bir merkez. Bunu görmek için gidiyor insanlar. İnsanların Kutsal bir mekân olarak gördükleri bir yere gerçekleştirdiği hac ziyareti gibi algılanamaz. Hac ya da kutsal ziyaret olarak yorumlanabilmesi için ziyaretçinin o mekânla tarihsel kültürel dini bir ortak bağı olması gerekir. Ama şunu kastediyorsanız eğer; Göbeklitepe geçmişte orayı inşa edenler veya o dönemlerde orayı ziyaret edenler için bir hac merkezi miydi? bu olabilir. Hatta yerleşik hayata geçilmeyen bir dönemde böyle bir mekânın olması çok ilginç ve anlaşılan bu ihtimal çok kuvvetli.

KATILIMCI 18: 04.06.2019 20.35

UX/UI Designer, Erkek, 29, Yüksek Lisans

1. Tabi ki de tarihsel bir birikim vardır. Mevcut yönetimle birlikte, dini söylemlerin ön plana çıkartılması ve dini kurumların artması din olgusunun içinin boşaldığının bir göstergesidir. İslami ve dini düşüncelerin radikalleştirilmesi durumu da söz konusu ve islamafoobi da İslam ülkelerini kontrol altında tutmak amacıyla güçlendirilmekte olan bir kavram. Sonuç olarak, günümüzde içi boş bir inanç sistemi içerisindeyiz. Din eğitimi ve din adamlarının yetiştirilmesi artık siyasi ve ideolojik çıkarlar doğrultusunda yapılıyor. Bu anlamda; tarihsel sürece toplumsal, siyasi değişimlere de bakarsak bu durumun oluşması da oldukça doğal.

2. Belirtilerinin olduğunu bilmekle birlikte, Müslüman olduğum için öyle olduğunu düşünmüyorum. Sümer dinindeki bazı öğeler, İslamiyetin ve Hristiyanlığın söylediği

şeylere benziyor, kaynak Sümerler’miş gibi görünüyor çünkü yazılı tarih onlarla başlıyor. Ancak semavi dinlere baktığımızda kaynak tek tanrı, yani vahyin kaynağı aynı, söylenenler tutarlı. Bu anlamda Sümerlilere de bir peygamber gelmediğini bilemeyiz, bu anlamda Sümerler’den geldiğini söylemek çok anlamlı gelmiyor bana. Kaynak tek tanrıysa, onların kaynağı da bu tanrı olabilir.

3. Benzerlikler vardır evet, şekli değişmiş olabilir ancak temelde amaçlar aynı. Bir bütünün parçası olabilme, ödevleri yerine getirme vs.

4. Dini ziyaretler, dini öğrenmek amacıyla ortaya çıktıysa; örneğin geçmişte yeni bir din ortaya çıktığında, bu dinle ilgili bilgi almak için bu dinin ortaya çıktığı bölgeye gitmek bir ihtiyaç, zorunluluktur. Bu ziyaretler de ritüellere de dönüşerek günümüze kadar geldi. Hâlâ ziyaretlerin amaçlarından biri bilgi almak; hem dini ritüeli hem de geçmişi öğrenmek. Elbette günümüzde bu ziyaretlerin bir bölümünün de sadece tatil amaçlı veya herkes gidiyor, ben de gidip göreyim amaçlı olduğunu da düşünüyorum. Dini, kültürel, genel kültür merakı dışında, bu mekanlar bir tatil rotası haline de geldi.

5. Başta bilgi almak amaçlı, ama bunun dışında bir tatil rotası haline gelme durumu da var. Bu şekilde bir kimlik bulma güdüsü de var. Kabe’ye gidiyorum, iyi Müslümanım algısı yaratmaya çalışmak gibi. Kutsal yerleri canlı görme, bu kutsallıkla yakından bağlantı kurma isteği de insanlar seyahate yönlendirir.

6. Rahatsızlık duyulması gereken bir şey olduğunu düşünmüyorum. Zaten dinlerin temelinde madde değil, maneviyat var. Yani önemli olan cisim değil, içidir, amaçtır. Dinler dahil pek çok konunun, duygunun, inancın maddeye bağlanması durumu ise günümüz kapitalist ve görselliğe değer veren toplum yapısının kaynağıdır.

7. Tabii ki vardır. Bir önceki cevapta da belirttiğim gibi, cisim farklı olsa da amaç ve inanç aynı temele dayanıyor. Farklı kültürlerde, farklı ritüeller ve cisimlerle ortaya çıkmış olsa da aslında birebir aynı inanç.

8. Tabii ki farklı hissederler. Lakin artık amaçların pek çok insan için farklılaştığını düşünüyorum. Öncesinde tamamen dini inançlar doğrultusunda bu ritüeller gerçekleştirilirken, şimdi farklı amaçlar, özellikle de kimlik bulma amacı güdüyor.

9. Artık ziyaretler çok daha kolay ve kısa sürede yollar kat edilebiliyor. Bu anlamda bu tarz ziyaretlerin önemini az da olsa yitirdiğini düşünüyorum. Kolay elde edilen bir

şey olduğu için, nasılsa gideriz, nasılsa tekrar gideriz diyerek yolculuklar önemsenmiyor ve belki de hiç gerçekleştirilemiyor.

KATILIMCI 19: 04.06.2019 23.22

Bilgisayar Mühendisi, Erkek, 31, Yüksek Lisans

1. Günümüzde dünya üç beş zengin aile tarafından yönlendirilmektedir. Ultra zenginler insanların daha çok alışveriş yapmasını ister. Dini inancı yüksek insanlar fazla para harcamazlar. Din medyadan uzak tutulur. Bu düzene uymayan ülkelerin ekonomileri göçertilir. Bilinçli bir sistemle tarihi birikim yok edilmek istenir.
2. Bilgim yok. İlk çağları kanıtlayacak yeterli kanıt bulunabileceğini de sanmıyorum.
3. Antik dönemde insanların birbiri arasında ve monarşilerin toplum üzerinde daha baskılı olduğunu düşünüyorum. Günümüzde bu uygulamalar daha özgürce yapılabilir.
4. Günümüz inanç turizmindeki artışın sebebi insanların daha özgürce inançları sorgulayabilmesidir. Sorgulayan insan merak eder ve merakını gidermek ister. Tarihi bilgilerin okullarda sinirli verilmesi de bu nedenlerden biri olabilir.
5. Din insanları seyahate yönlendirmez. Seyahat bir gereksinimdir ve insanlar dini bu gereksinim için bir araç olarak kullanırlar. Bazı dinlerdeki kutsal mekân ziyaretleri insanları birleştirme amacı taşır ve bu görev olarak benimsenir.
6. İnsanları rahatsız edeceğini düşünmüyorum. Dinler eski zamanlardaki Pagan anlayışları kabul eder ve yok olup gitmelerini amaçlar.
7. İkisinin de aynı amaca hizmet ettiğini, insanlığın ön planda olmaktan duyduğu kaygıyı temsil ettiğini düşünüyorum.
8. Hac ibadeti insanlığa fiziki olarak iki mesaj verir: Birbirlerinden pek farkları olmadığı ve sonunda yine yaradana dönecekleri. İnsanların içgüdülerinde kibir mevcuttur ve hac ibadeti sonrası kibir duygusunun zayıfladığını düşünüyorum.
9. Hayır, farklı olduğunu düşünüyorum. Eski çağlarda hac ibadeti daha çok sosyalleşme yada tanrılarını hatırlama amacı taşıyabilir. Günümüzde ibadethaneler aynı görevi görmektedir.

KATILIMCI 20: 05.06.2019 10.15

Araştırma Görevlisi, Kadın, 26, Doktora

1. Her toplumsal olgunun, geleneğin, değerin arkasında tarihsel bir birikim vardır. Hiçbir toplumsal dinamik tarihinden ayrı düşünülemez. Günümüzde, diğer pek çok değerde olduğu gibi, inançların içi boşalmış durumda. Bunun en büyük sorumlusu da hükümet ve hükümetin evirdiği eğitim sistemi. Hükümetin dini yapıları kullanıyor oluşu ve kendi siyasi planına göre içeriğini evirmesi. Bunun en büyük kanıtlarından biri de artan deizm, ki bu deizmin içi de dolu değil, insanlar sadece dinden kaçabilmek için dinsiz inanışlara yöneliyor.
2. İnançlı biri olarak cevap vermem gerekirse, bu görüşü doğru bulmuyorum. Bu şekilde görülmesinin tek sebebi, yazılı tarihin Sümerlerle birlikte başlaması.
3. Elbette vardır. İlk sorunun cevabında da söylediğim gibi, hiçbir olgu tarihinden ayrı düşünülemez. Belli noktalarda ritüeller görünüş bakımından benzerken amaçları ve içerikleri farklı, belli noktalarda ise amaç ve içerik aynı olmakla birlikte ritüelin çehresi değişmiş durumda.
4. Dini ziyaretlerin temeli, dini öğrenmek amacıyla gerçekleştirilir. Eski zamanlarda bir din ortaya çıktığında sosyal medyaya girip neler olmuş orada diye sormak elbette mümkün değildi. Öğrenmek; yola çıkmak, dinin ortaya çıktığı mekâna ve kişiye gitmek demektir. Günümüzde artışın sebebinin merak olduğunu düşünmüyorum, böyle yerlere gitmenin artık moda olduğunu ve bir kimlik, sınıf belirttiğini düşünüyorum ve insanların bu sebeple belli ritüelleri gerçekleştirdiğine ve bunu diğerlerine de duyurmaktan geri kalmadığına inanıyorum.
5. Temel amaç merak, ancak günümüzde merak tek sebep değil. Dediğim gibi, kimlik ve sınıf belirliyor artık bu dini ritüeller.
6. Etmekte ama etmemeli. Etmemeli çünkü, önemli olan cisim değil, içeriktir, amaçtır, değerlerdir. Ediyor çünkü artık ne yazık ki insanlar içerikten çok cisme önem veriyor. Dediğim gibi; iyi bir Müslüman olarak görünürseniz, hacda fotoğrafınızı çekip sosyal medyada paylaşırsanız sizden iyisi yok, orada ettiğiniz duaların önemi bile yok. Belki de inançlı değilsiniz bile. Yeter ki iyi görünün, iyi olmak zorunda değilsiniz.
7. Birebir aynı olduklarını, sadece kültürel anlamda farklılaştıklarını düşünüyorum. Toplumsal değerler doğrultusunda, kabuller doğrultusunda cisimlerde farklılaşma var ama inanç birebir aynı temelden geliyor.

8. Elbette farklı hissederler, ancak bireysel anlamda. Toplumsal açıdan baktığımızda, hac ibadetini yerine getirenlerin farklı bir sınıfa konduğunu görebiliyoruz. Hatta hacı yaptığı şartlara yönelik olarak bile insanların sınıfları ve kimlikleri belirleniyor.

9. Elbette görüyorum. Ancak oldukça büyük bir değişim var. Eskiden hac ziyaretlerinin daha değerli olduğunu, daha büyük bir amacı olduğunu ve daha büyük görüldüğünü düşünüyorum. Günümüzde ise amacını ve önemini yitirmiş durumda. Bu düşüncem elbette bireysel bir önerme değil, toplumsal bir önerme ve görüş. Yani elbette hala aynı değer ve amaçla hac ibadetini yerine getirenler var, ancak ne yazık ki çoğunluk böyle değil ve toplum bunu böyle görmüyor. İnsanlar bu mekanlara gidiyor, fotoğrafını çekiyor, güzeldi deyip dostlarına anlatıyor ama sonrasında unutuyor. Bu mekân neden vardı, şu an neden var, orada neler olmuş bu değerler artık eskisi kadar önemli değil insanlar için.